

166 183
Kõnelevad kirjanikud

KIRJANIKUD KÕNELEVAD

VALIMISTEST
KODANLIKES
MAADES

KIRJANIKUD KÕNELEVAD
VALIMISTEST
KODANLIKES MAADES

Riigi- ja Rahvusv. Õiguse Keskus

Kirjanikud kõnelevad

VALIMISTEST
KODANLIKES MAADES

*

RK

„ILUKIRJANDUS JA KUNST“
TALLINN 1948

SISSEJUHATUS

Koguteos „Kirjanikud kõnelevad“ paljastab kodanliku demokraatia olemust mitmesuguseis kapitalistlikes maades. Kodanlik demokraatia kasvas välja võitlusest feodalismiga kapitalismi võimulepääsuks. Võitluses feodalismiga vajas kodanlus selliseid kodanlik-demokraatlikke lööksõnu, nagu „rahvaesindus“, „vabadus“, „võrdsus ja vendlus“.

Selleks, et rahvamassi abil kukutada absolutism ja enda kätte haarata poliitiline võim, vajas tõusev kodanlus neid silmakirjalikke lööksõnu ja loosungeid. Kuid kodanlus ei võidelnud rahva võimulepääsemise eest. Ta võitles selle eest, et võim läheks ühe kurnava klassi käest üle teise, samuti kurnava klassi kätte, käesoleval juhul mõisnikelt kodanluse kätte.

Kodanlus ei või kunagi võidelda tegeliku võrdsuse eest, sest kodanluse olemus on seotud ekspluateerimisega. Ekspluateerijate ja ekspluateeritavate vahel ei saa olla võrdsust. Seltsimees Stalin iseloomustab sellist võrdsust järgmiselt: „Kõneldakse kodanike võrdsusest, kuid unustatakse, et ei saa olla tõelist üheõiguslust peremehe ja tööliste vahel, mõisniku ja talupoja vahel, kui esimesel on rikkus ja poliitiline kaal ühiskonnas, kuna tei-

sed on ilma nii ühest kui teisest, kui esimesed on kurnajad, teised aga kurnatavad.“ (J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 475).

Kodanlike maade demokraatia on rahva vähemiku-kapitalistide demokraatia, kuigi ka töölisklassile ja talurahvale on antud teatavad püüdnud õigused — formaalsed õigused. Kodanliku korra tingimustes on töölisklassil tulnud visalt võidelda iga demokraatliku õiguse eest. Näiteks Inglise töölised pidid XIX sajandi esimesel poolel kaua võitlema üldise valimisõiguse kehtestamise ja saadikukandidaadi varandusliku tsensuse kaotamise eest jne. Kui kodanlus on rahvamassi kaasabil poliitilise võimu kätte võitnud, vajab ta formaalseid õigusi vaid selleks, et pimestada töötavat rahvast illusioonidega „vabadusest“, „võrdsusest“ ja „üheõiguslusest“. Kodanlik-demokraatlike riikide võimuorganeis ei kehtustu mitte rahva, vaid rahakuningate tahe. Ilmekalt ütleb selle kohta A. France oma romaanis „Pingviinide saar“:

„Pingviinide demokraatia ei teostanud oma võimu ise. Ta alistus sõnakuulelikult finantsoligarhiale, kes ajalehtede kaudu mõjutab avalikku arvamust ja hoidis oma pihus rahvasaadikuid, ministreid ja presidenti. Rikkad käsutasid isevalitsejalikult vabariigi rahandust ja juhtisid välispoliitikat.“

Kõigi kapitalistlike riikide kodanlik-demokraatia on „pingviinide demokraatia“, kes oma võimu ei teosta ise.

Valimisseadus ja selle alusel valimiste teostamine on üks põhilisi demokraatia väljendusi. Koguteos „Kirjanikud kõnelevad“ näitab meile eredalt, kuidas teostatakse valimisi kodanlikes maades. Häälte ostmine, šantaaž, igasugused mahhinatsioonid, erakondade võitlused, terror, ajakirjanduse müüdavus jne. — see kõik on kodanluse käsutuses selleks, et esindusorganeisse valida kapitalile sõnakuulelikke esindajaid.

▲ Saadikukandidaadid esinevad ilukõnedega, lubades valijaile nende igasuguste soovide täitmist. Pärast valimisi aga ei sõltu

nad rahvast mingil viisil ega anna rahvale oma tegevusest aru. Valijail ei ole õigust kodanlikest parlamentidest oma saadikuid tagasi kutsuda.

Valitud organ koosneb suuremas enamuses ekspluataatoreist. Vähe sellest: tegelikult on töörahal võimalik osa võtta ainult valimisest parlamendi alamkotta (Inglismaal — alamkotta, Ameerika Ühendriikides — saadikutekotta). Alamkoda kujutab endast ainult näilikult seadusandlikku võimu, tegelikult ta seda ei ole. Seadusi andvaks organiks on Inglismaal ülemkoda, Ameerika Ühendriikides — senat. Need organid moodustatakse suurkapitalistide esindajaist. Ülemkoja kinnitamiseta ei hakka ükski alamkoja seaduseelnõu kehtima. Senaatorid ja lordid on kapitali valvsad kaitsjad. Kodanlik-demokraatlikus vabariigis kehtib kodanlik diktatuur. Kodanlus ei jaga oma võimu ühegi teise klassiga. „Demokraatia“ on selle diktatuuri suitsukatteks. Demokraatlikes maades on veel president, kes omab veto-õigust ja õigust saadikutekoda laiali saata, kui see ei teeni küllalt hästi kodanluse huve. Presidendil on ka õigus teatud puhkudel piirata või koguni tühistada konstitutsiooni alusel antud seadusi ja valitseda riiki erakorraliste seaduste alusel. Ameerika Ühendriikide ülemkohtu ülesandeks on teostada alalist kontrolli parlamendi üle; tal on õigus tunnistada seadus konstitutsiooniga vastuolus seisvaks. Seda õigust ta kasutabki selleks, et seadus, mis kaitseb tööraha huve, ei saaks jõustuda. Sellise riigivõimu struktuuri juures ei saa olla juttugi tõelisest demokraatiast.

Kodanliku demokraatia maades ei saa olla õigusi eri rahvustel, sest siin kehtib valitsevate ja orjastatud rahvaste seadus. Näiteks suurem osa Briti impeeriumi rahvastikust — 499 miljonit 547-st miljonist — on riigivalitsemisest täielikult eemale tõrjutud; nad ei ole esindatud ei alamkojas ega lordide kojas.

Kodanlik demokraatia ei taga töörahvale tema kõige lahutamatuid õigusi, nagu õigust tööle, puhkusele jne. Käesoleval ajal on Ameerika Ühendriikides üle 4,5 miljoni tööta töölise, ja see arv pidevalt kasvab. Kodanlik demokraatia ei püüa lahendada ühiskonnaelu kõige põhjapanevamaid probleeme; teda huvitavad ainult probleemid, kuidas töörahvast orjastada ja kuidas säilitada kodanlikku diktatuuri.

Demokraatia tüübi ja selle osa ühiskonnas määrab ühiskonna majanduslik struktuur. „Igasugune demokraatia, nagu üldse iga poliitiline pealeehitis . . . on lõppkokkuvõttes tootmise teenistuses ja antud ühiskonna tootmissuhted on lõppkokkuvõttes tema määrajaks.“ (Lenin, Teosed XXVI, lk. 124, III trükk).

Nõukogude demokraatia tekkis võitluses sotsialismi eest, ta on sotsialistliku revolutsiooni sünnitus. Nõukogude demokraatia majandusliku aluse moodustab sotsialistlik omand, kodanliku demokraatia oma aga — kapitalistlik omand. Nõukogude demokraatia on seepärast rahva enamiku — töörahva — võim kodanluse üle.

Nõukogude riigivõimuorganid on kõik — alt kuni üles — rahva enda poolt valitavad. Töörahva saadikute nõukogud moodustavad meie ühiskonna poliitilise aluse. Nad on ühendatud ühtsesse nõukogude süsteemi, mille kõrgeimaks organiks on NSVL Ülemnõukogu (NSV Liidu territooriumil) ja liiduvabariigi ülemnõukogu (liiduvabariigi territooriumil). Ülemnõukogu on ainsaks seadusiandvaks võimuks. Riigivalitsemisorganid — kõrgeimad ja kohalikud — moodustatakse ülemnõukogu ja kohalike nõukogude poolt ja annavad aru oma tegevusest nõukogudele. Nõukogude võimu teostatakse demokraatliku tsentralismi põhimõttel. See tähendab, et kõik riigivõimuorganid on valitavad, alt kuni üles, alamad riigivõimuorganid alluvad kõrgemal seisvaile. Kõiki nõukogusid juhitakse ühest keskusest — Ülemnõukogust. Nõukogud annavad aru

oma tegevusest valijaile. Valijail on õigus nõukogust tagasi kutsuda iga saadikut, kes ei väljenda nende tahet. Nõukogude demokraatiat iseloomustab rahvusliku surve ja rõhumise täielik puudumine.

Nõukogude demokraatia ei võimalda mitte ainult üldist, ühetaolist ja otsest valimisõigust salajasel hääletamisel, vaid ta tagab ka tegelikult kõigisse valitavasse riigivõimuorganeisse tööraha esindajate valimise.

Kodanlikku demokraatiat iseloomustab erakondade võitlus. Nõukogude demokraatia ei tunne niisugust võitlust. Meie maal ei ole omavahel vaenujalal seisvaid klasse. Töölisklass, talurahvas ja teenistujad võitlevad ühiselt sotsialismi süvendamiseks, tema lõpuleviimiseks ja järkjärguliselt kommunismile üleminekuks. Sotsialistlik demokraatia tugineb kommunistide ja parteitute blokile. See blokk on võitnud kõigil valimistel ning võidab ka nüüd vabariikide kohalike nõukogude valimistel. Selles ei või olla mingit kahtlust. Nõukogude demokraatia on loonud rahva senitundmatu poliitilis-moraalse ühtsuse. Kommunistide ja parteitute bloki võit valimistel on selle ühtsuse üheks eredaks väljenduseks.

Nõukogude rahva poliitilis-moraalse ühtsuse aluseks on inimese ekspluateerimise puudumine teise inimese poolt. Kommunistlik (bolševike) partei on olnud ja on nõukogude rahva ainuke juht ühiskonna ajalooliste ülemaailmsete ümberkujundamiste teel. Inimkond ei tunne teist niisugust parteid kui bolševike partei eesotsas oma suurte juhtide Lenini ja Staliniga, kes nii järjekindlalt kaitseb tööraha kõige elulisemaid huve. Kapitalistlikes maades paneb kodanlus käesoleval ajal kõik sõjajärgsed raskused tööraha õlgadele. Nõukogude riigis hoolitseb bolševike partei ja suur rahvaste juht seltsimees Stalin selle eest, et kiiresti ületada kõik sõjajärgsed raskused ning luua nõukogude rahvale jõukas ja kultuurne elu. Kaardisüsteemi

kaotamine ja rahareformi läbiviimine on järjekordne NSV Liidu Valitsuse ja bolševike partei otsustav samm töörahva materiaalse olukorra parandamises. Samal ajal me näeme, et Inglismaal ja teistes kapitalistlikes riikides tungib kodanlus töölisklassile peale ja paneb kõik raskused viimase õlgadele.

Nõukogude demokraatia on kõrgemat tüüpi demokraatia. Ta on inimkonna paremiku poolt peetud sajandeid kestnud võitluse tulemuste kokkuvõte. Nõukogude demokraatia on tõeline rahavõim, mille eest võitleb ka kapitalismi orjuses vaevlev töörahvas.

A. Aule.

VALIMISED EATANSWILLIS

Katkend romaanist „Pickwick-klubi järelejäänud kirjad“

Tunnistame avameelselt, et me Eatanswillist iialgi polnud kuulnud selle ajani, kui me esmakordselt sukeldusime Pickwick-klubi kogukaisse pabereisse; samasuguse siirusega mööname, et me tänapäevani asjatult oleme otsinud tõendusid selle kohta, et säärane paik tõepoolest olemas on. Teades, millise sügava usaldusega tuleb suhtuda igasse mr. Pickwicki märkusesse ning väitesse, ja mitte julgedes oma mäletamisi välja mängida selle suurmehe kirjalike seletuste vastu, oleme nõu küsinud kõigilt asjaomastelt autoriteetidelt, kelle poole meil vähegi võimalik oli pöörduda. Oleme jälitanud iga nime A- ja B-nimekirjas ilma Eatanswilli nime kohtamata; oleme põhjalikult uurinud iga nurka krahvkondade taskukaartidel, mis meie austatud kirjastajad ühiskonna tuluks välja on andnud, ja sama tulemus on meie uurimisele osaks saanud. Me oleme seepärast sunnitud uskuma, et mr. Pickwick oma mureliku soovi tõttu kõigest hoiduda, mis kedagi solvata võiks, ja oma õrnade tunnete tõttu, millede poolest ta kõigi silmis, kes teda hästi tundsid, nii kõrgel määral tähelepanu vääris, tahtlikult asendas väljamõeldud nimega tõelise koha nime, kus ta oma tähelepanekud tegi. Meid kinnitab selles usus väike asja-

olu, mis on näiliselt tühine ja iseenesest vähetähtis, kuid sellelt vaatekohalt silmitsetuna tähelepanu väärrib. Mr. Pickwicki märkmikust leiame sissekande tõsiasi kohta, et temale ja ta jüngritele Norwichi postitõllas kohad on tellitud, kuid see sissekanne oli hiljem läbi tõmmatud, nagu oleks tahetud varjata isegi suunda, kus teatav linnake asub. Me ei taha seepärast ses asjas mingeid oletusi teha, vaid alustame otsekohe oma jutustust, rahuldudes materjaliga, millega selle tegelased meid on varustanud.

Näib siis, et Eatanswilli inimesed endid nagu paljude teistegi väikeste linnade inimesed pidasid ülimal määral tähtsaks; ja et igaüks Eatanswillis oli teadlik oma käitumisele omistatavas kaalus ning pidas end seepärast kohustatuks ihu ja hingega liituma ühega kahest suurest erakonnast, mis linna lõhestasid: Sinistega või Kollastega. Sinised kasutasid iga võimalust, et Kollaste vastu olla, ja Kollased kasutasid iga võimalust, et Siniste vastu olla; tulemuseks oli, et nende vahel tekkis vaidlusi ja tülitsemist igakord, kui Kollased ja Sinised avalikul koosolekul kokku said — olgu raekojas, laadal või turul. Selliste lahkkelide juures on peaaegu ülearune öelda, et Eatanswillis tehti igast asjast erakonna-küsimus. Kui Kollased kavatsesid turuplatsi valgustust uuendada, siis Sinised korraldasid avalikke koosolekuid ja hurjutasid seda kavatsust; kui Sinised kavatsesid peatänavale ühe lisapumba püstitada, siis tõusid Kollased üles nagu üks mees ja seisid jahmunult niisuguse kolduse ees. Oli Siniseid kauplusi ja Kollaseid kauplusi, Siniseid kõrtse ja Kollaseid kõrtse; isegi kirikus oli Sinine pingirida ja Kollane pingirida.

Muidugi oli oluliselt ja hädavajalikult tarvilik, et kummalgi neist võimsatest erakondadest oleks oma eelistatud häälkandja ning esindaja, ja vastavalt oli linnas kaks ajalehte: „Eatanswilli Teataja“ ja „Eatanswilli Hääl“; esimene kaitses

Siniste põhimõtteid ja teine püsis kindlasti Kollastel põhialustel. Need olid toredad ajalehed. Mäherdused juhtkirjad, ja kui vaimukad kallaletungid!... „Meie väärtusetu kaasaegne *Teataja*“; „*Hääl*, see häbiväärne ja nurjatult argpükslik ajaleht“; „*Hääl*, see valelik ja ropp trükitoode“; „*Teataja*, see alatu ja võltsiv laimaja“ — selliseid ja teissuguseid vaimuergutavaid hurjutusi puistati igas numbris rohkesti kummagi veergudele, linnarahva rinnas kõige jõulisemaid heameele- ja nõrdimustundeid tekitades.

Mr. Pickwick valis oma tavalise ettenägelikkuse ja tarkusega eriti soovitava hetke oma külaskäiguks sellesse linna. Iialgi polnud säärast võistlust nähtud. Auline Samuel Slumkey Slumkey Hallist oli Siniste kandidaat, ja Horatio Fizkin Esq. Fizkin Lodge'ist Eatanswilli lähedal oli oma sõprade mõjutusel nõustunud Kollaste huvisid kaitsma. „*Teataja*“ manitses Eatanswilli valijaid meeles pidama, et mitte ainult Inglismaa, vaid kogu haritud maailma silmad on nendele juhitud; ja „*Hääl*“ tahtis tungivalt teada, kas Eatanswilli valijaskond koosneb suurmeestest, kelleks ta neid alati on pidanud, või alatutest ja orjameelsetest tööriistadest, kes ei vääri inglase nime ega ka vabaduse õnnistusi. Iialgi varem polnud säärane ärevus linna erutanud.

Oli hiline õhtu, kui mr. Pickwick ja tema kaaslased Sami abiga Eatanswilli postitõlla katuselt alla tulid. Suuri siniseid siidlippe lehvis „Linnavapi“ võõrastemaja akendest ja igal aknaraamil rippus kuulutus, mis hiiglaslike tähtedega teadustasid, et aulise Samuel Slumkey komitee seal iga päev koos istub. Tänavale oli jõudeinimeste summ kogunenud; vaadati kähedat meest rōdul, kes nähtavasti mr. Slumkey kasuks oli end näost väga punaseks rääkinud, kelle väidete jõudu ja tuuma aga mõnel määral kahjustas nelja suure trummi lakkamatu pōrin, millised mr. Fizkini komitee oli tänavanurgale

paigutanud. Tema taga oli väike vilgas mees, kes aeg-ajalt oma kübara peast võttis ja rahvahulgale viipas, et nad elagu hüüaksid, mida nad korrapäraselt ülivaimustatuina tegidki; ja kuna punanäoline härra üha edasi rääkis, kuni ta näost veel punasem oli, siis näis tulemus teda niisama hästi rahuldavat, nagu oleks igäüks teda kuulnud.

Pickwicklased olid vaevalt maha tulnud, kui neid ümbritses ausate ja iseseisvate jõuk, mis jalamaid kolm korda kõrvulukustavalt elagu hüüdis; vastuseks tuli peakogumilt (rahvasumm ei tarvitse ju sugugi teada, mille puhul ta hõiskab) kohutav võidurõõmukisa, mis isegi punanäolise mehe rõdul vaikima pani.

„Hurraa!“ karjus jõuk lõpuks.

„Veel kord, elagu!“ kriiskas väike ninamees rõdul, ja jõuk kisendas uuesti, nagu oleksid inimeste kopsud olnud rauast valatud ja töötanud teraskäiguga.

„Elagu Slumkey, nüüd ja alati!“ möirgasid ausad ja iseseisvad.

„Elagu Slumkey, nüüd ja alati!“ kordas Pickwick kübarat peast võttes.

„Maha Fizkin!“ möirgas rahvasumm.

„Kindlasti maha!“ tuli kajana mr. Pickwicki suust.

„Hurraa!“ Ja siis möirati jälle — nagu terve loomaaed, kui elevant enne külma liha jagamist kella helistab.

„Kes on Slumkey?“ sosistas mr. Tupman.

„Ma ei tea,“ vastas mr. Pickwick niisama tasa. „Tss. Ärge esitage küsimusi. Niisugustel juhtudel on alati kõige parem seda teha, mis rahvasumm teeb.“

„Aga oletame, et on kaks rahvasumma olemas?“ tähendas mr. Snodgrass.

„Siis tuleb karjuda suuremaga koos,“ vastas mr. Pickwick. Mitu raamatutäit poleks rohkem öelda võinud.

Nad astusid majja; rahvahulk taandus kummaltki poolt, neid läbi lastes ja kõigest kõrist hõisates. Kõige tähtsamaks ettevõtteks oli endale öömaja kindlustada.

„Kas saame siin tubasid?“ küsis mr. Pickwick teenijat kutsudes.

„Ei tea, sir,“ vastas mees, „kardan, et maja on täis, sir. Ma küsin, sir.“ Ta läks küsima ja tuli varsti tagasi, et küsida, kas härrad on „sinised“.

Kuna ei mr. Pickwick ega tema kaaslased ei tundnud mingit olulist huvi kummagi kandidaadi vastu, siis oli küsimusele õige raske vastata. Selles kitsikuses meenus mr. Pickwickile tema uus sõber, mr. Perker.

„Kas tunnete härrat nimega Perker?“ küsis mr. Pickwick.

„Muidugi, sir; aulise mr. Samuel Slumkey esindaja.“

„Ma arvan, ta on sinine.“

„Oo jah, sir.“

„Siis meie oleme sinised,“ ütles mr. Pickwick; kuid nähes, et mees õige kahtlevalt vaatab sellele mugandatud teadaandele, andis ta temale oma nimekaardi ja palus selle kohe mr. Perkerile edasi anda, kui ta juhtub kodus olema. Teenija eemaldus; peaaegu kohe tagasi tulles palus ta, et mr. Pickwick temale järgneks, ning juhtis ta suurde tuppa teisel korral, kus istus mr. Perker pika, raamatute ja paberitega kaetud laua ääres.

„Ah-aa, mu kallis härra,“ ütles väike mees temale vastu minnes, „väga rõõmustav teid näha, mu kallis sir, väga. Palun istuge. Te siis teostasite oma kavatsuse. Tulite siia, et näha valimisi, mis?“

Mr. Pickwick vastas jaatavalt.

„Elav võitlus, mu kallis sir,“ ütles väike mees.

„Mul on heameel seda kuulda,“ ütles mr. Pickwick käsi hõõrudes. „Mulle meeldib tublit isamaa-armastust näha, ükskõik mis seda esile kutsub. Võitlus on siis elav?“

„Oo jah,“ ütles väike mees, „tõesti väga elav. Me avasime kõik linna kõrtsid, ei jätnud oma vastasele midagi peale õllepoodide — meisterlik poliitiline käik, mu kallis sir, mis?“ Väike mees naeratas mõnulevalt ja nuuskas suure näputäie tubakat.

„Ja mis on võitluse arvatav tulemus?“ küsis mr. Pickwick.

„Noh, kahtlane, mu kallis sir; õige kahtlane praegu,“ vastas väike mees. „Fizkini rahvas sai kolmkümmend kolm hääletajat „Valge Hirve“ lukustatud tõllakuuris.“

„Tõllakuuris!“ ütles mr. Pickwick selle uue poliitilise käigu üle imestades.

„Nad hoidsid neid luku taga nii kaua, kui neil neid vaja oli,“ rääkis väike mees edasi. „Tulemuseks on see, teate, et meie nende ligi ei pääsenud, ja kui me oleksimegi pääsenud, siis poleks sellest kasu olnud, sest nad jootsid nad meelega täis. Tragi poiss on Fizkini esindaja, tõesti väga tragi poiss.“

Mr. Pickwick vahtis temale näkku, kuid ei öelnud midagi.

„Meil on siiski rohkesti lootust,“ ütles mr. Perker häält peaaegu sosinani madaldades. „Meil oli siin eile õhtul väike teejooming — nelikümmend viis naist, mu kallis sir, ja igähele kinkisime roheline päevavarju, kui nad ära hakkasid minema.“

„Päevavarju!“ ütles mr. Pickwick.

„Tõik, mu kallis sir, tõik. Nelikümmend viis rohelist päevavarju, seitse šillingit ja kuus penssi tükk. Kõik naised armastavad toredust — päevavarjudel on kummaline mõju. Kindlustasime endile kõik nende abikaasad ja pooled nende vendadest — päevavarjud on kaugelt mõjuvamad kui sukad, flanellpüksid ja muud seesugused asjad. Minu mõte, mu kallis sir, täiesti. Sadagu rahet või vihma või paistku päike, te ei saa tänaval kümmetki sammu astuda, ilma et te poolt tosinat rohelist päevavarje ei kohtaks.“

Väike mees lubas endale lustaka naeruhoo, mille alles kolmanda isiku sisseastumine katkestas.

See oli pikk kõhn mees kiilaspäisusele kalduva liivakarva peaga; tema näos segunes pidulik tähtsus mõõtmatu sügavamõttelisuse ilmega. Seljas oli tal pruun pikk kuub mustast kalevist vestiga ja hallide pükstega. Kahekordsed prillid ripusid ta vesti küljes ja peas oli tal väga madala põhjaga ja laia äärega kübar. Uustulnukat esiteldi mr. Pickwickile kui mr. Potti, „Eatanswilli Teataja“ toimetajat. Pärast mõnd sissejuhatavat lauset pöördus mr. Pott mr. Pickwicki poole ja ütles pühalikult:

„Kas sinne võitlus äratab suurt huvi pealinnas, sir?“

„Ma usun, et jah,“ ütles mr. Pickwick.

„Mul on põhjust uskuda,“ ütles mr. Pott kinnitust otsivalt mr. Perkeri poole vaadates, „mul on põhjust uskuda, et minu kirjutus viimasel pühapäeval selleks mõnel määral kaasa aitas.“

„Selles pole vähimatki kahtlust,“ ütles väike mees.

„Ajakirjandus on võimas jõumasin, sir,“ ütles Pott.

Mr. Pickwick väljendas oma täielikku nõusolekut nende sõnades.

„Aga ma usun, sir,“ ütles Pott, „et ma iialgi pole kuritarvitanud tohutu suurt võimu, mida ma käsitsen. Ma usun, sir, et ma minu kätte antud üllast vahendit pole iialgi suunanud eraelu pühitsetud põue vastu või isikliku lugupeetavuse õrna rinna vastu. Ma usun, sir, et ma oma tarmu olen pühendanud püüdlustele — nad võivad tagasihoidlikud olla; ma tean, nad on tagasihoidlikud — vähehaaval sisendada neid põhimõtteid, mis — on —“

Siin näis „Eatanswilli Teataja“ toimetaja mõttelõng sassi minevat, seepärast tuli mr. Pickwick temale appi ja ütles:

„Muidugi.“

„Ja mäherdune, sir,“ ütles Pott, „mäherdune, sir, — lubage,

et ma küsin teilt kui erapooletult mehelt — on avaliku arvamuse seisund Londonis minu võitluse suhtes „Häälega“?“

„Kahtlemata suuresti erutatud,“ sõnas mr. Perker kavala pilguga, mis väga tõenäoliselt juhuslik oli.

„Võitlust,“ ütles Pott, „jätkatakse seni, kui minul elu ja tervist on, ja seni, kui mul jätkub mu loomupärast annet. Sellest võitlusest, sir, kuigi see võib inimeste mõtted segi ajada ja nende tundeid erutada ja nad võimetuks teha tavalise elu igapäevaste kohustuste täitmiseks; sellest võitlusest, sir, ei kohku ma iialgi tagasi, enne kui ma olen „Eatanswilli Häälest“ jagu saanud. Ma soovin, et Londoni inimesed ja kogu meie maa inimesed teaksid, sir, et nad võivad mind usaldada; et ma neid ei hülga, et ma kindlasti olen otsustanud nende kõrval seista, sir, kuni lõpuni.“

„Teie käitumine on üliõilis, sir,“ ütles mr. Pickwick, ja ta haaras suurmeelse Potti käe.

„Teil, sir, nagu ma näen, on arusaamist ja andeid,“ ütles mr. Pott peaaegu lõõtsutades oma patriootilise seletuse ägedusest. „Ma olen üliõnnelik, sir, et võin tutvuda säärase mehega.“

„Ja mina,“ ütles mr. Pickwick „tunnen end sügavasti austatuna sellest teie arvamuse väljendusest. Lubage, sir, et ma teile esitlen oma reisikaaslasi, teisi kirjavahetajaid liikmeid selles klubis, mille asutamine on minu uhkuseks.“

„Ma oleksin vaimustatud,“ ütles mr. Pott.

Mr. Pickwick väljus; oma sõpradega tagasi tulnud, esitles ta neid väärilisel kombel „Eatanswilli Teataja“ toimetajale.

„Nüüd, mu kallis Pott,“ ütles väike mr. Perker, „tuleb küsida, mis me teeme oma sõpradega?“

„Oletan, et selles majas võime peatuda,“ ütles mr. Pickwick.

„Pole ühtegi vaba voodit majas, mu kallis sir, mitte ühtainust voodit.“

„Äärmiselt ebameeldiv,“ ütles mr. Pickwick.

„Väga,“ ütlesid tema reisikaaslased.

„Mul tuli ses asjas hea mõte,“ ütles mr. Pott, „mida minu arvates võiks väga edukalt teostada. „Paabulinnus“ on kaks voodit, ja ma võin mrs. Potti nimel julgesti öelda, et ta rõõmuga annab ulualust mr. Pickwickile ja ühele tema sõpradest, kui teised kaks härrat ja nende teener nõustuvad hädapäraselt läbi ajama „Paabulinnu“ võimalustega.“

Pärast korduvat pealekäimist mr. Potti poolt ja korduvaid kinnitusi mr. Pickwicki poolt, et ta ei saa mõelda tema armastusväärse naise tülitamisele või segamisele, — otsustati, et see on ainus teostatav võimalus. Niisiis teostatigi see; pärast seda, kui oli „Linnavapis“ üheskoos lõunat söödud, läksid sõbrad lahku; mr. Tupman ja mr. Snodgrass asusid „Paabulinnusse“ ning mr. Pickwick ja mr. Winkle läksid mr. Potti majja; enne seda lepitati kokku, et nad hommikul kogunevad jälle kõik „Linnavapisse“ ning saadavad aulise Samuel Slumkey rongkäiku kuni määratud kohani.

Mr. Potti perekond koosnes ainult temast endast ja ta naisest. Kõigil meestel, keda võimsad vaimuanded on maailmas austavale kõrgusele tõstnud, leidub harilikult mõni väike nõrkus, mis vastuolu tõttu nende üldise iseloomuga näib seda silmatorkavamana. Kui mr. Pottil mingit nõrkust oli, siis ehk see, et ta peaaegu liialt alistus oma naise pisut põlastavale juhtimisele ja valitsemisele. Me ei tunne end õigustatud olevat sellele tõigale erilist rõhku panema, sest kõnesoleval juhul pani mrs. Pott kõik oma üliveetlevad vahendid mängu kaht küllalist vastu võttes.

„Mu kallis,“ ütles mr. Pott, „mr. Pickwick — mr. Pickwick Londonist.“

Mrs. Pott talus mr. Pickwicki isalikku käepigistust võluva leebusega, ja mr. Winkle, keda üldse ei esiteldud, hiilis küürutelles märkamatuult ühte pimedasse nurka.

„P., mu kallis,“ ütles mrs. Pott.

„Mu silmatera,“ ütles mr. Pott.

„Palun, tutvusta mulle teist härrat.“

„Palun tuhat korda vabandust,“ ütles mr. Pott. „Lubage: mrs. Pott, mr. —“

„Winkle,“ ütles mr. Pickwick.

„Winkle,“ kordas mr. Pott kajana, ja esitlemistalitus oli sooritatud.

„Me peame teilt väga vabandust paluma, proua,“ ütles mr. Pickwick, „et segame teid teie kodus, ilma et oleksime ette teatanud.“

„Palun, ärge rääkige sellest, sir,“ vastas nais-Pott elavalt. „Uskuge, mulle on suureks naudinguks näha uusi nägusid; elan päevast päeva ja nädalast nädalasse selles igavas paigas ega näe kedagi.“

„Mitte kedagi, mu kallis!“ hüüatas mr. Pott kelmikalt.

„Mitte kedagi peale sinu,“ vastas mrs. Pott karmilt.

„Näete, mr. Pickwick,“ ütles majaisand külalisele oma naise kurtmise selgitamiseks, „me oleme mõnel määral sunnitud ilma olema paljudest meelelahutustest ja lõbudest, millest me muidu osa võtaksime. Minu seisund avalikkuses „Eatanswilli Teataja“ toimetajana, selle lehe tähtsus meie maal, minu kestev süvenemine poliitikakeeristesse...“

„P., mu kallis,“ ütles mrs. Pott vahele.

„Mu silmatera,“ ütles toimetaja.

„Ma sooviksin, mu kallis, et sa püüaksid leida mõne vestlusaine, mille vastu neil härradel saaks mõistlikku huvi olla.“

„Aga, mu arm,“ ütles mr. Pott suure malbusega, „mr. Pickwickil on tõesti huvi selle kõneaine vastu.“

„Hea temale, kui see teda huvitada suudab,“ ütles mrs. Pott tundeküllaselt. „Mina olen kõrini tüdinud sinu poliitikast ja

tülitsemisest „Häälega“ ja muudest lollustest. Ma imestan väga, P., et sa oma rumalust nii naeruväärselt paljastad.“

„Aga, mu kallis...“ ütles mr. Pott.

„Ah, lollus, ära räägi minuga,“ ütles mrs. Pott. „Kas mängite ekarteed, sir?“

„Oleksin väga õnnelik, kui saaksin seda teie juhatusel õppida,“ vastas Winkle.

„Noh, siis pane see väike laud sinna akna alla ja jäta mind rahule oma proosalise poliitikaga.“

„Jane,“ ütles mr. Pott teenijale, kes tõi küünlaid, „minge alla büroosse ja tooge mulle „Teataja“ 1828. aasta lehed. Ma loen teile,“ lisas toimetaja mr. Pickwicki poole pöördudes, „ma loen teile mõned juhtkirjad, mis ma sel ajal kirjutasin, kui Kollaste ettepanekul nimetati siinse tõkkepuu juurde uus maksuvõtja; ma usun peaaegu, et see teid lõbustaks.“

„Muidugi meeldiks mulle väga neid kuulda,“ ütles mr. Pickwick.

Lehed toodi üles, toimetaja istus maha ja mr. Pickwick tema kõrvale.

Me oleme asjatult mr. Pickwicki märkmiku lehekülgi silmitsenud, lootes leida nende ilusate kirjutuste üldkokkuvõtet. Meil on küllaldaselt põhjust uskuda, et ta oli sõnastuse jõust ja värskusest täiesti kaasa kistud; mr. Winkle on igatahes jutustanud tõsiasjast, et ta silmad kogu ettelugemise aja kestel olid suletud otsekui ülemäärasest rõõmust.

Teade, et õhtusöök on laual, lõpetas niihästi ekartee mängimise kui ka „Eatanswilli Teataja“ kauniduste kokkuvõtliku kordamise. Mrs. Pott oli parimas meeleolus ja kõige meeldivamas tujus. Tema arvamine mr. Winkle'ist oli juba märgatavalt paranenud ja ta ei kõhelnud sellele aumehele usaldavalt teatamast, et mr. Pickwick on „mõnus vana kullake“. Need sõnad ilmutasid väljendusviisi kodusust, millist vähesed neist,

kes seda tohutu mõistusega meest lähemalt tundsid, oleksid julgenud endile lubada. Me oleme need siiski säilitanud kui liigutava ja ühtlasi veenva tõenduse lugupidamisest, mida tema vastu tundsid kõik ühiskonnaklassid, ja kergusest, millega ta teed leidis nende südamete ning tunnete juurde.

Oli hiline öötund — ammu pärast seda kui mr. Tupman ja mr. Snodgrass „Paabulinu“ sisimas seesmuses olid magama uinunud —, kui kaks sõpra puhkama heitsid. Mr. Winkle'i teadvuse varjutas uni varsti, kuid tema tunded olid erutatud ja tema imetelu ärganud, ning mitu tundi pärast seda, kui uni ta maiste esemete suhtes ükskõikseks oli teinud, ilmusid meeldiva mrs. Potti nägu ja kuju ikka jälle ta ekslevate kujutluste etteotsa.

Hommikut sissejuhatavast kärast ning askeldusest jätkus, et kõige romantilisema unistaja meeltest hajutada kõik kujutlused peale nende, mis olid otseselt ühenduses kiiresti lähenevate valimistega. Trummipõrin, sarvede ja pasunate puhumine, inimeste hõisked ja hobuste kabjamüdin kajasid ja kaikusid kõige varasemast koiduajast peale läbi tänavate, ja juhuslik lahing kummagi erakonna kergete eelväesalkade vahel elustas korrapealt ettevalmistused ning mitmekesistas meeldivalt nende iselaadi.

„Noh, Sam,“ ütles mr. Pickwick, kui tema teener just siis ta magamistoa uksele ilmus, kui ta riietamist oli lõpetamas, „arvatavasti on täna kõik jalul?“

„Korrapärane võistlus, sir,“ vastas mr. Weller. „Meie rahvas koguneb kõik alla „Linnavapi“ juurde, ja seal juba nad õiskavad endil kõrid kähedaks.“

„Ah,“ ütles mr. Pickwick, „kas nad näivad oma erakonnale truud olevat, Sam?“

„Ma põle oma elu sees veel nisukest truudust näind, sir.“

„Teguvõimsad inimesed, mis?“ ütles mr. Pickwick.

„Aruldaset,“ vastas Sam, „ma põle eluilmaski näind, et inimesed oleksid nii palju söönd ja joond. Ime, et nad ei kardad, et neil vatsad rebenevad.“

„See tuleb siinsete peenemate inimeste vääririmõistetud lahkusest,“ ütles mr. Pickwick.

„Väga sedamoodi,“ vastas Sam lühidalt.

„Näib, et nad on toredad, värsked, tublid poisid,“ ütles mr. Pickwick aknast välja vaadates.

„Väga värsked,“ vastas Sam, „mina ja kaks „Paabulinna“ kelnerit pumpasime „Ääle“ meestele vett kaela, kis seal eila õhta söömas olid.“

„Pumpasite neile vett kaela!“ hüüatas mr. Pickwick.

„Jah,“ ütles tema teener, „iga mees magas, kuhu ta kukkond oli; me lohistasime nad üksaaval välla täna ommikul ja viisime nad pumba alla, ja nüüd on nad ilusti korras. Komitee maksis selle töö eest šillingi nina pealt.“

„Ons säärased asjad võimalikud!“ hüüatas imestunud mr. Pickwick.

„Jumal tule appi, sir,“ ütles Sam, „teie ei tea pooli asjugi — see põle veel midagit.“

„Midagi?“ ütles mr. Pickwick.

„Mitte kui midagit, sir,“ vastas tema teener. „Eelmeste valimete viimasel õhtal andis vastaserakond „Linnavapi“ kõrtsitüdrukule altkäemaksu, et ta nellateistkümmenele valijale, kis seal öömajal olid, unerohtu veega segatud brändisse paneks.“

„Unerohtu — mis te sellega mõtlete?“ küsis mr. Pickwick.

„Oobiumitinktuuri, noh,“ vastas Sam. „Pagana tüdruk sai sellega akkama, et nad kõik magasid kaksteistkümmend tundi pärast seda, kui valimised möödas olid. Üks mees viidi prooviks lahtise platvormiga ääletamisoonesse, magas teine kui ront — ei saadudki mehest asja. Veeti teine siis jälle tagasi ja pandi uuesti voodisse.“

„Imelikud võtted,“ ütles mr. Pickwick pooleldi endaga rääkides ja pooleldi Sami poole pöördudes.

„Põle pooltki nii imelik kui see imelugu, mis juhtus minu enda isaga ühel valimesteajal siinsamas paigas, sir,“ vastas Sam.

„Mis lugu see oli?“ küsis mr. Pickwick.

„Noh, ta oli kord postitõllaga siin kantis,“ ütles Sam. „Valimeseaeg tuli kätte, ja teda palkas üks erakond, et ta Londonist valijad siia tooks. Öhtal enne seda, kui ta pidi tulema akkama, saatis teise poole komitee vaikselt ta järele ja tema sõitis sõnatoojaga minema, kis ta sisse laskis. Suur tuba — ulk ärrasmehi — terved kuhjad paberid, pliatsid ja tinti ja muud siukest kraami. „Aa, mr. Weller,“ ütles see ärrasmees, kis laua otsas istus, „rõõmustav teid näha, sir, kuidas käsi käib?“ — „Väga ästi, aitäh, sir,“ ütles mu isa, „usun, et te ilka läheb kenasti.“ — „Päris kenasti, suur tänu sir,“ ütles ärrasmees, „istuge, mr. Weller — palun võtke istet, sir.“ Mu isa istus maha, ja siis vahtisid nad selle ärraga tõtt, nii et aitas. „Te ei mäleta mind?“ ütles ärrasmees. — „Ei saa ütelda, et mäletaks,“ ütles mu isa. — „Oh, mina tunnen teid,“ ütles ärrasmees, „tundsin teid juba siis, kui te poisike olite,“ ütles ta. — „Noh, mina teid ei mäleta,“ ütles mu isa. — „See on väga kent-sakas,“ ütles ärrasmees. — „Seda küll,“ ütles mu isa. „Teil on vist alb meelespidamene, mr. Weller,“ ütles isand. — „Noh, väga paha on ta küll,“ ütles mu isa. — „Seda ma arvasin,“ ütles isand. Siis kallaskid nad talle klaasi veini ja ajasid jama ta sõitude üle ja said ta õige easse tujusse ja pistsid talle viimaks kahekümnenaelase raha pihku. „Väga vilets tee on selle linna ja Londoni vahel,“ ütles isand. — „Siin-seal on see tee kehv küll,“ ütles mu isa. — „Eriti kanali lähedal, ma arvan,“ ütles isand. — „See koht on sant jah,“ ütles mu isa. — „Noh, mr. Weller,“ ütles isand, „te olete väga ea piitsamees ja teete oma obustega,

mis te tahate, seda me teame. Me armastame teid kõik väga, mr. Weller, nii et kui teil p e a k s õnnetus juhtuma neid ääletajaid siia sõidutades ja tõld p e a k s nendega kanalisse ümmer minema, ilma et nad viga saaks, siis on see siin teile,“ ütles ta. — „Ärrad, te olete väga lahked,“ ütles mu isa, „ja ma joon teie terviseks veel teise klaasi veini,“ ütles ta ja tegigi seda, pani siis raha tasku, tegi kummarduse ja tegi minekut. Te ei usuks, sir,“ jätkas Sam oma peremehe poole kirjeldamatult jultunud pilku heites, „et sel sammal päeval ta tõld jüst seal-sammal kohal läkski uppi, kui ta valijatega siia sõitis, ja kõik nad supsasid kánalisse.“

„Ja pääsesid jälle välja?“ küsis mr. Pickwick kähku.

„Noh,“ vastas Sam väga pikkamisi, „ma peaaegu arvan, et üks vanaärri jäigi puudu; ma tean, ta kübar leiti ülesse, aga ma põle üsna kindel, kas ta pea oli seal sees või põlnud seda mette. Üleväga aruldane aga on minu meelest see kokkusaatumene, et mu isa tõld jüst pärast seda ümmer läks, kui see isand need sõnad ütles; ja jüst sessammas kohas ja jüst sel-sammal päeval!“

„See on kahtlemata tõepoolest väga haruldane asjaolu,“ ütles mr. Pickwick. „Aga harjake mu kübarat, Sam, sest ma kuulen, et mr. Winkle kutsub mind hommikust sööma.“

Nende sõnadega läks mr. Pickwick alla elutuppa, kus ta leidis laua kaetud olevat ja perekonna juba koos. Söödi suure rutuga; iga härra kübarat ehtis tohutu suur sinine märk — need oli mrs. Pott ise oma tublide kätega valmistanud; ja sel ajal, kui mr. Winkle asus daami saatma ühe maja ülemisele korrale kõnelava otseses naabruses, seadsid mr. Pickwick ja mr. Pott oma sammud kahekesi „Linnavapi“ poole, mille tagakülje aknast üks mr. Slumkey-komitee liikmetest kõnet pidas kuuele väikesele poisile ja ühele tütarlapsele, neid iga teise lause juures austades „Eatanswilli meeste“ mõjusa nime-

tusega, mille peale mainitud kuus poissi hämmastamapanevalt hõiskasid.

Talli ümbrus ilmutas selgeid tunnuseid Eatanswilli Siniste hiilgusest ja jõust. Seal oli korrapärane hulk siniseid lippe, mõned ühe varrega, mõned kahega, milledele nelja jala kõrguste kogukate kuldtähtedega oli vastavaid juhtlauseid trükitud. Oli suur, neljakaupa rivistatud orkester pasunatest, fagottidest ja trummidest; mängijad ei laiselnud, eriti trummi-
lööjad mitte, — nad olid väga tugevad mehed. Oli kordnik-
kude kogumeid siniste ametikeppidega, kakskümmend komitee-
liiget siniste käesidemetega ja jõuk hääletajaid siniste kokardi-
dega. Oli valijaid, kes olid ratsa tulnud, ja valijaid, kes olid
jala tulnud. Oli lahtine nelja hobuse sõiduk aulise Samuel Slum-
key jaoks ja neli kahe hobuse sõidukit tema sõprade ning toe-
tajate jaoks; lipud sahisid, orkester mängis, politseinikud
vandusid ja kakskümmend komiteeliiget nääkles, inimestesumm
karjus, hobused perutasid ja postipoisid higistasid; iga sinna-
kogunenud mees ja iga asi oli seal aulise Samuel Slumkey eri-
tarvituseks, tema pärast, tema auks ja kuulsuseks: tema oli
üks kandidaatidest, kes pidi esindama Eatanswilli linnakest
Ühendatud Kuningriigi parlamendi alamkojas.

Pikad ja valjud olid hõisked ja vägevasti kahises sinine lipp
pealkirjaga „Ajakirjandusvabadus“, kui all olev rahvahulk
märkas ühe akna taga mr. Potti liivakarva pead; ja kohu-
tav oli vaimustus, kui auline Samuel Slumkey ise lähenes
säärsaabastes, sinine rätik kaelas, ja mainitud Potti käe
haaras ning rahvahulgale liigutuste varal melodramaatiliselt
avaldas oma kustumatut tänukohustust „Eatanswilli Teataja“
vastu.

„Kas kõik on valmis?“ ütles auline Samuel Slumkey mr.
Perkerile.

„Kõik, mu kallis sir,“ kõlas väikese mehe vastus.

„Ma loodan, et midagi ei ole unustatud?“ ütles auline Samuel Slumkey.

„Midagi pole tegemata jäetud, mu kallis sir, — mitte midagi. Tänavapoolse ukse juures on kakskümmend puhtakspestud meest, kelle kätt te võite raputada, ja kuus sülelast, kelle pead te võite patsutada ja kelle vanust te võite küsida; pidage eriti lapsi meeles, mu kallis sir, — sedalaadi asjad avaldavad alati suurt mõju.“

„Ma pean seda meeles,“ ütles Samuel Slumkey.

„Ja võib-olla, mu kallis sir,“ ütles ettevaatlik väike mees, „võib-olla, kui te saate — ma ei taha öelda, et see paratamatult tarvilik on —, aga kui te saate end sundida mõnda neist suudlema, siis avaldaks see rahvahulgale väga suurt mõju.“

„Kas ei mõjaks niisama hästi, kui seda teeks kandidaadiks esitaja või ettepaneku toetaja?“ ütles auline Samuel Slumkey.

„Noh, ma arvan, et ei,“ vastas esindaja, „kui te seda ise teeksite, mu kallis sir, siis teeks see teid minu arvates väga armastatuks.“

„Hea küll,“ ütles auline Samuel Slumkey alistuva ilmega, „siis peab seda tegema. See on kõik.“

„Rongkäik korda,“ karjus kakskümmend komiteeliiget.

Kokkukogunenud rahvahulga hõisete saatel asusid orkester, politseinikud, komiteeliikmed ja hääletajad, hobusemehed ja sõidukid oma kohtadele — kõik kahe hobuse vankrid pakiti tihedalt nii palju härrasmehi täis, kui sinna püstijalu sisse mahutus; mr. Perkerile määratud sõidukis võtsid aset mr. Pickwick, mr. Tupman, mr. Snodgrass ja lisaks umbes pool tosinat komiteemeest.

Tekkis hirmsa ärevuse hetk, kui rongkäik ootas aulise Samuel Slumkey astumist oma tõlda. Äkki hakkas rahvasumm valjusti hõiskama.

„Ta on välja tulnud,“ ütles väike mr. Perker suuresti erutatuna — seda enam, et nende asukoht neil ei võimaldanud näha, mis toimus.

Teine, veel valjem hõiskamine.

„Ta raputas meeste käsi,“ hüüdis väike esindaja.

Uus, veel kaugelt ägedam hõiskamine.

„Ta patsutas lapsukeste päid,“ ütles mr. Perker ärevusest värisedes.

Õhku rebestav kiiduavalduste mürin.

„Ta suudles üht neist!“ hüüatas vaimustatud väike mees.

Uus mürin.

„Ta suudles veel üht!“ hingeldas erutatud korraldaja.

Kolmas mürin.

„Ta suudleb neid kõiki!“ kriiskas vaimustatud väike härra. Ja inimestehulga kõrvulukutavate hõisete saatel hakkas rongkäik liikuma.

Kuidas või mil viisil see segunes teise rongkäiguga ja kuidas see sellele järgnenud segadikust vabastati, — seda kirjeldada käib meil üle jõu; samuti seda, et mr. Pickwick üsna sündmuste algul sai hoobi silmade, nina ja suu pihta Kollaste lipuvarda tõukest. Tema ise kirjeldab asja nii, et kui ta sai pilgu enda ümber heita, siis piirasid teda vihased ja tapahimulised näod, suur tolmupilv ja tihe võitlejate summ. Ta kujutab end mingi nähtamatu jõu varal sõidukist väljakistuna ja isiklikult rusikavõitluse haaratuna; aga kellega, või kuidas, või miks, seda on ta täiesti võimetu nentima. Siis tundis ta, et tema taga olevad isikud sundisid teda mingisugustest puuastmetest üles minema, ja kübarat peast võttes leidis ta enda oma sõpradest ümbritsetuna kõnelava vasakul pool kõige esimeses reas. Parem pool oli Kollaste erakonnale varutud ja keskoht linnapeale ning tema ametnikkudele; üks nendest — Eatanswilli paks väljakuulutaja — helistas vaikust nõudes tohutu suurt kella,

kuna mr. Horatio Fizkin ning auline Samuel Slumkey kätt südamel hoides ülima armastusväärusega kummardusid peade rahutule merele, mis lava ees olevat vaba ruumi üle ujutas ja millest tõusis ägamiste, hüüete, karjatuste ja hõisete torm, mis oleks maavärisemisele au teinud.

„Kus on Winkle?“ ütles mr. Tupman oma sõpra kuuesiilust sikutades.

„Kus?“ ütles mr. Pickwick prille ette pannes; siia maale oli ta neid õnneks taskus pidanud.

„Seal,“ ütles mr. Tupman, „selle maja katusel.“ Ja seal, telliskivikatuste tinarennis olidki mr. Winkle ja mrs. Pott, mugavalt kahel toolil istudes ja äratundmise märgiks oma taskurätte lehvitades — tervitus, millele mr. Pickwick vastas daamile läkitatud käesuudlusega.

Valimistoiming ei olnud veel alanud, ja kuna tegevusetu rahvasumm kaldub enamasti naljatlema, siis nende naljatuju äratamiseks jätkuski sellest väga süütust liigutusest.

„Oh sind, patust vana kelmi,“ hüüdis kellegi hääl. „Või tüdrukuid vahtimas, mis?“

„Oh sind, auväärset patukotti,“ hüüdis teine.

„Paneb prillid ette, et abielunaist vahtida!“ ütles kolmas.

„Ma näen, kuidas ta noorikule oma patust vana silma pilgutab,“ karjus neljas.

„Vaata oma naise järele, Pott!“ möirgas viies; sellele järgnes naerumürin.

Kuna neid mõnitusi saatsid pahameelt tekitavad võrdlused mr. Pickwicki ning elatanud jäära vahel ja mitmesugused samalaadilised teravmeelitsemised, ja need pealegi pigemini kaldusid vihjamisi riivama süütu daami au, siis oli mr. Pickwicki nõrdimus piiritu; et aga samal hetkel vaikus välja kuulutati, siis rahuldus ta sellega, et kõrvetas inimeste jõuku halet-

seva pilguga nende eksiteele viidud mõistuse pärast, mille peale nad naersid veel kärarikkamalt kui enne.

„Vaikust!“ möirgas linnapea saatjaskond.

„Whiffin, nõudke vaikust,“ ütles linnapea piduliku ilmega, mis tema kõrgele seisundile vastas. Selle käskluse peale andis väljakuulutaja uue kellakontserdi, ja keegi härra rahvahulga seast hüüdis selle järel „togud,“ mis põhjustas uue naeruhoo.

„Härrad,“ ütles linnapea nii valjusti, kui ta vähegi suutis.

„Härrad. Vennad Eatanswilli linnakese valijad. Me oleme siia täna kokku tulnud, et valida esindaja, kes asendaks meie kadunud —“

Siin katkestas linnapea kõnet kellegi hääl rahva hulgast.

„Edu linnapeale!“ karjus hääl. „Ja ärgu ta iialgi maha jätku naela- ja rauakauplust, kust ta on oma raha saanud.“

See vihje kõneleja kutselisele tegevusele võeti vastu vaimustormiga, mis ühes kellahelistamise saatemuusikaga tema kõne edasise osa kuuldamatuks tegi peale lõpplause, milles ta koosolijaid tänas kannatliku tähelepanu eest, millega teda otsast otsani oli kuulatud — tänuavaldus, mis kutsus välja uue, umbes veerand tundi kestnud lustakuse-purske.

Järgmisena palus pikk lahja härrasmees väga jäiga valge kaelarätikuga, kellele rahvasumm korduvalt soovi avaldas, et ta saadaks „mõne poisi koju küsima, kas ta oma hääle on padja alla jätnud,“ nimetada sobivat ja kohast isikut, kes neid parlamendis esindaks. Ja kui ta ütles, et selleks on Horatio Fizkin, Esquire, Fizkin Lodge'ist Eatanswilli lähedal, siis plaksutasid fizkinlased ja ümisesid slumkey'lased nii kaua ja nii valjusti, et niihästi tema kui ka ettepaneku toetaja oleksid võinud kõnelemise asemel laulda naljakaid laule, ilma et keegi oleks teragi targemaks saanud.

Pärast seda, kui Horatio Fizkini sõprade nisu oli õitsenud, astus keegi väike, äge, roosa näoga mees ettepoole, et soovitada

teist sobivat ja kohast isikut Eatanswilli valijaid parlamendis esindama; roosa näoga härra oleks võinud väga ladusasti edasi rääkida, kui ta poleks pisut liiga äge olnud, et rahvahulga nalja-tajumist küllaldaselt arvesse võtta. Pärast üsna väheseid piltlikult kõneosavaid lauseid hakkas roosa näoga härra hurjutama neid rahva hulgast, kes temale vahele rääkisid, ja siis kõnelaval olevate härradega väljakutseid vahetama; seepeale tõusis kära, mis sundis teda oma tundeid tõsise pantomiimi varal väljendama, mida ta tegigi, et siis ruumi anda oma ettepaneku toetajale, kes pool tundi luges varem kirja pandud kõnet ja keda edasi rääkida ei lastud, sest et ta kogu kõne oli „Eatanswilli Teatajale“ saatnud ja „Eatanswilli Teataja“ selle juba sõnasõnalt oli ära trükkinud.

Siis astus Horatio Fizkin, Esquire, Fizkin Lodge'ist Eatanswilli lähedalt ise esile, et valijate poole pöörduda; vaevalt oli ta seda teinud, kui aulise Samuel Slumkey teenistuses olev orkester hakkas mängima sellise jõuga, mille kõrval nende hommikune jõupingutus oli tühine asi; vastutasuks togis Kollaste jõuk Siniste jõugu päid ja õlgu, mispeale Siniste jõuk katsus vabaneda Kollaste väga ebameeldivast naabrusest ning selline rabelemine, tõuklemine ja rüselemine tekkis, et meie sellest niisama vähe jagu saame, kui linnapea sellest jagu sai, kuigi ta kaheteistkümnele politseinikule andis kõva käsu ninamehed kinni võtta — neid võis umbes kakssada viiskümmend või selle ümber olla. Kõiki neid kokkupõrkeid jälgis Horatio Fizkin, Esquire, Fizkin Lodge'ist oma sõpradega metsikult ja raevuselt, kuni viimaks Horatio Fizkin, Esquire, Fizkin Lodge'ist palus oma vastaselt, auliselt Samuel Slumkey'lt Slumkey Hallist küsida, kas see orkester mängib tema nõusolekul; kuna sellele küsimusele auline Samuel Slumkey keeldus vastamast, siis virutas Horatio Fizkin, Esquire, Fizkin Lodge'ist rusikaga aulise Samuel Slumkey (Slumkey Hallist) näkku;

seepeale esitas auline Samuel Slumkey tulivihasena Horatio Fizkinile väljakutse võitluseks elu ja surma peale. Sellisele kõigi tuntud seaduste ja pretsedentide vastu eksimisele järgnes linnapea käsul uus kellafantaasia; ühtlasi teatas linnapea, et ta laseb enda ette kutsuda niihästi Horatio Fizkini Fizkin Lodge'ist kui ka aulise Samuel Slumkey Slumkey Hallist ja kohustab neid seaduse nimel rahu pidama. Selle kohutava hurjutamise peale astusid mõlema kandidaadi toetajad vahele, ja kui kummagi erakonna sõbrad olid paariviisi kolmveerand tundi tülitšenud, siis kergitas Horatio Fizkin, Esquire, kübarat aulise Samuel Slumkey ees; auline Samuel Slumkey kergitas oma kübarat Horatio Fizkini ees; orkester pandi vaikima; rahvasumm rahunes osaliselt ja Horatio Fizkin, Esquire, sai võimaluse edasi rääkida.

Kuigi igas muus suhtes erinevad, väljendasid mõlema kandidaadi kõned meelitavat lugupidamist Eatanswilli valijate teenete ja kõrge väärtuse suhtes. Kumbki avaldas arvamust, et iseseisvamaid, valgustatumaid, ühiskonnanameelsemaid ja õilsamaid ning omakasupüüdmatumaid inimesi kui need, kes tema poolt lubasid hääletada, pole iialgi maailmas elanud; kumbki andis ebamääraselt kahtlustades mõista, et vastase huvides häälestatud valijatel on kindlasti roppe ning juhmistavaid puudusi, mis teevad neid võimetuks täitma tähtsat ülesannet, mida nad on sooritama kutsutud. Fizkin väljendas valmisolekut teha kõike, mis temalt soovitakse; Slumkey avaldas kindlat kavatsust mitte midagi teha, mis temalt nõutakse. Mõlemad ütlesid, et Eatanswilli kaubandus, tööstus, äritegevus ja õitseng saavad nende südametele alati kallimad olema kui miski muu asi maa peal; ja kummagi võimuses oli suurima usaldusega nentida, et tema on mees, kes parlamenti valitakse.

Hääletati käte ülestõstmisega; linnapea otsus langes aulise Samuel Slumkey kasuks Slumkey Hallist. Horatio Fizkin,

Esquire, Fizkin Lodge'ist nõudis hääle loendamist, ja sellele vastavalt otsustati hääled loendada. Siis tehti ettepanek avaldada linnapeale tänu tema osava tegevuse eest koosolekujuhataja toolil; linnapea kahetses siiralt, et tal ei olnud tooli, kust ta oleks võinud oma osavust ilmutada (ta oli kogu toimingu kestel püsti seisnud), ja tänas koosolijaid. Moodustati jälle rongkäigud, tõllad veeresid pikkamisi läbi rahvahulga ja selle liikmed kriiskasid ja karjusid nende kannul nii, kuidas kellegi tunded või tuju ette kirjutasid.

Kogu hääle loendamise kestel oli linn pidevas erutuspaalikus. Asja aeti kõige heldemal ja mõnusamal viisil. Riigimaksu alla käivad kaubad olid kõigis kõrtsides tähelepanuväärivalt odavad, ja vedruvankreid uhkeldas tänavatel hääletajate jaoks, keda tabas ajutine peapööritus — taud, mis valimisvõitluse ajal oli valijate seas kõige ärevusttekitavamas ulatuses võimust võtnud ja mille mõjul võis neid sageli ülima teadvusetuse seisundis tänavasillutisel lamamas näha. Väike hulk valijaid jättis oma hääled kõige viimase päevani andmata. Need olid kaalutlevad ja mõtisklevad isikud, keda kummagi erakonna väited ei olnud veel veennud, kuigi nad mõlematega olid sageli nõu pidanud. Tund aega enne hääle loendamise lõppu palus mr. Perker au rääkida nende arukate, õilsate patriotiliste meestega. Tema palve täideti. Tema väited olid lühikesed, kuid rahuldavad. Üheskoos mindi oma hääli ära andma, ja kui tagasi tuldi, siis oli auline Samuel Slumkey Slumkey Hallist valitud.

MR. BUNDERCOMBE TEEB KIHUTUSTOOD

Katkend romaanist „Mr. Bundercombe'i seiklused“

„Tulen täna hommikul õieti kaunis tähtsa asja pärast ja võib-olla ongi hea, et kõik korraga siin olete, sest tahan kuulda teie nõu. Olen saanud kutse kandideerida maakonnas, milles elan.“

Kõik näisid nõutud.

„Tahan öelda: kandideerida parlamenti,“ seletasin kähku. „See näib tõepoolest hea juhus ja muidugi olen ma ka ümbruskonnas hästi tuntud ning viimastel valimistel oli meie erakonna vastu vaid seitsme- või kaheksakümnehääleline enamused.“

„Kuule, see on ju huvitav!“ hüüdis mr. Bundercombe kübarat käest pannes. „Ma aga sugugi ei teadnud, et sul ka amet on.“

„Ei olegi,“ vastasin ma. „Ega poliitikat just ametiks saa nimetada.“

Mr. Bundercombe oli nõutum kui kunagi. Ta käsi silitas lõuga.

„Noh, see on ju ka omaette viis ülalpidamist teenida, eks ole?“ küsis ta. „Meie pool nimetatakse seda ametiks.“

„See pole kellegi viis teenida ülalpidamist,“ selgitasin. „Ta nõuab palju enam kulusid, kui ise sisse toob.“

Mr. Bundercombe lakkas lõuga sügamast. Mrs. Bundercombe istus mu vastu toolil ja ma olin täiesti kindel, et tal on peagi midagi öelda. Eval oli hurmavalt huvitatud ilme.

„Kuule, ma pole päris kindel, et sind mõistan,“ tähendas mr. Bundercombe. „Olen sinuga täiesti päri, kui ütled, et otsekohene tasu parlamendis istumise eest ei vääri mainimist, aga mis on siis su mõju väärt, ah?“

„Minu mis asi?“

„Pagana pihta!“ jätkas mr. Bundercombe juba pisut kannatamatult. „Tahaksin ainult mõista, milles asi õieti seisab. Sa kavatsed kandideerida kohale parlamendis ja ütled, et neli-sada naela aastas, mis selle eest saad, pole kõne väärtki. Noh, muidugi ei ole nad seda. Tahaksin teada, mis kasu sa sellest kaudselt saad? Arvatavasti on sul õigus määrata teatud arvu isikuid kohtadele? Palju maksab iga niisugune koht ja mitu neid on?“

Võtsin kogu oma kõnekunsti kokku ja tervelt viis minutit katsusin talle selgitada vahet Inglise ja Ameerika poliitika vahel. Kui ütlesin kõik, mis öelda oli, jäi mr. Bundercombe mind poolenisti uskuma, kuid oli kindlam kui kunagi, et oli sattunud poole aruga inimeste maale. Eva mõistis olukorda palju kiiremini.

„See on ju lihtsalt jumalik, Paul,“ hüüdis ta. „Olen lugenud äraarvamata palju jutte inglise häältekogumisest, ja nad kõik näivad nii naljakad olevat. Tahaksin kah sind aitama tulla. Mul on terved kuhjad uusi kleite, ja poliitikaga võin tutvuda mõne raamatu kaudu. Sõidul on lugemiseks küllalt aega.“

„See toob mind,“ jätkasin ma, „mu külaskäigu tõelise põhjuse juurde. Sooviksin, et sina ja su isa — sooviksin, et teie kõik,“ lisasin kangelaslikult, „tuleksite Bedfordshire'i mulle appi. Sa pidid ju tuleval nädalal niikuinii veidiks ajaks tulema, Eva. Tahaksin sind aga kohe kaasa võtta.“

Mrs. Bundercombe, kes oli kogu aja oodanud parajat juhust, segas end nüüd vahele.

„Noormees,“ ütles ta rõhukalt. „Mr. Walmsley, enne kui nõustun osa võtma mõnest teie koosolekust või mingil muul viisil astuma välja teie eest, pean teile esitama lihtsa ja otsekoheise küsimuse ning nõudma niisama lihtsat ja otsekohest vastust. Millised on teie vaated naiste hääleõiguse kohta?“

„Samad, mis mu erakonnalgi,“ vastasin ma diplomaatlikult.

„Seletage nii lühidalt kui võimalik, aga selgelt, millised on teie erakonna vaated,“ käsutas mrs. Bundercombe.

„Ma ei luba teda pinnida,“ protestis Eva minu kõrvale astudes.

Kõhatasin.

„Pooldame täiesti,“ seletasin siis, „naiste hääleõigust teatud piirides. Arvame, et vallalistel naistel, kes omavad varandust ja maksavad makse, peaks olema hääleõigus.“

„Tühi lori!“ hüüdis mrs. Bundercombe kindlalt. „Nõuame üldist hääleõigust. Tahame, et mehed ja naised oleksid täiesti ühtlasel tasemel nii poliitiliselt kui sotsiaalselt.“

„Kardan,“ ütlesin ma, „et praegusel hetkel ei ole meie maal ükski erakond sellega nõus.“

„Siis ei saa ma siin ühestki poliitilisest koosolekust osa võtta, välja arvatud oponendina,“ kuulutas mrs. Bundercombe kohutava lõplikkuse ilmega jalule tõustes.

Ohkasin.

„Säärasel puhul,“ tunnistasin siis, „on vist mõttetu paluda teie abi. Vahest ehk sina ja su isa —“ lisasin Eva poole pöördudes.

„Nemad võivad vabalt teiega maale sõita,“ katkestas mrs. Bundercombe. „Mis puutub minusse, siis kuigi mu reis Euroopasse toimus täiesti vastu mu tahtmist — oli mulle tõtt

öeldes halastamatu saatuse poolt peale sunnitud,“ — siinkohal põrnitses ta vihaselt mr. Bundercombe'ile, — „nüüd, kus kord juba siin olen, leian nii palju tööd mind ootamas, nii palju kohutavat teadmatust, nii palju hämmastavaid eelarvamusi, et pean oma kohuseks — mu siinviibimisel — katsuda parandada olukorda. Sellepärast pole mul võimalik Londonist lahkuda.“

Mr. Bundercombe läks pisut rõõmsamaks.

„Mul on ka kaunis palju tegemist,“ ütles ta, „aga siiski päev või paar —“

Võtsin ta käe alt kinni.

„Jään lootma, et aitate mul propagandat teha,“ ütlesin talle. „Väga palju võib mõjuda just isik.“

„Propagandat teha?“ kordas mr. Bundercombe mõtlikult. „Ütle, mida sa õieti selle all arvad?“

„See on väga lihtne,“ kinnitasin talle. „Tuleb minna ja talupidajate ning muude hääletajatega isiklikult rääkida ja neile paar lihtsat küsimust selgeks teha. Küll me teile juba pähe õpetame, mida öelda tuleb. Siis lõpuks palute nende häält ja poolehoidu minule.“

„Ah seda tuleb teha, või nii!“ pomises mr. Bundercombe. „Üsna lihtsalt ja otsekoheselt nendega vestelda, mis?“

„Täitsa õige,“ nõustusin ma. „Selge mõistusega mees nagu teie võiks mulle väga palju kasu tuua.“

Mr. Bundercombe jäi mõtlikuks. Olen veendunud, et juba sel hetkel tärkasid ta ajus teatud ideede idud, mis pisut hiljem kandsid juba vilja. Nägin ta pilku lakke rändavat ja teda mitu korda silmi pilgutavat. Siis levis nõrk naeratus aeglaselt üle ta näo. Isegi sel hetkel sundis end mulle peale mingisugune tume eelaimus võimalikest sekeldustest.

„Peate aga väga ettevaatlik olema,“ seletasin pahaaimavalt. „Peate nende sellidega kogu aeg sõber olema. Meie pool

ei oska nad hinnata igasugu naljavempe ja seadus altkäemaksu vastu on ka väga karm.“

Mr. Bundercombe noogutas pühalikult.

„Kui asja enda peale võtan,“ ütles ta, „siis võid sa mind ju usaldada. Näib, nagu oleks selles ikka midagi teha.“

„Siis tulete ju täna minuga kaasa,“ palusin ma, „mõlemad, eks ole? Tulge juba täna õhtupoolikul. Õmbleja võib sulle järele sõita, Eva. See pole kaugel — tund aega rongis ja kaks-kümmend minutit autos. Telegrafeerin kohe koju. Võib-olla tuleb meil algul pisut laagrielu elada, aga tean, et tähtsamad teenijad on ikkagi seal ja ootamas.“

„Palun ärge laske mul end takistada,“ kuulutas Mrs. Bundercombe tõustes. „Minul on kogu aeg küllalt tegevust. Head päeva, mu Walmsley. Mul on kohtumine kell kolmveerand kaksteist. Te teatate mulle oma lõppotsuse lõunaeine ajal.“

Ta lahkus toast. Mr. Bundercombe, Eva ja mina vahetasime pilgu.

„Kui kaugel sa ütlesid oma mõisa olevat?“ küsis Mr. Bundercombe.

„Päris maa sees,“ seletasin ma. „Kulub poolteist tundi, enne kui sinna jõuab.“

„Ma arvan, me sõidame,“ otsustas Mr. Bundercombe vaa-dates hajameelselt aknast ja nähes oma naist sõnaohtralt noomimas taksiauto juhti, kes oli ette sõitnud, sigarett suus. „Jah, mina küll olen täiesti selle poolt.“

*

Mu väike seltskond Walmsley Hallis oli üldjoontes väga õnnelikult valitud. Õel oli võimalik tulla ning perenaise osa etendada ja Eva oli võlutud majast ja ta ümbrusest. Mr. Bundercombe oli aga väikese kartuse allikaks. Esimesel hommikul, kui valmistusime kõik jalutama minema, tõmbas ta mind kõrvale.

„Paul,“ ütles ta, „tahaksin seda asja lähema vaatluse alla võtta. Kus su poliitiline šeff siis asub?“

Raputasin pead.

„Meil siinpool pole säärast isikut,“ seletasin talle.

Ta näis murelik. Mida enam ta uuris meie hääletuskombeid, seda vähem näis ta neid mõistvat.

„Millised on siis vähemalt su poliitilised vaated?“ küsis ta.

Ulatasin talle äratõmbe mu kihutuskõnest, mille ta luges hoolikalt läbi, jäme sigar suunurgas. Tagasi ulatas ta selle veidi rusutud ilmega.

„Puuduks nagu hoog,“ tähendas ta pisut kahtlevalt. „Miks sa vastaspoolele enam pihta ei anna?“

„Kuulge,“ panin ma ette, arvestades, et Eva mind ootab, „tehke üks väike sõit ja ajage juttu mu agendiga. Leiate ta kontori Bildborough's raekoja vastas. Auto sõidab praegu sinna.“

„Hea küll,“ nõustus ta. „Pean ikka kuidagi selle asjaga tutvuma.“

Ta lahkus kiiresti, kuid tuli tagasi lõunaeinele täiesti maha-lööduna. Saladuslikult kutsus ta mind raamatukokku.

„Kuule, Paul,“ ütles ta, „ega ometi liig hilja ole piletit vahetada?“

„Mida vahetada?“ imestasin ma.

„Noh, minna üle teise erakonda, või kuidas seda nimetatakse. Oled sattunud väärast uksest sisse, Paul, mu poiss. Isegi su oma agent mõonab seda, kuigi ma algul sugugi ei maininud su nime ega öelnud, kes ma olen. Kõik ümberkaudsed hääletajad on talunikud, põllutöölised ja väikesed poodnikud. Sinu erakonnast pole neil mingit kasu.“

„Noh, seda peame veel avastama,“ protestisin mina. „Isiklikult olen veendunud, et kasu siiski on.“

„Aga kuuled sa,“ vaidles mr. Bundercombe, „need mehed, kuigi nad küllalt lollid näivad, on siiski endi eest väljas.“

Nemad tahaksid hääletada selle poolt, mis neile elu kergemaks teeb. Mis abi sest on, kui neile rääkida riigi huvidest? Omavahel öeldes ma arvan, et nad ei hooli sellest mitte mõhkugi. Siis kõik see jutt üldisest väeteenistusest. Kuidas võib see neid üldse huvitada? Sa lase parem, et mina su kõne koostan. Luba neile maareform. Luba, et muretsed neile toidu lauale veidi odavamalt kui seni. Pane midagi sisse ka õllehinna alandamisest. Nägin su vastase kõnet — no küll on vahva! Enamasti küll valed, aga selle-eest pagana head. Luba, et ma sinu oma natuke parandan.“

„Kus te ometi olnud olete?“ küsisin ma kummalise aimuse hiilides mu südamesse. „Kas tõesti rääkisite kõike seda mr. Ansellile?“

„Ansell? Ei! Kes ta on?“ päris mr. Bundercombe.

„Mu agent.“

Mr. Bundercombe raputas pead.

„Saks, kellega oma jutud maha ajasin, oli vist Harrison.“
Ma oigasin.

„Te ju käisite siis mu vastase agendi juures,“ ütlesin talle, „radikaalse erakonna agendi pool.“

Mr. Bundercombe vilistas.

„Mis sa ütled!“ pomises ta. „Noh, tead, mis ma sulle ütlen, Paul, sel mehel pole kärbsed peas. Ta on terane töömees — seda ta on, jah. Kui sa minu nõu kuulda võtad,“ jätkas ta veenvalt, „siis teed vahetuse. Näitame talle, et meie poole maksab üle tulla. Nägin su mr. Anselli, kui see ta nimi on. Nägin nime vaskplaadil ja siis teda end majast väljuvat. Kange vanapoiss, nagu oleks teine targeldatud, ja halli põskhabemega.“

„Toosama mees jah. Tema ja ta isa enne teda ning ta vanaisa on olnud meie perekonna notariteks juba lugematuid aastaid.“

„Nii nägi ta ka välja,“ kinnitas mr. Bundercombe. „Krõbedam vana tõhk, kui neid üldse maakeral olemas on. Et sind sellest asjast üle aidata, Paul, selleks vajad sa elavamat meest. Las ma lähen täna peale lõunat jälle sinna ja räägin läbi Harrisoniga. Pole põhjust, miks sa ei võiks tarvitada ka selle selli kõnet, kui jõuan temaga kokkuleppele.“

Valasin mr. Bundercombe'ile klaasi šerrit.

„Kuulge,“ ütlesin siis, „poliitika siinpool ookeani ei luba nii äkilisi muutusi. Mu kõne on juba ladujate käes ja ma pean ta juurde jääma; ja Ansell ka jääb mu agendiks, mis ka ei juhtuks. Mitte ainult paljad sõnad ei võida alati neil valimistel. Walmsley on siinpool kandis hästi tuntud ja viimase saja aasta jooksul mõndagi maakonna heaks teinud. Teine mees — Horrocks on ta nimi — pole siin veel kunagi varemini käinud. Muidugi töötab ta nüüd hulga huvitavaid asju, kuid selline töötamine on juba pisut liig kaua kestnud. Rahvas on neid lubadusi juba kuulnud ja teab, kuidas neisse suhtuda. Usun, et leiate neid enam usaldavat seda natukest, mida meie lubame, kui Harrisoni pikka loba.“

Mr. Bundercombe raputas kahtlevalt pead.

„Noh,“ ohkas ta, „olen ju asja alles väga pealiskaudselt vaadelnud. Pean pühendama talle veel ühe hommikupooliku.“

Lõunaeineks oli meil külalisi, mr. Bundercombe'i tutvustati mõne mu toetajaga, kelle poolehoiu ta peagi võitis. Peale sööki tegime Evaga esimese katse kihutustööd teha. Eva meetodid erinesid tunduvalt ta isa omadest.

„Kahetsen väga,“ ütles ta surudes väga mõjuka, kuid kõhkleva talunikust hääletaja kätt, „aga ma ei tea midagi inglise poliitikast ja seepärast ei saa teiega selle üle nii vestelda, nagu tahaksin. Aga teate, ma abiellun peagi mr. Walmsley'ga ja tulen siia elama ja siis oleks nii meeldiv tunda, et kõik mu tuttavad on hääletanud tema poolt ja aidanud tal pääseda

parlament. Kui teil on mõni minut aega, mr. Brown, vahest te ütleksite mulle, milles te pole just ühel nõul Pauliga? Tahaksin seda nii väga kuulda, sest ta rääkis mulle, et kui teie kord tema poolt olete, jääb ta süda lõpptulemuste suhtes peaaegu rahule.“

Mr. Brown, kes alati oli kohelnud mu lahkusi sünge vaikimisega, mis tegi igasuguse vestluse väga raskeks, hakkas nüüd arutama paari segasemat päevaküsimust. Puistasin ta kõnesse mõne sõnakese vahele ja natukese aja pärast kutsus ta meid enda poole teed jooma. Kui lahkusime, oli ta kenam, kui kunagi kujutelnud olin.

„Ja te peate tõesti hääletama mr. Walmsley poolt,“ väitis Eva, olles teda tänanud lahke vastuvõtu eest, „sest tahaksin nii väga kutsuda teid enda poole teele alamkoja terrassile, ja seda ma ometi ei või, kui Paul pole liige, eks ole?“

„Meelitus ja altkäemaks,“ naeris mr. Brown. „Noh, küllap saame näha. Igatahes oli mul väga hea meel kuulda mr. Walmsley vaateid nii mõnegi küsimuse kohta. Millal te ütlesite oma kõnekoosoleku olevat, mr. Walmsley?“

„Neljapäeva õhtul,“ vastasin ma.

„Hea küll, ma tulen,“ lubas ta.

„Palun võtke endale koosoleku juhatamine,“ palusin mina. „Mingi asi ei tooks mulle enam kasu ja ma usun kindlasti, et kui kõik veel kord läbi mõtlete —“

Kavatsesin pidada osava kõne, kuid Eva katkestas mu sõnade voolu.

„Lubage, et istun teie kõrvale, palun,“ ütles ta vaadates mehele oma suurte ja ebatavaliselt süütute silmadega.

„Noh, hästi, kui see teile meeldib,“ nõustus mr. Brown. „Olen väga rõõmus.“

Majast eemaldudes olime mõlemad täiesti vait ja alles siis, kui jõudsime ümber nurga, ohkas Eva tasakesi.

„Paul,“ seletas ta siis, „ma pole vist elu sees näinud midagi lõbusamat kui häälte kogumine. Palun vii mind nüüd järgmise kõige jonnakama juurde.“

Kui Eva oli edukas, siis mr. Bundercombe osutus kahjuks suureks pettumuseks. Väga süngena tuli ta koju, hilistudes isegi veidi lõunaks.

„Paul,“ ütles ta, kui hetkeks kohtusime suitsetamistoas, kus leidsin ta valmistavat endale kokteili džinnist ja vermutist, „Paul, mul on sulle kurb uudis.“

„Kahetsen seda kuulda,“ vastasin ma.

„Uurisin pisut seda poliitika küsimust,“ jätkas ta tõstes klaasi ja neelates selle sisu, „olen teda uurinud nii põhjalikult, kui suutsin, ja ei saa sind kuidagi toetada. Oled nimelt vääraral poolel, mu poiss. Tutvusin mr. Horrocksiga — see on alles mees, kes saab maakonna hääled. Lubasin teha kõik, mis minu võimuses, et teda aidata.“

Olin pisut hämmeldunud.

„Ega te ometi tõsiselt ei räägi!“ hüüdsin ma.

„Jumala surmtõsiselt,“ kahetses mr. Bundercombe. „See poiss viis mu veendumusele. Tunnen, et minu kohuseks on sirutada talle oma abistav käsi.“

„Aga tõesti,“ vaidlesin ma, „isegi kui teie vaated ei luba teil toetada mind, pole põhjust, miks peaksite äkki siirduma vaenlase poolele. Teil pole ju sugugi vaja segada end valimistesse, eks ole?“

Mr. Bundercombe ohkas. Ta valas endale veel džinni ja vermutit ning vaatles siis klaasi sisu enne joomist.

„See on põhimõtte küsimus,“ seletas ta, „pean ikka midagi tegema. Ei saa ma korjata häält sulle, siis vaatan pisut ringi teise selli heaks.“

Olin veidi pahane.

„Ma tõesti ei mõista, miks peate oma kohuseks üldse segada end Inglise valimisvõitlusse, kui see ei sünni sõbra abistamiseks.“

Mr. Bundercombe vaatles oma tühja klaasi, pani selle lauale, vaatas siis kindlalt minu otsa ja pilgutab pühalikult silma.

„Kuule, see on ju lõunagong!“ teatas ta rõõmsalt. „Läki nüüd lauda.“

„Aga ma ei mõista päriselt —“

Mr. Bundercombe kordas pilgutust väiksemas ulatuses. Järgnesin talle söögituppa, ikka veel täies teadmatuses ta poliitilise maailmavaate suhtes.

Mu tulevase äia tegevus paari järgneva päeva kestel toimus teatud saladuskatte all. Ühel õhtul aga saabus ta koju lihtsalt lõkendades vihast. Nagu tavaliselt, kui miski oli teda ärritanud, tuli ta mind enne lõunasööki raamatukokku otsima ja leidis lohutust väikeses pudelite reas seinakapis.

„Mu poiss,“ algas ta, „kõigist jumalast hüljatud, maailmast väljaspool asuvaist pimedast urkaist see sinu Bildborough on küll viimasel kohal! Täieliku rumaluse — täieliku puupäise, tagurliku, ennast täis tobeduse alal su talunikud lihtsalt löövad igasuguse rekordi.“

„Mis siis lahti on?“ küsisin mina.

„Lahti! Kuula ometi!“ hüüdis ta peaaegu dramaatiliselt. „Siin maakonnas — kogu maakonnas — võta arvesse — pole ühtainustki talunikku, kes oleks kuulnud Bundercombe'i viljakoristajaist.“

„Harrastan ise pisut põllutööd,“ tuletasin talle meelde, „ja ometi pole ka mina neist midagi kuulnud.“

Mr. Bundercombe läks jälle seinakapi juurde ja segas endale veel ühe kokteili.

„Bundercombe'i viljakoristajad,“ ütles ta, nii pea kui oli selle ära joonud, „on ainsad viljakoristajad, mida kasutavad

edumeelsed talunikud Ameerika Ühendriikides, Austraalias ja igas teises maas, mis väärrib üht närust tsentigi.“

„See näib ju meid kaunis rängasti tabavat,“ tähendasin ma. „Kas teil Inglismaal agenti on?“

„Muidugi!“ vastas mr. Bundercombe. „Ma pole nüüd müüke jälginud ega tea seepärast, mis ta teeb, aga meil on siin agent, ja iga maa, mis Bundercombe'i viljakoristajaid ei osta, pole üldse võistlusvõimeline põllumajanduse alal.“

„Mis te siis nüüd ette võtta kavatsete?“ küsisin ma.

„Ette võtta?“ Mr. Bundercombe mängis pisut aega oma klaasiga ja pani selle siis käest.

„Olen juba midagi teinud,“ teatas ta, „ja nimelt järgmist. Telefoneerisin oma agendile ja käskisin tal saata pool tosinat meie masinaid, erarongiga, kui tarvis, ja ma korraldan ülehommeme väikese näituse maatükil, mille üürisin Little Bildborough' lähedal.“

„Aga see on ju valimiste päev!“ hüüdsin ma.

„Vahest te saaksite selle edasi lükata,“ soovitas ta. „Igatähes olen ma oma näituse sellele päevale kindlaks määranud. Pakun talunikele ka prii lõunaeine — üldse saab sest päris kena asi, võin sulle kinnitada.“

„Kardan,“ vastasin ma sarkasmiga, mis põrmugi märki ei tabanud, „kogu lugu on juba liiga kaugele läinud, et veel mõelda tähtpäeva muutmisele.“

„Noh, peame püüdma teineteist mitte segada,“ ütles mr. Bundercombe suurmeelselt. „Kui kaua kestab hääletamine?“

„Kaheksast kaheksani,“ informeerisin ma.

Mr. Bundercombe muutus mõtlikuks.

„Tuleb neid kaunis kaua kinni pidada,“ pomises ta.

„Keda kinni pidada?“ pärisin mina.

Mr. Bundercombe värahtas pisut.

„Midagi! Ei midagi! Muuseas kas tunned üht saksa, nimega Jonas — Henry Jonas, Miltoni farmist?“

„Miks ei tunne,“ ägasin ma. „Ta on ju meie vastasrinna selgroog, nende parim kõneleja ja populaarseim mees.“

Mr. Bundercombe naeratas mahedalt.

„Kas tõesti?“ lausus ta. „Või nii, või nii. Ta on väga intelligentne mees. Loodan, et mul õnnestub veenda teda, et iga teine praegu tarvitusel olev viljakoristaja on närune loks Bundercombe'i tänavuse mudeli kõrval.“

„Võimalik, et see teil õnnestub,“ vastasin pisut haavunult. „Rõõmustan, et saate pisut äri teha, aga te lubate ju endale meelde tuletada, et tõepoolest sõitsite siia äitama parlamenti mind ja mitte müüma oma viljakoristajaid ega veetma pooli päevi vaenlase leeris.“

Mr. Bundercombe naeratas. Kummaline naeratus, mis seal-samas näis jälle kaduvat ta näolt. Siis kuuldus lõunagong ja uuesti pilgutas ta mulle aeglaselt silma. Jälle tundsin mingit kerget ebamugavust. Hakkasin aimama, et kuski arenes mingi salanõu, et mr. Bundercombe'i viibimisel vaenlase peakorteris võis olla täiesti ootamatu tähendus. Peale lõunat rääkisin Evale oma kahtlustest, kuid tal õnnestus mind rahustada.

„Isa ei kõnele muust kui oma viljakoristajaist,“ seletas ta. „Pealegi olen ma kindel, et ta ei tee midagi ebadiskreetset. Ainult eile alles leidsin teda uurimas „Altkäemaksu seadust“. Taat on kaunis kaval, nagu tead.“

„Tean seda küll,“ möönsin ma. „Tahaksin siiski ka teada, mida ta kavatseb.“

Järgmine päev oli viimane enne valimisi. Väike Bildborough' alev oli kaunis suures ärevuses. Öhtupoolikul peeti mitu vabaõhukoosolekut. Meie Evaga, tulles tagasi autosõidult ümber valimisringkonna, astusime sisse mu agendi kontorisse.

Lobisesime pisut aega mr. Anselliga ja siis viimane osutas platsile maja ees.

„Seal on keegi ameeriklane,“ ütles ta, „kelle meie vastased on nähtavasti oma kilda saanud. Ta on nende populaarseim kõneleja, ent kuuldavasti on neil siiski pisut muret tema pärast. Kas polnud mul au kohata teda teie pool?“

„Mr. Bundercombe,“ ohkasin ma. „Ta sõitis algul siia, et mind aidata.“

Mr. Ansell pani kübara pähe ja kutsus meid saladuslikult kaasa.

„Lähme tagauksest välja,“ ütles ta, „siis kuuleme teda. Ta kõneleb tollel väikesel poodiumil.“

Läbinud ühe hotelli õue, jupi juurviljaaiast, jõudsime väikesele kõrgendikule, millel seisis mr. Bundercombe ühes paari teise Horrocksi toetajaga. Kaks kohalikku käsitöölist ja üks aitaja Londonist pöördusid järjest kasvava, kuid apaatse kuulajaskonna poole mõne tavalise lausega, mis kedagi eriliselt ei paelunud. Ainult kui mr. Bundercombe jalule tõusis, avaldas jõuk mõningaid elustumismärke. Eva vaatas mulle otsa rõõmsa naeratusega.

„Vaata ometi neid kõiki,“ sosistas ta. „Kuis nad kõik rutavad taati kuulama.“

„Kõik on väga hea,“ urisesin ma, „aga ta oleks pidanud tegema seda minu heaks.“

Eva sõrmed surusid mu käsivart.

„Kuule!“ ütles ta.

Mr. Bundercombe'i stiil oli elav ja naljad ta kõnes väga sagedad. Ta seisis vabas poosis ja rääkis haruldase soravusega. Kõne algus oli peamiselt humoorikat laadi ja sai valjude kiiduavalduste osaliseks. Jõuk kasvas kogu aeg. Peagi hakkas ta neile oma usaldust avaldama.

„Kui paari päeva eest siia sõitsin,“ kuulsime teda ütlevat, „siis sündis see kavatsusega toetada mu sõpra mr. Walmsley't“ (Urin ja kiiduavaldused.) „Aitab kah, poisid,“ jätkas mr. Bundercombe. „Mr. Walmsley'l pole ju iseendast viga midagi, kuid mina olen pärit maalt, kus poliitikas on pisut enam hoogu, ja ma jõudsin peagi otsusele, et erakonnal, kuhu mu noor sõber Walmsley kuulub, küll erilist hoogu ei ole. Kuulake ometi järgmist. Nagu üks ärimees teisele jutustan teile, et küsisin mr. Walmsley'lt oma siinoleku esimesel õhtul: „Mis kasu sa sellest saad? Miks sa parlamenti lähed?“ Ta näis mitte midagi mõistvat. Tunnistas küll üles, et saab neli-sada naela aastas palka, kuid ütles samal ajal, et peab kulutama palju suurema summa annetuste näol igasugu heategev-vaile asutusele. Küsisin temalt, mis mõju ta saavutab oma parlamendis oleku läbi ja kui paljudele oma sõpradele võib muretseda kohad. Kõik, mis ta tegi, oli aga — naeratada ja öelda, et ma ei mõistvat, kuidas asju siin maal aetakse. Ta tahtis mind uskuma panna, et püüab saada parlamenti ja töö-tada seal päev päeva järel lihtsalt selle tegevuse au ja ilu pärast, või selle tõttu, et ta seda oma kohuseks peab. Te teate, et olen ameerika ärimees ja sellele liimile ma ei läinud, vaid astusin sisse ja lobisesin mr. Horrocksiga. Peagi jõudsin otsu-sele, et kandidaat, kelle toetuseks ma täna siin kõnelen, on mees, kelle põhimõtted lähenevad juba pisut enam kujutlusele poliitikast, mis on omane meile sealpool Suurt lomp. Mr. Hor-rocks ei mõtlegi midagi varjata. Ta tahab neid neljasada naela — tõtt öeldes isegi hädasti vajab neid. (Iroonilised kii-duavaldused.) Ta tahab saada parlamendiliikmeks, sest kui ta siis läheb pidama loengut sotsialismist, saab ta kümme naela praeguse viie asemel paljalt selle tiitli pärast. Peale selle mõis-tab tema erakond praktilist poliitikat, nagu mina seda nime-tan. Iga saadaolev koht antakse sõbrale, ja kui kohtadest puu-

dus tuleb, siis lastakse ühel oma riigimehel koostada mõni seadus — teie nn. kindlustusseadus on vist üks neist —, mis loob mitusada uut ametikohta, kuhu on vaja inimesi, ja küsimus ongi lahendatud.“

Vahetasime mr. Anselliga pilgu. Mr. Bundercombe'i kõne algust tervitanud vaimustus asendus nüüd pominaga ja juba iroonilisemate kiiduavaldustega. Üks platvormil istujaid kummardus ettepoole ja sosistas midagi mr. Bundercombe'i kõrva. Mr. Bundercombe noogutas.

„Mu härrad,“ lõpetas ta, „mulle öeldi, et mu aeg olevat läbi. Seletasin teile oma vaateid ja ütlesin, miks te, minu arvates, peaksite hääletama mr. Horrocks'i poolt. Mul pole midagi öelda ta vastase kohta peale selle, et ma lihtsalt ei mõista ta seisukohta. Mr. Horrocksit ma aga mõistan. Tema tahaks endale midagi head hankida ja teie ülesanne on teda aidata.“

Otsustav tõmme mr. Bundercombe'i kuue hõlmast, mille sooritas üks platvormil istujaid, sundis teda istet võtma valjude naerupursete ja kiiduavalduste saatel. Eva võttis mu käsivarre ja me eemaldusime aeglaselt.

„On suur õnn,“ ütlesin ma pühalikult, „olla kunagi tutvunud su isaga. Kui mul ainult oleks vähimatki aimu, mida ta kavatseb nende viljakoristajatega. Ega sina, Eva midagi ei aima?“

Ta raputas pead.

„Parem oota!“

Tolle viimase päeva erutuses me mõlemad Evaga unustasime vist täiesti mr. Bundercombe'i. Mitte enne kui tagasitulekul autosõidult valimisringkonna kaugematesse nurkadesse tuletati meile ta olemasolu jälle meelde. Üsna Little Bildborough' lähedal, meie valimisringkonna ainsas mulle tõeliselt vaenulikus osas, sattusime väga eriskummalise pildi peale. Autojuht peatas sõiduki omal algatusel ja meie Evaga tõusime

oma kohtadel püsti. Meist vasakule, suurele põllule oli nähtavasti kogunenud terve ümbruse elanikkond. Ühes nurgas oli tohutu telk ja avatud klappide taga oli näha laudu, mis murdusid luksuslike külmade roogade all. Pikal valge linaga kaetud laual telgi sissekäigu ees oli maailmatu rida pudeleid ning laua taga mees lühikeses linases kuues, kes kangesti tuletas meelde Fritzi, kelnerit ühes mr. Bundercombe'i lemmikrestoranis Londonis. Põllu keskpaiga pool, naeruväärselt tillukesel istmel viljakoristaja peal istus mr. Bundercombe ise. Ta oli võtnud maha kuue ja vesti ja ka kübarat polnud tal peas. Higi voolas tal ojadena mööda põski, kuid siiski hoidis ta kõigest väest oma masina rooliratast. Talle järgnes jõuk lapsi ja pooldajaid mehi, kes teda kogu aeg hüüetega ergutasid. Pisut eemal, teispool punast lippu, Henry Jonas, suuremaid taluomanikke maakonnas ja vastaspoole lootusrikkamaid kõnemehi, istus niisama korratus rõivastuses samasugusel masinal. Ent isegi meile oli selge, et mr. Bundercombe'i masin liikus vähemalt kaks korda kiiremini kui ta vastase oma.

„Mis, taeva nimel, see küll peaks tähendama?“ küsisin mätiesti hämmastunult.

Eva, kes mu kõrval seisis, pani mõlemad käed mu käsivarre ümber.

„Mulle näib,“ sõnas ta armsalt, „et taat võistleb oma viljakoristamismasinaga kellegi teise oma vastu.“

Vaatasin ta tagasihoidlikku naeratust ja siis silmitsesin põldu, millel tundsin ära suure hulga oma kindlamaid vastaseid. Siis heitsin veel kord pilgu telgile. Seal kaetud laud pidi olema mõeldud vähemalt sajale inimesele. Äkki kokkusin. Põõsasaia varjus, kübarata ja kuueta, juuksed dekoratiivselt sassis, istus mr. Jonasi nõbu, kah mu erakonna tuline vastane, kohalik lahkusuliste jutlustaja. Ta kõrval oli suur klaas, mille ta mind nähes huulile tõstis.

„Vana hea Walmsley!“ hüüdis ta. „Ei mingit poliitikat täna. Liiga palav ilm. Tulge parem vaatama viljakoristamise võistlust.“

Ta jõi suure sõõmu ja ma vajusin jõuetult autosse tagasi.

„Teate ka,“ ütlesin mr. Ansellile, kes juhi kõrval seisis, „sellega tuleb veel sekeldusi.“

Mr. Ansell näis ka ise pisut murelik olevat.

„Kas mr. Bundercombe on tõepoolest selle masina valmistaja?“ küsis ta.

„Aga muidugi,“ vastas Eva. „See on ta elu ainus mõte — või vähemalt oli,“ parandas ta end kiiresti. „Isegi nüüd, kui ta hakkab rääkima oma viljakoristajast, unustab ta kõik muu.“

Mr. Ansell ruttas mõningaid järelepärimisi tegema. Vahepeal jälgisime võistluse käiku. Igakord, kui mr. Bundercombe'il ümber pöörduda tuli, kõikus ta oma istmel ja säilitas vaevalt tasakaalu. Iga eduka pingutuse puhul tervitas teda talle järgnev väike entusiastide grupp suure kisaga. Mr. Ansell tuli tagasi pisut rõõmsama näoga.

„Kõik on korraldatud Bundercombe'i viljakoristajate osatüühi poolt,“ teatas ta, „ja mr. Bundercombe'i agent on ka kohal, valmis vastu võtma tellimisi reklaamitavale masinale. Näib, et mr. Bundercombe on vedanud kihla kümme ühe vastu, et jõuab ette mr. Jonasist poole tunni võrra, kusjuures kumbki koristab vilja poolelt põllult.“

„Kes on ees?“ küsis Eva.

„Mr. Bundercombe on tublisti ees,“ vastas mr. Ansell, „ja öeldakse, et ta võivat veel kiirust juurde panna, kui aga tahab. Näib tõesti,“ lõpetas mu agent häält tasandades, „nagu püüaks ta venitada. Hiljemini nad kõik istuvad maha sööma prii-einet — muidugi, kui mõni neist veel suudab istuda,“ lisandas ta pilku üle põllu libiseda lastes. „Halloo! seal on ju Harrison.“

Mr. Harrison, tundnud meid ära, väljus oma autost ja lähenes meile. Ta surus ka Eva kätt, kellele heitis pisut kummalise pilgu.

„Mr. Walmsley,“ ütles ta, „nädal aega tagasi olime kaunis uhked, et olime üle meelitanud ühe teie pooldajaist. Kõik, mis aga praegu öelda võin, on, et oleksime rõõmsamad olnud, kui oleksite jätnud mr. Bundercombe'i Londoni.“

„Aga ta on ju minu vastu kõnelnud peaaegu igal teie koosolekul,“ protestisin mina.

„See on kõik väga hea,“ kaebas mr. Harrison, „ent ta pole mitte, mida nimetaksin veenvaks kõnelejaks. Demokraat ta muidugi on ja rahvamees ka, kuid tal pole just õige viis meie põhimõtete levitamiseks. Olin sunnitud paluma teda loobuda kõnede pidamisest, kuni valimised möödaks on. Tõtt öelda usun, et oleme tema läbi enam kaotanud hääli kui võitnud. Kõik, mis ta ütleb, on ju väga õige, aga kui ta jälle maha istub, siis on tunne, nagu poleks meie erakonnal muud muret kui aga midagi endale saada, kuna teie mehed pakuvad oma teeneid muidu.“

„Mida tähendab aga kõik see?“ küsisin käega põllu poole viibates.

Mr. Harrison vaatas mulle väga kindlalt otsa. Siis vaatas ta Evale, ja ma tahaksin ainult loota, et mu ilme oli niisama süütu kui Evagi oma.

„Ütlesin teile, mis nõu olime sunnitud andma mr. Bundercombe'ile,“ jätkas mr. Harrison. „Arvatavasti on nüüd see tulemuseks. Ta näib olevat ära võlunud terve Little Bildborough'. Jonas, kes pidi täna neljas kohas kõnelema, ei võta praegu üldse enam kedagi kuulda. Kõndisin tükk aega ta masina kõrval, paludes teda maha tulla ja oma kohustusi täita, aga ta pani mind niisama vähe tähele kui mõnd kodujänest. Siis jälle ta nõbu, kellel on enam mõju kõigile lahk-

usulistele maakonnas kui ühelgi teisel mulle tuntud isikul; mees aga istub põõsa all ja joob šampanjat veeklaasist. Siin on vähemalt kuuskümmend meest, silmad kiindunud tollesse telki, kus peaksid kõik kõvasti tööl olema kihutuskõnede pidamisega. Hakkan juba kahtlema, kas nad üldse õigeks ajaks hääletamagi jõuavad.“

„Noh, meie igatahes peame jälle edasi liikuma,“ ütlesin ma. „Nägemiseni hiljemini, mr. Harrison.“

Harrison noogutas pisut süngelt, kui minema sõitsime. Eva pigistas mu kätt.

„Eks isa ole kena!“ sosistas ta.

*

Eva soovis mulle õnne, kui hilja tol õhtul saabusid teated tulemustest ja ma leidsin, et kahekümneseitsme-häälelise enamusega olin valitud parlamendiliikmeks.

„Kas pole sul nüüd heameel, Paul kallis, et tõime isa kaasa, kuna ta pidi jälle oma koerustükkidega algust tegema?“ sosistas ta.

Mr. Bundercombe ise sirutas mulle käe vastu.

„Paul,“ ütles ta, „soovin sulle õnne, mu poiss. Olin küll vastaserakonna poolt, kuid suudan taluda lüüasaamist nagu õige spordimees. Soovin sulle südamest õnne.“

Ta võttis mu käe ja surus teda tugevasti. Ja jälle pilgutas ta sealjuures ühte silma.

VALIMISED VILHELMIKUL SAKSAMAAL

Katkend romaanist „Rüigialam“

Keiserlikul Saksamaal oli meeselanikkonnale kindlustatud üldine, ühtne, otsene ja salajane valimisõigus rüügipäeva. Peagu niisama ulatuslik oli meeselanikkonna valimisõigus linnanõukogude valimistel. Valimisseaduste formaalsete kindlustuste alusel kasvas möödunud sajandi 90-ndatel aastatel kord-korralt sotsiaaldemokraatidele antud häälte arv. See edu paisutas piiramatu lootusi legaalsete marksistide rinnas. Pärast seda, kui maailm on ühe inim põlve jooksul pidanud kaks korda tõrjuma Saksamaa maailmavallutamise katsed, on nende lootuste tühisus selgunud kõigile. Range leninlik kriitika oli juba ammu paljastanud Saksa enamussotsialistide parlamentliku tegevuse reetliku iseloomu. Ka Saksa avalikkuses ei puudunud mõtlejaid inimesi, kes ei lasknud endid pimestada formaalsete õiguste silmakirjalikust särast ja valimistel saavutatud välise edu tühjast hülgusest. Nende inimeste hulgas evib ühiskondliku korra kirjandusliku arvustajana väljapaistvat kohta a. 1871 sündinud Heinrich Mann, kes pärast pikki maa-pao-aastaid pöördus hiljuti Saksamaale tagasi, asudes elama Nõukogude Liidu sõjajõudude poolt okupeeritud tsooni. Tuntud romaanis „Rüigialam“ („Der Untertan“), mis valmis juuliks

1914 ja käsitleb olukordi möödunud sajandi 90-ndatel aastatel, esitab autor teraselt tähelepandud ja realistlikult maalitud pildi valimiste telgitagustest vilhelmliku Saksamaa taustal. See pilt on tähendusrikas, sest autor on mõistnud olusid haarata nende tüüpilisest küljest. Tähelepaneliku lugeja ees avanevad paljude hilisemate sündmuste eod.

Lõpetanud haridustee, saanud korporandiks ja õigusteaduse doktoriks, pöördub oma kodulinna Netzigisse tagasi romaani peategelane Diederich Hessling. Ta äsjasurnud väikekodanlik isa oli suutnud tõusta väikese paberivabriku omanikuks. Poeg sellega ei rahuldu. Kitsa silmaringiga, kuid kaval, valimatu oma abinõudes, kuigi sentimentaalne, taipab ta vaistlikult, et sotsiaalsete vastuolude suurenemisel on kodanlik radikalism ja vabameelsus sattunud haamri ja alasi vahele. Selles osas esineb ta kodulinna senini valitsenud edumeelsete rühm eesotsas 1848. aasta revolutsioonis surmamõistetud Buckiga ja selle väimehe vabrikant Laueriga. Nende inimestega ta karjääri ei tee. Keiserlik võim ja selle kohapealne esindaja valitsuspresident von Wulckow on sügavalt solvunud, sest Netzigi esindajaks riigipäevas on juba kauemat aega vana edumeelne, maakohtuliige Kühlemann. Karjääriks on vaja liitu uute jõududega, milleks on natsionalism ja imperialism. Selleks tuleb orienteeruda nende väljapaistvaima esindaja — „meie hülgava jumaldatud noore keisri“ poole. Ja Hesslingist saab fašismi ajalooline eelkäija. Ta loob oma kodulinna „keisrierakonna“.

See ülesanne pole kerge ja nõuab osavat kätt. Tuleb tegelda kolme võimu ja jõuga — monarhistide, edumeelsete ja sotsialistidega. Esimeste silmis tuleb tõsta juhi väärtust, teisi tuleb alandada ja hävitada, kolmandailt saavutada heatahtlik erapooletus.

Nagu inimpõlve võrra hiljem Hitler, nii alustab ka Hessling oma karjääri õllekeldris. Valitsushoone ees seisnud vahipost oli

lasknud maha töölise, kes oli hoone ees demonstreerinud. Ka Hesslingil oli selles loos oma osa mängida. Tema oli kord selle töölise vallandanud ja teinud töötuks. Tema, naiste suhtes küllalt kogunud mees, oli teinud seda kõlbelistel kaalutlustel. — töölisel olid olnud armuvahekorrad ühe naistöölisega. Tänaval voolanud veri küttis kuumaks õllekeldrisse taandunud kodanike pead. Edumeelsete lauas oldi noore töölise vägivaldse surma puhul väga erutatud.

Mida küll sõjavägi ja junkrud, kes teda käsutasid, võisid endile kujutella! Nad käituvad ju nagu võidetud maal! Ja kui pead olid löönud kõvasti punetama, tõusis härraste jultumus nii kõrgele, et hakati nõudma kodanlusele, kellelt tegelikult saadakse ju kõik väärtused, ühtlasi ka juhtivat osa riigis. Härra Lauer tahtis teada, missugused eelised võisid valitseval kastil võrreldes teiste inimestega veel olla. „Isegi mitte rass,“ kinnitas ta. „Nad on ju kõik ära juudistunud, vürstlikud suguvõsad kaasa arvatud.“ Ja ta lisas juurde: „Sellega ma ei taha solvata oma sõpra Cohni.“

Oli aeg vahele segada; Diederich tundis seda. Ta jõi kiiresti veel ühe klaasi, tõusis üles, sammus jõuliselt ruumi keskele suure gooti lühtri alla ja lausus teravalt:

„Härra vabrikuomanik Lauer, lubage küsida, kas teie nende vürstlike suguvõsade hulka, kes teie isiklikku arvamust mööda olevat juudistunud, arvate ka saksa omi.“

Lauer vastas rahulikult, peagu sõbralikult: „Aga muidugi.“

„Nii,“ tõi Diederich kuuldavale ja ahmis sügavalt õhku, et valmistuda suurele rünnakule. Saadetud kogu saalitäie tähelepanust, küsis tema:

„Ja juudistunud saksa vürstlike suguvõsade hulka arvate ka toda, keda mul pole vaja eraldi mainida?“ Diederich oli seda öelnud võidurõõmsalt, olles kindel, et vastane hämmastub, hak-

kab kokutama ja ronib laua alla. Aga ta pörkas vastu ette-
nähtamatut künismi.

„Aga muidugi.“

Nüüd oli Diederichi käes kord kaotada kindel hoiak ja hämmelduda. Ta vaatas ringi: kas oli ta tõesti õigesti kuulnud? Näod kinnitasid seda. Seepeale ta tähendas, et küllap edaspidi näeb, milliseks kujunevad härra vabrikuomanikule selle väljenduse tagajärjed, ja teostas küllalt korrapärase taandumise oma sõbralikusse leeri. Samal ajal tuli nähtavale abiprokurör Jadassohn, kes oli vahepeal teadmata kuhu kadunud.

„Ma ei viibinud praegutoimunud juhtumuse juures,“ ütles ta otsemaid. „Tahan selles selgust, kuna see võiks olla tähtis edasise arengukäigu puhul.“ Ja seepeale lasi ta endale kõik täpselt jutustada. Diederich tegi seda hoogsalt; ta arvestas kui oma teenet, et oli vaenlasel lõiganud läbi ta taandumistee. „Nüüd on ta meil peos.“

„Igal juhul,“ kinnitas Jadassohn, kes oli teinud endale märkmeid.

Nii sai Hesslingist keiserliku majesteedi kaitsja, tähtsaim tunnistaja sellele loole järgnenud majesteedi solvamise protsessis, mida oli vilhelmlikus Saksas nii ohtrasti. Karjääri tegeva prokuröriabi kaasabil sai Lauer kuus kuud vangistust. Edumeelsete kindlusmüüri oli löödud esimene ava. Ühiskonna mustad jõud, kirikuõpetaja Zillich, erumajor Kunze, direktori kohta taotlev marurahvuslik pedagoog Kühnchen, kes oli „raudsel aastal“ valanud isamaa eest verd — teda oli hammustanud sõrme tema poolt hukatav prantsuse partisan — ja kes uhkel-das sõdurite liidu esimehe kohal, koondusid Hesslingi juhtimisel erakonnaks. Tõus võis alata. Tähtsaimaks vastaseks oli endiselt edumeelne kodanlus. Võitluses selle vastu tuli endale kindlustada sotsialistide toetus. Raamatu osad, mis on pühendatud

monarhisti ja sotsialistide suhtlemisele, on otse prohvetikud selle valguse poolest, mida nad heidavad saksa sotsialistide-reeturite olemusele.

Sotsialistide liidriks Netzigis oli Hesslingi oma masinameister Napoleon Fischer, peremehe poolt kardetud, vihatud, kuid ühtlasi kasutatud päevaalgust kartvateks kombinatsioonideks. Mõne aja eest oli alaealine naistöoline vigastanud paberitehases valtside vabel käe. Fischer teatas peremehele, et vigastatul on õigus kahjutasu nõuda. Hessling juhib löögi kõrvale, jutustades Fischerile teotavaid asju edumeelse Bucki perekonnast.

Ta hää! muutus usaldavamaks, ta kaldus teisele lähemale. „Noh, ja kuna ma tunnen teie mõju, Fischer...“

Äkki avanes ta käsi; peopesal lebas kolm kuldraha.

Napoleon Fischer nägi neid ja ta nägu moondus, nagu näinuks ta kuradit. „Ei!“ hüüdis ta, „ja veel kord ei! Oma veendumust ei või ma reeta! Mitte ka kogu maailma mammona eest!“

Tal olid punased silmad ja ta kriiskas. Diederich astus tagasi; nii lähedalt polnud ta riigipöördele veel näkku vahtinud. „Tõde peab valguse ette pääsema!“ kriiskas Napoleon Fischer. „Selle eest kanname hoolt meie, proletaarlased. Seda teie, härra doktor, ei suuda takistada! Varakate klasside häbiteod...“

Diederich ulatas talle kiiresti veel ühe konjaki. „Fischer,“ ütles ta mõjuvalt, „pakun teile raha selleks, et selles asjas ei nimetataks minu nime.“ Aga Napoleon Fischer oli tõrkjas; kõrk uhkus ilmus ta näole.

„Tunnistamise sundi, härra doktor, meie ei harrasta. Meie mitte. See, kes meid varustab agitatsioonimaterjaliga, ei tarvitse midagi karta.“

„Siis on kõik korras,“ ütles Diederich kergendatult. „Teadsin juba, Fischer, et olete suur poliitik. Ja seepärast, tüdruk

pärast, mõtlen vigastatud naistöolist —. Tegin teile heameelt, teatades teile Bucki sigadustest . . .“

Napoleon Fischer kihistas meelitatult. „Kuna härra doktor ütles, et olen suur poliitik . . . Ma kahjutasust enam ei räägi. Intiimsused parimate ringide kohta on meile tähtsamad kui . . .“

„ . . . kui säärane tütarlaps,“ lõpetas Diederich. „Teie mõtlete alati kui poliitik.“

„Alati,“ kinnitas Napoleon Fischer. „Head aega, härra doktor.“

Ta läks minema . . . kuna Diederich nentis, et proletaarlikul poliitikal on oma paremusi. Oma kolm kuldraha lasi ta uuesti taskusse libiseda.

Säärase sotsialistiga oli Hesslingil kasulik sobitada valimiskokkulepe, mis pidi kindlustama võidu linnavalimistel edumeelsete kandidaadina, sest edumeelsed, et meest kahjutuks teha, olid talle pakkunud linnavoliniku kohta ja tema, osalt sellepärast, et „keisrierakond“ polnud veel jõuks kujunenud, osalt lootuses edumeelseid lõhestada, oli võtnud ettepaneku vastu.

Fischer oli nüüd sääraсте usaldavate arutlustega juba harjunud, Diederichi esimese viite peale pistis ta käe kohe sigarikasti; ta isegi viskas jala teisest üle. Diederich oli märksa vähem enesekindel; ta nohises — ja otsustas siis brutaalse aususega eesmärgi poole söösta. Ka Bismarck oli nõi teinud.

„Ma tahan nimelt linnavolinikuks saada,“ seletas ta, „ja selleks on mul teid vaja.“

Masinameister heitis talle pilgu altkulmu. „Ja mina vajan teid,“ lausus ta. „Sest tahan ka linnavolinikuks saada.“

„Kuulge ometi! Ma ootasin teilt nii mõndagi . . .“

„Teil olid vist jälle mõned krõonid peos?“ — ja sotsiaaldemokraat ajas kollased hambad irevile. Ta ei varjanudki oma ir-

vitust. Diederich mõistis, et valimiste asjus pole temaga nii kerge rääkida kui vigastatud naistöölise üle. „Nimelt, härra doktor,“ algas Napoleon, „kahest kohast üks kuulub surmkindlalt minu erakonnale. Teise saavad arvatavasti edumeelsed. Kui tahate neid välja visata, siis vajate meie abi.“

„Niipalju näen isegi,“ ütles Diederich. „Vana Buck on küll minu poolt. Aga ta mõttekaaslased pole vahest kõik nii kergeusklikud, et hääletaksid minu poolt, kui esineksin edumeelsena. On kindlam, kui lepiksin kokku ka teiega.“

„Ja mul on ka juba aim, kuidas seda võiksite teha,“ seletas Napoleon. „Sest mu silm on nimelt juba hulgal ajal pöördud härra doktorile, kas ta mitte peatselt ei astu poliitilisele areenile.“

Napoleon puhus suitsurõngaid, ta oli nii väga olukorra kõrgusel!

„Teie protsess, härra doktor, te vastuvõtt sõdurite ühingusse, see kõik kui reklaam on väga kena. Kuid poliitikule on tähtis vaid üks: kui palju hääli ma saan.“

Napoleon jagas mõtteteri oma kogemuste salvest! Kui ta kõneles „rahvuslikust palaganist“, tahtis Diederich protestida; kuid Napoleon sai kohe temaga hakkama.

„Mis te siis tahate? Meie erakonnal on teatav lugupidamine rahvusliku palagani vastu. Sellega teeme alati paremat äri kui edumeelsetega. Kodanlik demokraatia sõidab peatselt kus kurat ainsal voorimehetroskal.“

„Ja sellegi paneme tal veel aresti alla!“ hüüdis Diederich. Liitlased pahvatasid lõbusalt naerma. Diederich tõi pudeli õlut.

„Kuu-id,“ venitas sotsiaaldemokraat; ja ta tuli välja oma tingimusega: ametiühingute maja, mille ehitamisel toetaks parteid linn!... Diederich kargas toolilt üles. „Ja seda julgete nõuda rahvuslikult mehelt?“

Teine mees jäi tasakaalukaks ja irooniliseks. „Kui meie ei

abista rahvuslikku meest, et teda valitaks, kuhu jääb siis rahvuslik mees?“ — Ja Diederich võis nõrdida või armu paluda, ei aidanud miski, ta pidi kirjutama paberilehele mitte üksi, et ta ise hääletab ametiühingute maja poolt, vaid et ta töötleb ka temale lähedal seisvaid linnavolinikke. Seepeale ta kuulutas järsult arutluse lõpetatuks ja võttis masinameistri käte vahelt õllepudeli. Kuid Napoleon Fischer pilgutas silmi. Üldse peaks härra doktor olema rõõmus, et peab läbirääkimisi temaga ja mitte parteijuht Rillega. Sest Rille, kes agiteerib enda valimise kasuks, poleks kompromissi poolt. Ja parteis lähevad arvamused lahku; Diederichil olevat järelikult põhjust esineda temale lähedal seisva ajakirjanduse kaudu Fischeri kandidatuuri kasuks. „Kui võõrad inimesed, näiteks Rille, pistaksid nina teie lugudesse, härra doktor, noh selle eest ütleksite küll aitäh. Meie mõlema vahel on lood sootuks teised. Oleme koos juba küllaltki mustust maa sisse kaevanud.“

Sellega läks ta minema ja Diederich jäi üksi oma tunnetega. „Küllaltki mustust maa sisse kaevanud!“ mõtles Diederich ja hirmuvärinad ristusid temas raevutsemisega. Seda tohtis see sunnik temale öelda, tema oma tööline, keda ta võis iga minut tänavale visata! Või õigemini, ei võinud, sest nad olid koos mustust maa sisse kaevanud. Üks usaldusavaldus tõmbas kaasa teise: Diederich ja ta proleet sõltusid teineteisest, ja mitte üksi tehases, vaid ka poliitiliselt. Diederich oleks meelsamini astunud ühendusse parteijuht Rillega; kuid siis võis oodata, et Napoleon Fischer oma kättemaksuihas kraamib välja kõik, mis ta iganes teab. Diederich oli sunnitud teda koguni Rille vastu aitama. „Kuid“ — ta väristas rusikat vastu lage —, „küll me teineteisega veel räägime. Ja peaks see kestma kasvõi kümme aastat, arveteõiendamine tuleb!“

Nüüd oli ta kohuseks teha visiit vanahärra Buckile ja kuulata andumusega tema kohtlast ja vaimukas olla tahtvat juttu.

Selle-eest oli ta edumeelse erakonna kandidaat... Ajalehes „Netziger Zeitung“, mis oma soojas artiklis soovitas valijatele doktor Hesslingit kui inimest, kodanikku ja poliitikut, arvustati otse selle all, kuigi väiksemas kirjas, töölise Fischeri kandidatuuri. Sotsiaaldemokraatliku erakonna käsutuses, seda tuleb kahjuks möönda, on küllaltki iseseisvaid käsitöölisi, ja ta ei tohiks kodanlikele linnavolinikele jultunult peale sundida kollegiaalset suhtlust harilikule töölisega. Kas tõesti peaks härra Hessling linnavolikogu rüpes kohtama oma masinameistrit?

Kodanliku ajalehe rünnak seadis sotsiaaldemokraatide hulgajalule täieliku üksmeele; koguni Rille oli sunnitud end Napoleoni kasuks avaldama — ja viimane jõudis hiilgavalt eesmärgile. Diederich sai erakonnalt, kes oli tema kandidatuuri esitanud, ainult poole häältest, kuid tema päästsid seltsimehed. Mõlemad valitud esiteldi linnavolikogule üheskoos. Bürgermeister doktor Scheffelweis õnnitles neid vihjega, et ühelt poolt tegev kodanik, teiselt poolt ülespoole rühkiv tööline — Ja juba järgnenud koosolekul segas Diederich end läbirääkimiste vahele.

Päevakorras oli Gäbbelcheni tänava kanalisatsiooni küsimus. Hea hulk vanu alevimaju evis veel tänapäeval, üheksateistkümnenda sajandi lõpul, ebakiiduväärsel viisil ehitatud väljajehidete auke, mille hais ujutas üle kogu ümbruse. „Rohelise Inglise“ külastamisel oli seda tajunud ka Diederich. Nii pöördus ta suure rõhuga linnavalitsuse esindaja finantstehniliselt põhjendatud vastuväidete vastu. Kultuuriaiu nõue ei tohi taanduda väiklaste kaalutluste ees. „Sakslus on kultuur!“ hüüdis Diederich. „Minu härrad! Seda ei öelnud mitte mõni väiksem mees, vaid tema majesteet keiser ise. Ja ühel teisel puhul langes tema majesteedi suust sõna: sigadus peab lõppema. Kõikjal, kus toimub midagi suurejoonelist, on meie ees tema majesteedi suuregune eeskuju, ja sellepärast, minu härrad —“

„Hurraa!“ hüüdis hääl paremal ja Diederichi pilk langes Napoleon Fischeri irvitusele. Siis tõmbus ta sirgu, välgas.

„Väga õige!“ vastas ta lõikavalt. „Ma ei või paremini lõpetada. Tema majesteet keiser, hurraa, hurraa, hurraa!“

Piinlik vaikus, — aga et sotsiaaldemokraadid naersid, siis hüüdsid mõned paremal pool hurraa. Edumeelne doktor Heuteufel heitis vahele küsimuse, kas too kummaline seos, milles härra doktor Hessling oli maininud keisri isikut, ei kujuta endast mitte majesteedi solvamist. Ent koosoleku juhataja helistas kärmesti kella. Ajakirjanduses jätkati küsimuse käsitlemist. „Volksstimme“ kinnitas, härra Hessling toovat linnavolikogusse kõige hullemat bütsantinismi vaimu, kuna seevastu „Netziger Zeitung“ nägi tema kõnes avala isamaalase karastavat tegu. Et oli tegemist tõesti tähelepandava sündmusega, selgus alles siis, kui asjast võidi lugeda „Berliner Lokal-Anzeigeris“. Tema majesteedi leht oli tulvil kiitust Netzigi linnavoliniku doktor Hesslingi väljaastumise puhul. Ta nentis rahuldusega, et uus, otsustavalt rahvuslik vaim, mis esineb keisri toena, teeb edusamme ka väljaspool pealinna. Keiserlik manitsus leiab tähelepanu, kodanikud ärkavad unest, teostub nende eraldumine, kes on tema poolt, neist, kes on ta vastu. „Peaksid paljudki meie linnade tublid esindajad järgima doktor Hesslingi eeskju!“

Seda „Lokal-Anzeigeri“ numbrit oli Diederich juba kaheksa päeva kandnud oma südamel, kui ta hiilis vaikselt ennelõunasel tunnil, vältides Kaiser-Wilhelmi tänavat, tagatreppi mööda Klappschi õllekeldrisse, kus ta leidis seltskonna: Napoleon Fischer ja parteikõrtsmik Rille. Kuigi lokaal oli täiesti tühi, tõmbus kolmik kõige kaugemasse nurka; preili Klappsch saadeti välja niipea, kui ta oli toonud õlle; ja Klappsch ise, kes kuulatas ukse juures, kuulis ainult sosinat. Ta katsus võtta abiks luugi, mille kaudu ta ulatas klaase, kui oli palju küla-

lisi; kuid Rille, kes oli selles asjatundja, lõi luugi ta nina ees kinni. Sellest hoolimata oli peremees märganud, et doktor Hessling oli karanud üles ja näis olevat lahkumas. Selleks ei paku ta rahvusliku mehena iialgi oma kätt! . . . Hiljem olevat preili Klappsch, keda kutsuti raha saama, näinud siiski paberit, mis kandnud kõigi kolme allkirja.

Rahvuslik mees äratab tähelepanu. Ta kutsutakse ühes öde-dega proua von Wolckowi juurde teele. See teda soosiv daam viib tema oma mehe kabinetti. Hesslingi kokkusaamine valit-suspresidendiga kuulub romaani ilmekamate episoodide hulka.

„Mu mees ootab teid, tulge aga kaasa.“ Sõrmed huulil, astus ta ette, läbis vahekäigu, tühja esiku . . . Ta koputas üsna tasakesi. Et vastust ei tulnud, vaatas ta kartlikult Diederichile, kes ka ei tundnud end hästi. „Ottochen,“ katsetas naine, õrnalt liibudes ukse vastu, mis jäi suletuks. Nad olid juba kuulatanud mõne aja, kui seest tõusis kohutav bassihäääl: „Siin pole mingit Ottocheni! Ütle lambapäile, nad lakkugu üksinda oma teed!“ — „Tal on ju nii palju tööd,“ sosistas proua von Wolckow, kes oli kahvatunud. „Pahamõttelised elemendid laostavad ta tervist . . . Kahjuks pean enda pühendama külalistele, teie tulekust teatab talle teener.“ Ja ta hõljus minema.

Diederich ootas teenrit asjata. Ootas hulga aega. Siis aga sisenes Wolckowite koer, sammus, hiiglaslik ja täis põlgust, Diederichist mööda ja kraapis ust. Kohe kostis seestpoolt: „Schnaps! Tule sisse!“ — mispeale koer avas ukse lingist. Kuna ta unustas uuesti sulgeda, lubas Diederich endale sisse libiseda. Härra von Wolckow istus kirjutuslaua taga ümbritsetuna suitsupilvest; sissekäigu poole oli pöördud ta tohutu selg.

„Tere päevast, härra president,“ lausus Diederich kraapjala saatel. „Tohoh, Schnaps, sinagi oled õppinud jamama?“ küsis

Wulckow tagasi vaatamata. Ta pani ühe paberi kokku, süütas aeglaselt uue sigari... „Nüüd läheb lahti,“ mõtles Diederich. Ent siis hakkas Wulckow midagi muud kirjutama. Diederichi vastu tundis huvi vaid koer. Oli ilmne, et tema leidis külalise kabinetis veel vähem omal kohal olevat, tema põlgus muundus vaenuks; paljastatud hammastega nuusutas ta Diederichi pükse; õieti polnudki see enam nuusutamine. Diederich tantsiskles, nii hääletult kui seda iganes võis, ühelt jalalt teisele ja koer urises ähvardavalt, kuid tasa, hästi teades, et ta peremees ei võinuks seda muidu enam lubada. Lõppeks õnnestus Diederichil asetada tool enda ja vaenlase vahele; klammerdunud selle külge, tiirles ta kord kiiremini, kord aeglasemalt ja oli alati valvel Schnapsi kõrvalhüpete kartusel. Kord nägi ta Wulckowi väheke pead pööravat; talle tundus, nagu oleks mees muhelemas. Siis oli koeral mängust villand, ta läks isanda juurde ja lubas end silitada; laskunud Wulckowi tooli kõrvale, mõõtis ta ulja jahimehepilguga Diederichi, kes pühkis higi.

„Närune elajas!“ mõtles Diederich — ja äkki kippus temas miski pahvatama. Nördimus ja paks suits matsid ta hinge, ta mõlgutles allasurutud kõhahoos: „Kes ma olen, et olen sunnitud säärast mängu lubama? Mu viimne masinaõlitaja ei lubaks mulle säärast käitumist. Olen doktor. Olen linnanõunik! Sellele harimata matsile on mind rohkem vaja kui mulle teda!“ Kõik, mis ta tänasel vastuvõtul oli üle elanud, omandas hullema tähenduse. Teda oli irvitatud, leitnandist poisike oli patsutanud ta õlale! Need kasarmunäod ja aadlikest haudujad kanad olid kogu aja vadistanud oma rumalatest asjadest ja lasknud teda juhmina istuda! „Ja kes maksab kinni need julgunud priileivasööjad? Meie!“ Meelsus ja tunded, kõik varises Diederichi rinnas ühel hoobil kokku ja rusuhunnikust lõi metsikult esile vihkamise tuli. „Inimeste nülgijad! Mõõgatärista-

jad! Upsakad kaabakad!... Kui teeme kord lõpu kogu jõugule —!“ Käed surusid endid ise rusikasse, sõnatu märatsemise sööstus nägi ta kõike mahapaisatuna, laialipillatuna: riigisandaid, sõjaväge, ametnikkonda, kõiki võimuseid ja koguni võimu ennast! Võimu, mis sõtkub meid maha ja mille kapju me suudleme! Kelle vastu me ei saa midagi parata, sellepärast et me kõik teda armastame! Oleme tema aatom, vaevalt märtgatav molekul millestki, mille ta on välja sülitanud! Tollelt seinalt, siniste pilvede tagant vaatas raudselt alla ta kahvatu nägu, raudne, pingeline, välkuv; Diederich aga, sõgedas endaanustuses, tõstis käe.

Siis urises Wolckowi koer, presidendi alt aga kostis kõrvu mingi mürisev kohin, mingi pikalt kolisev ragin — ja Diederich kohkus hirmsasti. Ta ei teadnud, mis sööst see oli olnud. Korraehitis, mis oli taastatud ta rinnas, oli vaid tasakesi värahtlemas. Härra valitsuspresidendil oli tähtsaid riigiasju. Pidi ootama, kuni ta külastajat märkab; siis oli aeg tõendada oma korralikku meelsust ja kanda hoolt korralike tehingute eest...

„Noh, tohtrike?“ ütles härra von Wolckow ja pööras istme ringi. „Mis on teiega juhtunud? Teist saab ju puhtakujuline riigimees. Istuge sellele aukohale.“

„Tohiksin hellitada lootust,“ lällutas Diederich, „et olen rahvusliku asja huvides juba nii mõndagi saavutanud.“

Wolckow puhus talle näkku tohutu suitsukeegli, siis tuli ta üsna lähedale oma soojavereliste küüniliste silmadega ja nende mongolipiludega. „Olete esiteks saavutanud, tohtrike, et olete saanud linnanõunikuks. Kuidas, selle jätame enda teada. Igal juhul kulub see teile ära, sest teie ettevõtte on, nagu kuulda, üsna lagunud käru.“ Kuna Diederich tõmbus krampi, naeris Wolckow kõmavalt. „Mõtlege asja, olete minu mees. Mis te arvate, mis olen sinna kirjutanud?“ Suur paberipoogen kadus karu-

käpa alla, mille ta peale asetab. „Selles nõuan ministrilt väikest sigrimigri kellelegi doktor Hesslingile, tunnustades ta teeneid hea meelsuse levitamise alal Netzigis . . . Nii kenaks pole te mind vististi kunagi pidanud?“ lisas ta juurde, sest Diederich, muutumatu ilme näol, pimestatud ja otsekui oimetu, tegi oma toolilt mitte lõppeda tahtvaid kummardusi. „Ma tõesti ei tea,“ tõi ta esile. „Minu tagasihoidlikud teened . . .“

„Iga algus on raske,“ ütles Wolckow. „See on ju vaid ergutus. Teie hoiak Laueri protsessis polnud halb. Noh, ja teie hurraahüüd keisrile roiskvee-arutelus paiskas keisrivastase ajakirjanduse täiesti segaseks. Juba kolmes kohas üle riigi on selle tõttu võetud vastutusele majasteedi solvamise pärast. Selle eest peaksime ju endid teile tänulikena näitama.“

Diederich hüüdis: „Mu kauneimaks tasuks on see, et „Lokal-Anzeiger“ on mu lihtkodaniku nime esitanud kõige kõrgemate silmade ette!“

„Noh, võtke endale nüüd sigar,“ lõpetas Wolckow; ja Diederich mõistis, et nüüd tulevad tehingud. Juba kauniste tunde-pakitsuste kestel olid temas kerkinud kahtlused, kas Wolckowi armulikkusel peale kõige muu pole veel mingeid iseäralikke põhjusi.

Ta lausus katseks:

„Nüüd võib olla kindel, et linn määrab krediidi raudtee ehitamiseks Ratzenhauseni.“

Wolckow sirutas pea välja. „Teie õnn. Meil on muide odavam kavand, seal pole raudtee üldse Netzigi kaudu viidud. Nii et kandke hoolt, et inimesed võtaksid aru pähe. Sel tingimusel luban Quitzini rüütlimõisale voolu müüa.“

„Magistraat on ka selle vastu.“ Diederich palus käeviibetega armu. „Linnal on sellest kahju ja härra von Quitzin ei maksa meile makse . . . Kuid nüüd olen mina linnavolinik ja kui rahvuslik mees —“

„Seda vastutulekut ma paluksin endale. Mu nõbu härra von Quitzin ehitab endale muide lihtsalt elektriijaama, see tuleb talle odav, mis te arvate, kaks ministrit külastavad teda jahiks — ja siis võistleb ta teie endiga Netzigis ning lööb hinnad alla.“

Diederich ajas enda sirgu. „Olen vankumatult otsustanud, härra president, hoida Netzigis, vaatamata kõigile vaenuavaldustele, kõrgel rahvuslikku lippu.“ Seepeale summutatud häällega: „Ühest vaenlasest võiksite muide lahti saada; ühest eriti kurjast, jah, vanast Klüsingist Gausenfeldis.“

„Too?“ Wolckow naeris põlastavalt. „See õgib mu käte vahelt. Ta varustab paberiga maakonnalehti.“

„Kas te teate, kas ta ei müü veel enamgi paberit halbadele ajalehtedele? Sellest, härra president andestab, olen mina visusti paremini informeeritud.“

„Netziger Zeitung“ on nüüd muutunud rahvuslikus suhtes usaldatavamaks.“

„Ja nimelt —“ Diederich noogutas tähendusrikkalt pead, „sellest päevast saadik, millal vana Klüsing laskis mulle pakuda, härra president, osa paberihankest. Muidugi oli tal kartus, et võtan osa mõnest võistlevast rahvuslikust lehest. Ja võib-olla kartis ta samuti —“ tähendusrikas paus — „et härra president tellib paberi maakonnalehtedele meelsamini mõnelt rahvuslikult ettevõttelt.“

„Tähendab — teie varustate nüüd paberiga „Netziger Zeitungit?“

„Härra president, ma ei salga kunagi oma rahvuslikku meelsust niisuguse määrani, et ma hakkaksin varustama ajalehte, nii kaua kui temasse on veel paigutatud edumeelset raha.“

„Noh, hüva.“ Wolckow toetas rusikad reitele. „Teil pole vaja midagi juurde lisada. Teie tahate varustada „Netziger

Zeitungit“ sajabrotsendiliselt. Ja maakonnalehti samuti. Vististi tahate saada ka paberihanked valitsusele. Veel midagi?“

Ja Diederich asjalikult:

„Härra president, ma pole nagu Klüsing, ma ei äritse riigipöördega. Kui teie, härra president, toetaksite minu ettevõtet ka Piibliühingu esimehena, siis, tohiksin öelda, rahvuslik asi aina võidaks.“

„Noh, hüva,“ kordas Wolckow ja pilgutas silmi. Diederich tuli välja oma trumbiga.

„Härra president! Klüsingi kätes on Gausenfeld riigipöörde täimelavaks. Ta kaheksasaja töölise hulgas pole ainsatki, kes ei hääletaks sotsiaaldemokraatlikult.“

„Noh, ja teil?“

Diederich lõi rusikaga vastu rinda. „Jumal on mulle tunnistajaks, et ma meelsamini paneksin veel täna poe kinni ja rändaksin omastega viletsusse, kui et mina salliksin enda juures ainsatki meest, kelle kohta tean, et ta pole keisritruu.“

„Väga kasulik meelsus,“ ütles Wolckow. Diederich vaatas teda oma siniste silmadega. „Ma palkan tööle üksi teeninud mehi; nelikümmend on võtnud sõjast osa. Noori ma üldse enam ei kasuta pärast seda lugu töölisega, keda vahipost auväljal, nagu tähendas tema majesteet, tegi külmaks pärast seda, kui see lurjus oma pruudiga minu kaltsukottide taga —“

Wolckow lõi käega. „See on teie mure, tohtrike.“

Diederich ei lasknud oma kõnekavandit rikkuda. „Minu kaltsude all ei tohi tegelda riigipöördega. Teie kaltsudega, mõistan sellega poliitikat, on lugu teine. Seal võime riigipööret kasutada, et edumeelsetest kaltsudest teha valget, keisritruud paberit.“ Ta näole tekkis sügavalt tähendusrikas ilme. Wolckow ei näinud hämmastunud, ta muheles hirmuäratavalt.

„Tohtrike, ma pole samuti alles eile ilmale toodud. Laske sellest käia, mis oma masinameistriga olete valmis septsenud.“

Nähes Diederichi vankumas jätkas Wolckow: „See on ka üks noist teeninud meestest, eks ju, härra linnavolinik?“

Diederich neelatas, ta nägi, et kõrvalteed polnud enam olemas. „Härra president,“ ütles ta otsustavalt; ja siis tasa ning rutukalt: „Mees tikub riigipäeva, ja rahvuslikult seisukohalt ta on parem kui edumeelne Heuteufel. Sest esiteks paljud edumeelsed saavad hirmuga rahvuslikeks, ja teiseks saame Netzigisse, kui peaks valitama Napoleon Fischer, keiser Wilhelmi mälestussamba. See on mul kirjalikult.“

Ta laotas presidendi ette paberi. Wolckow luges, tõsis püsti, lükkas tooli jalaga eemale ja sammus suitsu mahvides läbi toa. „Tähendab Kühlemann sureb ja tema poole miljoniga ei ehita linn mitte imikutekodu, vaid keiser Wilhelmi mälestussamba.“ Ta peatus. „Pange tähele, mu armas, teie omades huvides! Kui Netzig saadab kõige selle peale riigipäeva sotsiaaldemokraadi, kuid jääb ilma Wilhelm Suureta, siis õpite mind alles tundma. Teen teist kotletiliha! Pihustan teid nii pisikeseks, et teid ei võeta vastu isegi imikutekodusse!“

Diederich oli tükki tooliga vastu seinaga taandunud. „Härra president! Kõik, mis olen, kogu mu tulevik on rakendatud suure rahvusliku asja teenistusse. Ka minuga võib juhtuda midagi inimlikku...“

„Siis olgu jumal teile armuline!“

„Kui aga rahvasaadik Kühlemanni neerukivid võtavad siiski aega?“

„Vastutus lasub teil! Ka minu pea on mängus!“ Wolckow laskus raksatusega istmele. Ta suitsetas vihaselt. Kui pilved olid hajunud, muutus ta nägu lahkemaks. „Jääb sellega. See riigipäev ei jää enam kauaks, tehke linnas ettevalmistustööd. Aidake mind Bucki vastu, ma aitan teid Klüsingi vastu.“

„Härra president!“ Wolckowi naeratus kutsus Diederichis esile lootuste ülevoolu, ta ei suutnud end enam pidada. „Kui

teataksite temale altkäe, et võtaksite temalt võib-olla hanked ära! Ta ei riputa seda suure kella külge, seda ei tarvitse teie karta; aga ta astub sellest järelduvaid samme. Võib-olla peab ta läbirääkimisi —“

„Oma järetulijaga,“ lõpetas Wolckow. Siis oli Diederich sunnitud püsti kargama ja omakorda toas edasi-tagasi jooksma. „Kui teie teaksite, härra president... Gausenfeld on nii-öelda masin tuhande hobujõuga, mis seisab ja roostetab, kuna puudub vool, tahaksin öelda — moodne, suurejooneline vaim!“

„Seda näib teil olevat,“ arvas Wolckow.

„Rahvusliku asja teenistuses,“ veenis Diederich. Ta pöördus tagasi. „Keiser Wilhelmi mälestussamba komitee oleks õnnelik, härra president, kui tal õnnestuks saada teilt poolehoiutunnistus auesimehe koha lahke vastuvõtmisega.“

„Tehtud,“ ütles Wolckow.

„Oma auesimehe ohvrimeelset tegevust oskab komitee väärilt hinnata.“

„Seletage seda lähemalt!“ Wolckowi hääles tundus kurjaennustavat mürinat, kuid Diederich oma erutuses jättis selle tähele panemata.

„See mõte on juba tekitanud arutlusi komitee rüpes. Mälestussammas soovitakse püstitada käidavamas kohas ja tema ümber planeeritakse rahvapark, selleks et valitseja ja rahva lahutamatu seos oleks silmaga nähtav. Oleme mõelnud suuremale krundile kesklinnas; ka naaberkrundid oleksid saadaval; ta asetseb Meise tänavas.“

„Soh-soh. Meise tänavas.“ Wolckowi kulmud olid äikest ennustades kokku tõmbunud. Diederich ehmus, kuid polnud enam pidamist.

„Tekkis mõte, et meie kindlustame endile need krundid veel enne, kui linn asub seda asja ajama, et vältida lubama-

tuid spekulatsioonide. Meie härra auesimehel oleks mõistagi ostu eesõigus ...“

Üelnud selle sõna, astus Diederich tagasi; torm pääses valla. „Härra! Kelleks te mind peate? Kas olen ma siis teie äriesindaja? See on kuulmatu, niisuguseid lugusid pole veel olnud! Säärane poesell julgeb esineda kuningliku valitsuspresidendi ees ettepanekuga võtta osa tema mustast ärist!“

Wulckow mõirgas üleüldiselt, ta tungis oma tohutu kehakuumuse ja isikliku higihaisuga Diederichile peale, kes oli taandumas. Ka koer tõusis üles ja asus haukudes ründama. Tuba oli korruga täis õudust ja müra.

„Te vastutate ametisiku raskekujulise solvamise eest, härra!“ kisendas Wulckow ja Diederich, kes kompas selja taha sirutatud käega ukse poole, võis ainult teha oletusi, kes kargab talle esimesena kõri kallale, kas koer või president. Ta kartlikult ekslevad pilgud sattusid kahvatule näole, mis ähvardavalt ja välkvalt vaatas seinalt alla. Nüüd oli see ta kõri kallal, too võim! Oli hullumeelsus võimuga suhelda sõbralikul jalal. See oli tema hukatus, kole ja vältimatu nagu maailma lõpp.

...Avanes uks kirjutuslaua taga, sisenes keegi politseimundris. Lõdisevat Diederichi ei suutnud see enam erutada. Wulckowi viis mundri ilmumine uuele kohutavale mõttele. „Võin teid silmapilkselt vahistada lasta, te kerjusprints, altkäemaksu katse eest, altkäemaksu pakkumise eest valitsusasutusele, valitsemisringkonna kõrgemale võimukandjale! Viin teid sunnitöövanglani, hävitan teid eluks ajaks!“

Härrale politseist ei näinud see viimnepäev kaugeltki mitte seda mõju avaldavat, mis Diederichile. Ta asetab paberi, mille ta oli toonud, kirjutuslauale ja kadus. Muide ka Wulckow pööras äkki selja ja süütas sigari; Diederichi polnud talle

enam olemas. Ja ka Schnaps jättis tema rahule, nagu oleks ta õhk. Siis julgus Diederich käed kokku panna.

„Härra president“, sosistas ta vaakudes, „härra president, lubage, härra president, et ma tohiksin tähendada, siin on tegemist, tohin tähendada, sügava ja kahetsetava arusaamatusega. Kunagi ei tuleks mulle mõttesse, minu tuntud rahvusliku meelsuse juures — Kuidas ma võiksin!“

Ta jäi ootama, aga keegi ei teinud temast välja.

„Kui vaataksin omale kasule“, algas ta uuesti, seekord veidi selgema häälega, „selle asemel et alati silmas pidada rahvuslikke huvisid, siis poleks ma täna siin, vaid härra Bucki juures. Sest härra Buck, nimelt tema julgus mulle teha ettepaneku, ma müügu oma krunt linnale, edumeelsele imikutekodule. Selle jultumuse lükkasin nõrdimusega tagasi ja leidsin sirgjoonelise tee teie, härra presidendi poole. Sest ütlesin endale, parem Wilhelm Suure mälestussammas südames kui imikutekodu taskus, jah, seda ma ütlesin ja ütlen praegugi kõva häälega!“

Kuna Diederich oli tõesti tõstnud häält, pöördus Wolckow tema poole. „Olete ikka veel siin?“ küsis tema. Ja Diederich uuesti nagu surija: „Härra president —“

„Mida te veel tahate? Ma ei tunne teid üldse mitte. Ma pole teiega kunagi läbirääkimisi pidanud.“

„Härra president, rahvuslikes huvides —“

„Krundihangeldajatega ma ei pea läbirääkimisi. Müüge oma krunt ja asi nudi; pärast võime kõnelda.“

Diederich, kahvatunud, tundega, nagu pihustataks teda vastu müüri: „Niisugusel juhul jäävad meie tingimused kehtima? Aumärk? Näpunäide Klüsingile? Auesimees?“

Wolckow moonutas näo. „Minugipärast. Aga kohe müüa!“

Diederich ahmis õhku. „Toon teile ohvri!“ seletas ta. „Sest kõrgeim, mis keisritruul mehel on, ta keisritruu meelsus, peab seisma kõigist kahtlustest kõrgemal.“

„Noo jah“, ütles Wulckow, kuna Diederich tõmbus tagasi, uhke oma lahkumisele, kuigi ängistatud teadmisesest, et president ei talunud teda kui liitlast mitte paremini kui tema oma masinameistrit.

Salongis nägi ta õdesid üksinda omaette üht luksusväljannet lehitsemas. Külalised olid läinud ja ka proua von Wulckow oli nad maha jätnud, kuna ta pidi riietuma proua ooberst von Haffke suareele. „Minu kõnelus presidendiga kulges mõlema poole seisukohalt täiesti rahuldavalt,“ nentis Diederich; ja väljas tänaval: „See näitab, mida see tähendab, kui läbirääkimisi peab kaks lojaalset meest. Tänapäeva juudistunud ärielus niisuguseid vahekordi enam ei tunta.“

Sel arutelul oli, nagu võib arvata, ajaloolisi tulemusi. Üks neist selgitas Diederichile valitsuspresidendi jõuliselt avaldunud ametniku-aususe ulatuse. Oli saabunud pulmapäev, milal Diederich pidi abielluma ta vastase Bucki pojalt ülelöödud rikka pärijannaga. Ta istus tähtsa päeva hommikul saba-kuube rietatult vabriku kontoris koos prokurist Soetbieriga,

kui toodi kaart: Karnauke, vanemleitnant erus. „Mida võiks see tahta, Soetbier? Vana raamatupidaja ei teadnud. Noh, ükstapuha. „Ohvitseri ma ei või minema saata.“ Ja Diederich läks ise ukse juurde.

Ukseraamistikku aga ilmus haruldaselt sirge härra rohekas suvimantlis, millelt tilkus ja mida ta kandis kinnise kraega. Ta teravaotsaliste lakk-kingade alla tekkis jalamaid loik, tema roheliselt suurmaaomaniku kübaralt, mille ta oli imelikul kombel pähe jätnud, sadas vihma. „Kõigepealt asume endid kui-vendama“, lausus härra ja sammus ahju poole enne, kui Diederich oli jõudnud seisukoha võtta. Siin ütles ta narisedes: „Müüa, mis? Pigis, mis?“ Diederich ei saanud kohe aru; siis

heitis ta rahutu pilgu Soetbierile. Vana oli uuesti oma kirja kallale asunud. „Härra vanemleitnant on vististi majanumbri-riga eksinud“, lausus Diederich halastavalt; ent see ei aidanud. „Loba. Tunnen asja. Ainult mitte rumalusi. Kõrgeim käsk. Lõuad pidada ja müüa. Muidu hoidku jumal.“

See keel oli liialt silmatorkav; Diederich ei võinud tähele panemata jätta, et vaatamata härra sõjalisele minevikule ta tohutu sirgus polnud ehtne ja et ta silmad olid klaasistunud. Sel hetkel, kui Diederich seda nentis, võttis härra oma suur-maaomaniku kübarakese peast ja tühjendas selle veest Diederichi sabakuue rinnaesisele. See sundis Diederichi protesti avaldama, kuid härra pani seda väga pahaks. „Olen teile valmis rahuldust pakkuma“, narises ta. „Härrad von Quitzin ja Wolckow kõnelevad teiega minu ülesandel.“ Seejuures pilgutas ta suure pingutusega silmi — ja Diederich, kelles tõusis õudne aimus, unustas oma viha, ta püüdis nüüd ainult veel ülemleitnanti uksest välja lükata. „Meie räägime väljas,“ sosistas ta.

Härra läks otseteed vihma kätte, Diederich järgnes talle. „Egas pole midagi, rääkida võib ikka“. Alles pärast seda, kui ta oli saanud läbimärjaks, õnnestus tal härra uuesti majja juhtida. Tühjas masinaruumis kisendas vanemleitnant: „Klaas viina! Ostan kõik, ühes viinaga!“ Kuigi töolistel oli pulmade pärast vaba päev, vahtis Diederich siiski kartlikult ringi; ta avas ruumi, kus asetsesid kotid kloorlubjaga, ja nihutas meeletliku tõukega härra sinna sisse. Oli kole hais; härra aevastas korduvalt, mispeale ta sõnas: „Karnauke on mu nimi, mis pärast te nii haisete?“

„Kas on teil agent?“ päris Diederich. Härra pani ka seda pahaks. „Mida te tahate sellega öelda? ... Ah nii, ostan nii palju, kui teda on.“ Seirates Diederichi pilku, vahtis ta oma suvimantlit. „Ajutine kitsikus“, narises ta. „Vahendan aadlikele. Auasi.“

„Kui palju pakub teie ostja?“

„Sada kakskümmend kogu kastilt.“

Kui Diederich sellest kohkus ja vihastus: ta krunt olevat kakssada tuhat väärt, jäi vanemleitnant oma sõnade juurde:

„Sada kakskümmend kogu kastilt.“

„Pole midagi teha.“ — Diederich sooritas ettevaatamatu liigutuse väljapääsu poole, mispeale härra astus tõsiste vahenditega tema vastu välja. Diederich oli sunnitud maadlema, kukkus kloorlubja kotile ja härra tema otsa. „Tõuske üles,“ ähkis Diederich, „süü saame mõlemad pleekida.“ Vanemleitnant pistis äkki ulguma, nagu oleks kloor juba jõudnud ta riided läbi põletada, — ja äkki oli ta jälle taastanud oma sirge hoiaku. Ta pilgutas silmi. „President von Wolckow õudselt pressimas, et müüksite maha, muidu pole temaga äri teha. Nõbu Quitzin täiendab ümbruskonna arvel oma valdusi. Arvestab kindlasti teie vastutulekut. Sada kakskümmend kogu kastilt.“ Diederich, kes oli kahvatum, kui olnuks kloori peale lebama jäädes, katsus veel: „Sada viiskümmend“, — kuid ta hääl ütles üles. See oli enam, kui võis lojaalsel viisil mõista! Wolckow, kellelt otse nõrgus ametniku-au, kes oli mõjutamatu nagu viimne kohtupäev! . . . Troostitu pilguga vahtis ta veel kord seda Karnauket, vanemleitnanti erus. Tolle saatis siis Wolckow, tollele andis president tema välja! Kas ei võidud äsja kõnelda ärist nelja silma all, kõige vajaliku ettevaatusega ja vastastikuse lugupidamisega? Aga need junkrud oskavad inimestel vaid kõrist kinni haarata; äritehinguid pole nad ikka veel tegema õppinud. „Minge aga ette notari juurde“, sosistas Diederich, „ma tulen kohe järele.“

Saanud küllaldaselt määrdeainet, hakkas võimu ja rahvusluse ühine ajam kavakindlalt liikuma.

Lõppeks õnnestus asjaosalised sõdurite-ühingu ruumesse kokku koguda ja Diederich avaldas neile ajaviitmatult, et tuleb üles seada rahvuslik kandidaat ja kehtivates oludes võib kõne alla tulla ainult üks, nimelt härra major Kunze. „Hurraa!“ hüüdis pedagoog Kühnchen ilma lisakommentaarita, kuid majori näoilme tõmbus raevukalt kokku. Kas teda peetakse kohtlaseks? kiristas ta. Kas arvatakse, et ta januneb sissekukkumise järele? „Rahvuslik kandidaat Netzigis, mis sellest saab, selle vastu pole mul vähimatki huvi. Kui kõik oleks nii kindel kui rahvusluse läbikukkumine!“ Diederich vaidles sellele vastu. „Meil on sõdurite-ühing, seda peavad herrad arvesse võtma. Sõdurite-ühing on hindamatu operatsioonibaas. Temast lähtudes me lööme endid otsejoones läbi kuni keiser Wilhelmi mälestussambani, ja seal oleks lahing võidetud.“ — „Hurraa!“ hüüdis Kühnchen uuesti, mõlemad teised herrad aga tahtsid teada saada, mis mälestussammas see on, ja Diederich pühendas nad oma leiutisesse — jättes meelega mainimata, et mälestussammas on ette nähtud tema ja Napoleon Fischeri vahelises kokkuleppes. Edumeelne imikutekodu, nii palju ta reetis, polnud populaarne, hulk valijaid läheb rahvuslaste poole üle, kui neile lubatakse vana Kühlemanni pärukest püstitada keiser Wilhelmi mälestussammas. Esiteks saavad käsitöölised sellest rohkem teenida ja peale selle tekib linna sootuks teine rühk, säärase mälestussamba õnnistamine äratab suurt tähelepanu, Netzigil oleks väljavaateid kaotada oma halb kuulsus demokraatliku mülkana ja nihkuda armupäikese kiirte alla. Seejuures mõtles Diederich oma kokkuleppele Wolckowiga, millest ta samuti vaikides möödus. „Sellele mehele aga, kes meie huvides on nii lõpmata palju saavutanud ja kätte võitnud“ — ta viitas hoogsalt Kunzele —, „sellele mehele püstitab meie vana ja armas linn tulevikus kindlasti ka ühe mälestussamba. Tema ja keiser Wilhelm Suur saavad teineteist palgest pal-

gesse vaatama —“ — „Ja teineteisele keelt näitama“, lõpetas major, kes püsis edasi uskmatuna. „Kui te usute, et netziglased aina ootavad suurmeest, kes neid orkestrihelide saatel viiks rahvuslikku laagrisse, miks ei mängi te siis ise toda suurmeest?“ Ja ta puuris pilgu Diederichi silmadesse. Kuid Diederich kiskus silmad veel ausamalt pärani ja asetas käe südamele. „Härra major! Minu tuntud keisritruu meelsus on mulle toonud rängimaid katsumusi kui riigipäeva-kandidatuur ja neist katsumusist, seda tohin ma tõendada, olen ma võidukalt jagu saanud! Seejuures ma pole kartnud, kui hea asja eest võitleja, koondada oma isikule kõigi pahatahtlikkude viha, ja seetõttu on mulle saanud võimatuks lõigata endal minu poolt toodud ohvrite vilja. Netziglased ei valiks mitte mind, nad valivad minu põhimõtted ja seepärast ma astun tagasi, sest olla asjalik tähendab olla saksameelne, ja ma jätan teile, härra major, ilma ühegi kadeduseta kõik auavaldused ja rõõmud!“ Kõik olid liigutatud. Kühncheni bravo-hüüdes tundus pisaraid, õpetaja Zillich noogutas õnnistavalt pead ja Kunze, ilmselt vapustatud, vahtis tardunud pilguga laua alla. Diederich aga tundis end kergelt ja hästi, ta oli lasknud kõnelda oma südamele, ja see oli väljendanud truudust, ohvrimeelt ja mehelikku idealismi. Diederichi valkjate karvadega käsi ulatus üle laua ja majori käsi pruunide karvadega lõi temaga kõheldes, kuid tugevalt kokku.

Pärast seda, kui oli rääkinud süda, võttis kõigi nelja mehe juures uuesti mõistus sõna. Major päris Diederichilt, kas see on valmis talle tasuma ainelise ja mõttelise kahju, mis teda varitsevat, kui ta astub välja edumeelse kildkonna kandidaadi vastu ja jääb võitluses alla. „Vaadake ette!“ — ja ta sirutas sõrme Diederichi poole, kes niisuguse sirgjoonelisuse puhul ei suutnud kohe parajaid sõnu leida. „Täiesti korras see rahvuslik asi teie silmis just pole, ja et te tahate värvata mind, see

on seoses mingisuguste teiepoolsete tagamõtetega, millest mina kui otsekohene sõdur tänu jumalale midagi ei taipa.“ Seepeale Diederich tõttas otsekohe sõdurile lubama aumarki, ja et ta laskis paista, nagu sünniks see kokkuleppel Wolckowiga, oli rahvuslik kandidaat viimaks tingimusteta võidetud... Vahepeal oli aga pastor Zillich omaette kaalunud, kas tema seisund linnas lubab tal hakata rahvusliku valimiskomitee esimeheks. Kas peab ta kogudusse tüli tooma? Tema lihalik väimees Heuteufel on liberaalide kandidaat! Iseasi, kui mälestussamba asemel oleks ehitatud kirik! „Sest tõesti, jumalakoda on enam vaja kui kunagi varem, ja minu armsa Püha Maarja kiriku jätab linn sääraselt hooletusse, et ta langeb täna või homme mulle ja mu armsatele ristiusulistele pähe.“ Viibimata garanteeris Diederich vajaliku remondi. Aga ka Kühnchen, kes ammu juba polnud hüüdnud hurraa, esitas omad soovid. Mõlemad teised suutsid teda, nii kauaks kui nad ise rääkisid, vaid jõuga toolil pidada; vaevalt olid nad ta lahti lasknud, kui ta kiskus keskustelu tormiliselt enda kätte. Kus pidi kõige esmalt juurduma rahvuslik meelsus? Noorsoos? Kuidas on aga see võimalik, kui gümnaasiumi direktor on härra Bucki sõber. „Ma võin neis oludes enda tiisikushaigeks rääkida meie hiilgavatest sangaritegudest aastal seitsekümmend...“ Sõnaga, Kühnchen tahtis saada direktoriks, ja Diederich lubas talle seda suurmeelselt.

Pärast seda, kui poliitiline hoiak oli sel viisil rajatud aine-
liste huvide tervele alusele, võidi rahuliku südametunnistusega anduda vaimustusele, mis, nagu seletas pastor Zillich, tuli jumalast ja andis parimalegi asjale kõrgeima pühitsuse. Nii siirduti üheskoos raekeldrisse.

Varahommikul, kui härrad olid koju minemas, olid müüridele Heuteufeli valgete ja seltsimees Fischeri punaste valimis-
üleskutsete vahele kleebitud üleskutsed must-valge-punase

äärega, mis soovitasid härra major Kunzet „keisrierakonna“ kandidaadina. Diederich kinnitas oma kannu nende ette nii kõvasti, kui ta seisund võimaldas, ja luges kõlava tenorihäälega: „Laiailastud riigipäeva isamaatud lontrused julgesid keelata meie hiilgavale keisrile neid võimuvahendeid, mida ta vajab riigi suuruse kindlustamiseks... Olgem suure monarhi väärilised ja purustagem ta vaenlased! Ainus kava: Keiser! Need minu poolt ja need minu vastu: riigipöördemehed ja keisrierakond!“ Kühnchen, Zillich ja Kunze kinnitasid kõike valju kisaga; ja kuna mõned töölised, kes olid teel vabrikusse, olid hämmastunult seisatanud, pöördus Diederich ümber ja seletas neile rahvuslikku manifesti. „Mehed!“ hüüdis ta. „Teie ei teagi, mis õnneseenud te olete, et olete sakslased. Sest meie keisri pärast on kogu maailm meile kade, selles võisin alles hiljuti välismaal isiklikult veenduda.“ Siinkohal lõi Kühnchen rusikaga kirjutuslauale tušši ja neli härrasmeest karjus hurraa, kuna töölised vaatasid neile tummalt otsa. „Kas tahate, et keiser kingiks teile asumaid?“ küsis neilt Diederich. „Näete nüüd. Siis olge lahked, teritage talle mõök! Ärge valige mõnd isamaatut lontrust, seda paluksin mitte teha, vaid ainuüksi keiserlik kandidaat, härra major Kunze: muidu ei või ma hetkekski garanteerida meie kohta maailmas ja teiega võib juhtuda, et lähete kaks korda kuus kahekümne marga võrra vähema palgaga koju!“ Siinkohal vaatasid töölised vaikides üksteisele ja jätkasid oma teed.

Valimiste mehaanika oli Netzigis järgmine: väljavaateid oli edumeelsetel ja sotsiaaldemokraatidel. Kui esineb vaid kaks erakonda, võidab lihtenamuse saaja, tõenäoliselt edumeelne erakond, juba esimeses valimiskäigus. Diederich Hesslingi „keisrierakond“ pidi kokkuleppe kohaselt takistama edumeelsete pääsu riigipäeva. Selleks ta pidi koguma nii palju hääli,

et edumeelsed ei saaks esimeses valimiskäigus absoluutset enamust. Teises valimiskäigus pidid tema hääletajad aitama võidule sotsialisti. Vastutasuks sai linn Wilhelm I mälestussamba, Hesselingile koondusid „armupäikese“ kiired ja riigipresident Wulckow rikastus altkäe, spekulierides mälestussamba alla võetavate aladega. Uue erakonna esimese valimiskoosoleku kirjeldus on terav satiir kodanlikule valimisdemagoogiale.

Rahvusliku komitee arvates olid „keisrierakonna“ esimese valimiskoosoleku ettevalmistused sooritatud. See pidi peetama Klappschi lokaalis. Saal oli isamaalikult ehitud. Kuusevanikuis hiilgasid transparentid: „Kuninga tahe on ülim käsk.“ „Teil on vaid üks vaenlane, ja see on minu vaenlane.“ „Sotsiaaldemokraatia likvideerimise võtan endale.“ „Minu kurs on õige.“ „Kodanikud, ärgake unest.“ Ärkamise eest kandsid hoolt Klappsch ja preili Klappsch, kes panid kõikjale värsket õlut, ilma et oleksid nii piinlikult kui muidu kasseerinud arveid. Nii võeti Kunze, kui koosoleku juhataja kirikuõpetaja Zillich teda esitles, koosolijate poolt küllaldase tujuga vastu. Kuid Diederich, kes istus juhatust varjava tiheda suitsupilve taga, oli siiski oma pahameeleks märganud, et saali olid sattunud ka edumeelsed Heuteufel, Cohn ja kaaskond. Ta tegi etteheiteid apteeker Gottlieb Hornungile, oma mandunud kaaskorporandile, sest Hornung oli korrapidaja. Kuid see ei lubanud endale midagi öelda, ta oli ärritatud, talle oli niigi suurt vaeva maksnud saada inimesi kokku. Nii palju hankijaid, kui oli kogunenud kokku tänu tema agitatsioonile keiser Wilhelmi mälestussamba kasuks, poleks linn kunagi suutnud ehitustööga varustada, surgu vana Kühlemann kasvõi kolm korda järjest! Hornungi käed olid paistes õigele teele pööratud isamaalaste käepigistustest! Küll olid nad talle esitanud nõudmisi! Et ta pidi ühe drogisti äriosanikuks tulema, see pol-

nud veel midagi!... Vahepeal mõmises Kunze oma kandidaadi kõnet. Ta sünge nägu ei varjanud Diederichi ees seda, et majoril polnud sugugi selge, mida ta pidi ütleva, ja et valimisvõitlus tegi teda enam nõutuks kui ükskõik milline muu tõsine olukord. Ta ütles: „Mu härrad, armee on ainus samm“; kuna aga keegi Heuteufeli ümbruskonnast oli hüüdnud vahele: „Juba mäda!“, hämmeldus Kunze otsekohe ja lisis juurde: „Aga kes selle eest tasub? Kodanik.“ Misperale nood Heuteufeli ümber hüüdsid talle bravo. Sellest valesse suunda nihutatud Kunze seletas: „Seepärast oleme kõik sambad, seda tohiksimine igatahes nõuda, ja häda monarhile —“ — „Täiesti õige!“ vastasid edumeelsed hääled ja ausameelsed patrioodid karjusid kaasa. Major pühkis higi; ilma et ta olnuks selles süüdi, arenes ta kõne mööda niisugust rada, mis oleks olnud kohane edumeelsete klubis. Diederich tiris teda tagant kuuesabast, ta vannutas teda lõppu tegema, aga Kunze vaevas end asjata: ta ei leidnud kuidagi üleminekut „keisrierakonna“ juhtlausetele. Lõpuks kaotas ta kannatuse, läks äkki tulipunaseks ja pasundas taltsutamatu metsikusega: „Hävitada viimse raasuni! Hurra!“ Sõdurite ühing müristas heakskiitu. Kus ei karjutud kaasa, sinna ilmus Diederichi viipe peale Klappsch ühes tütreaga.

Läbirääkimisteks kirjutas end peatselt sisse doktor Heuteufel, kuid Gottlieb Hornung jõudis temast ette. Diederich jäi meelsamini tagaplaanile, tema isikut varjas juhatuse kohal hõljuv suitsupilv. Ta oli Hornungile lubanud kümme marka ja Hornung polnud niisugusel järjel, et oleks võinud neid hüljata. Hambaid kiristades astus ta lava servale ja tõlgendas lugupeetava härra majori kõnet selliselt, et armee, mille pärast oleme valmis kandma iga ohvrit, on meile tammiks demokraatia kõntsauptuse vastu. „Demokraatia on poolharitute maailmavaade“, nentis apteeker. „Ta on teaduse poolt ümber

lükatud.“ — „Väga õige!“ hüüdis keegi; see oli drogist, kelle äriosanikuks ta pidi tulema. „Härraseid ja sulaseid saab alati olema,“ kinnitas Gottlieb Hornung, „sest nii on ka looduses. Ja see ongi ainus tõde, sest igaiühe üle peab olema keegi, keda ta kardab, ja igaiühe all keegi, kes teda kardab. Kuhu me muidu satume! Kuigi iga juhmakas endale kujutleb, et ta on midagi omaette ja et kõik on ühesarnased! Häda rahvale, kelle juures päritud auväärset vormid lahustuvad demokraatlikus segapudrus ja kus isiksuse laostav põhimõte peaks maksusele pääsema!“ Ja Hornung lõpetas: „Ja selles mõttes anname hääled vaid niisugusele kandidaadile, kes keisrile lubab nii palju sõdureid, kui see tahab saada. Sest meil kas on keiser olemas, või teda pole.“

Selle öelnud, astus Gottlieb Hornung tagasi ja silmitses, alumine lõug ette nihutatud, kortsunud kulmude alt tema poolt esilekutsutud poolehoiumürglit. Sõdurite-ühing ei suutnud keelduda temast ja Kunzest kõrgeletõstetud õllekannudega mööda marssimast. Kunze võttis vastu käepigistusi, Hornung seisis nagu pronkskuju — ja Diederich ei suutnud endas alla suruda mõrkjat tunnet, et need mõlemad teisejärgulised isikud omavad eeliseid asjas, mis oli tema käte töö. Ta võis, mõistagi, neile loovutada rahva ajutise soosingu, sest tema teadis paremini kui need kaks ogarat, kuhupoole kõik pidi liikuma. Kuna rahvuslik kandidaat oli lõppeks vaid selleks olemas, et värvata abijõude Napoleon Fischerile, oli kõigiti mõistlik end mitte näidata. Heuteufel tegi küll kõik, et Diederichi päevavalgele meelitada. Koosoleku juhataja kirikuõpetaja Zillich ei võinud kauem keelduda talle sõna andmast, ja ta pöördus kohe imikutekodu poole. Imikutekodu olevat sotsiaalse südametunnistuse ja inimsuse asi. Mis on aga keiser Wilhelmi mälestussammas? Üks spekulatsioon, ja edevus olevat veel üks väarikamaid ajesisid, mille mõjul spekulatsioonid.

... Hankijad kuulasid seda vaikides, tulvil piinlikke tundeid; siin-seal kuuldus summutatud nurinat. Diederich värises. „Olevat inimesi,“ kinnitas Heuteufel, „kes on valmis sõjaväele saja miljoni võrra rohkem lubama, sest nad teavad, kuidas oma osa tagasi võtta.“ Siis kargas Diederich jalule: „Palun sõna!“ ja hankijate tunded plahvatasid bravo-hüüteks! Tohoh! Maha! Nad röökisid, kuni Heuteufel oli läinud ja ta asemel seisis Diederich.

Diederich ootas kaua, enne kui rahunes rahvusliku nõrdimuse meri. Siis ta algas. „Minu härrad!“ — „Bravo!“ hüüdsid hankijad ja Diederich pidi edasi ootama temaga kooskõlalisel häälestatud meelsuste õhkkonnas, milles oli kerge hingata. Kui nad lubasid tal rääkida, avaldas ta üldist nõrdimust, et eelkõneleja oli julgenud kahtlustada koosolijate rahvuslikke tundeid. „Kuulmatu!“ hüüdsid hankijad. „See tõendab meile ainult seda“, hüüdis Diederich, „kui ajakohane oli „keisriera-konna asutamine! Keiser ise on andnud käsu, et ühineksid kõik need, kes, kas aadlikud või alamatest kihtidest, oleksid valmis teda riigipöörde-katkust vabastama. Seda me tahame ja seepärast asetseb meie rahvuslik ja keisritruu meelsus kõrgemal nende kahtlusavaldustest, kes ise on vaid riigikukatjate eel-vili!“ Enne veel, kui pääsesid valla poolehoiuavaldused, ütles Heuteufel selgesti kuuldavalt: „Ära oodata! Teine valimiskäik!“ Ja kuigi hankijad summutasid kõik järgneva oma käteplagina tormihoos, leidis Diederich selles kahes sõnas nii ohtlikke varjatud vihjeid, et ta kiirelt juhtis kõrvale. Imikutekodu oli vähem ohustatud ala. Kuidas? See peaks olema sotsiaalse südametunnistuse asi? See oli kõlvatuse koonduskoht! „Meie, sakslased, jätame selle prantslastele, kes on väljasurev rahvas!“ Pastor Zillichi poolt juhitud noormeeste-ühing ja kristlikud äriõpilased avaldasid iga sõna puhul poolehoidu. „Germaanelane on kasin!“ hüüdis Diederich. „Sellepärast võitsimegi seits-

mekümmendal aastal!“ Nüüd oli kord sõdurite-ühingu käes vaimustatult mürtsuda. Juhatuslaua taga kargas Kühnchen jalule, vibutas sigarit ja kriiskas: „Ja peatselt anname neile veel ühe nahatäie!“ Diederich tõsis kikiarbaile. „Minu härrad!“ karjus ta suure pingutusega rahvuslikesse voogudesse, „keiser Wilhelmi mälestussammas olgu harduse märgiks suurele vana-isale, keda, seda ma võin öelda, palveleme kui pühakut, ja ühtlasi töotuseks suurele pojapojale, meie hiilgavale noorele keisrile, et tahame jääda niisuguseks, nagu oleme, nimelt kasinaks, vabadustarmastavaks, tõearmastajaks, truuks ja vahvaks!“

Nüüd ei saadud hankijaid enam tagasi hoida. Ennastunustavalt hõljusid nad ideaalsete taotluste pilvis — ja ka Diederich polnud enam teadlik ilmalikest tagamõtteist, ei leppest Wolckowiga, ei vandenõust Napoleon Fischeriga ega kahtlastest kavatsustest teise valimiskäigu puhuks. Selge vaimustus viis ta hinge lennule, millest tal pööritas pea. Alles mõne aja pärast oli ta uuesti suuteline karjuma. „Peab seepärast tagasi tõrjuma ja kogu teravusega piirama kõigi nende taotlusi, kes ei taha muud kui meid nende väära inimsusega tühaks teha!“ — „Ja kus asetseb teie õige inimsus?“ päris Heuteufeli hääl ja ajas sellega koosolijate rahvusliku meelsuse nii tuliseks, et Diederichi häält oli vaid taoti võimalik kuulda. Saadi aru, et ta ei taha igavest rahu, sest see olevat ainult unelm, ja koguni mitte kena unelm. Seevastu soovitas ta rassi spartalikku kasvatust. Idioidid ja kõlbluse vastu patustajad tuleks teha vastava kirurgilise operatsiooniga sigimisvõimetuks. Sel hetkel lahkusid Heuteufel ja ta kaaslased lokaalist. Diederich vastas: „Teeme sedagi, kui te veel kaua räuskate!“ „Teeme!“ kostis igast küljest. Kõik olid korruga jalul, tervitasid, hõiskasid ja segasid ühte oma ülevoolavaid tundeid. Diederich, kelle ümber voogasid kiiduavaldused, kes vaikus truude saksa käte rünnaku all, kes tahtsid

pigistada tema käsi, ja rahvuslike õllekannude all, kes lõid temaga kokku, vaatas oma lavalt saali, mis esines ta joobumusest tuhmunud pilgule avara ja kõrgemana. Kõrgemaist tubakapilvist hõõgusid talle vastu ta isanda käsud: „Kuninga tahe!“ „Minu vaenlane!“ „Minu kurss!“ Ta tahtis kisendada kõmisevale rahvahulgale, — aga haaras kinni oma kõrist, sest seal ei tulnud ühtegi häält: ta oli täiesti häälest ära. Ta otsis silmadega murelikult Heuteufelit, keda aga kahjuks polnud. „Ma poleks mitte pidanud teda sääraselt provotseerima. Olgu mulle jumal armuline, kui ta nüüd asub mu kõri pintseldama.“

Valimiste-pühapäeva varahommikul, kui Diederich alles voodis lebas, astus ta juurde sisse Napoleon Fischer. Ilma end vähimalgi määral vabandamata pöördus ta Diederichi poole: „Tõsine sõna viimsel tunnil, härra doktor!“ Seekord oli tema see, kes vihjas lepingule ja haistis reetmist. „Teie poliitikal, härra doktor, on kaksik nägu. Te andsite meile lubadusi ja, lojaalsed nagu oleme, me pole agiteerinud teie, vaid üksi edumeelsete vastu.“

„Meie samuti“, kinnitas Diederich.

„Seda te ei usu ka ise mitte. Teie olete end Heuteufelile kaela riputanud. Ta on teile mälestussamba juba lubanud. Kui te ei lähe kohe täna lehvivate lippudega tema poole üle, siis teete seda kindlasti teises valimiskäigus ja reedate häbiväärselt rahvast.“

Napoleon Fischer ristas käed ja astus veel pika sammu voodile lähemale. „Teie peaksite teadma vaid seda, härra doktor, et meie silmad on lahti.“

Diederich nägi end oma voodis abituna poliitilise vastase meelevald all. Ta püüdis seda leevendada. „Ma tean, Fischer, teie olete suur poliitik. Teie peate riigipäeva pääsema.“

„Õigus.“ Napoleon pilgutab silmi. „Sest kui ma ei pääse sinna, algab Netzigi mitmes käitises streik. Üks neist käitistest

on teile, härra doktor, üsna hästi tuttav.“ Ta pöördus ümber. Ukse juurest vaatas ta Diederichile, kes oli kohkunult sulle alla kadunud, uuesti silma. „Ja seepärast elagu rahvusvaheline sotsiaaldemokraatia!“ hüüdis ta ja kadus.

Diederich hüüdis sulle vahelt: „Tema majesteet keiser, hurraa!“ Siis aga ei jäänud talle midagi muud üle kui olukorrale tõsiselt näkku vaadata. Olukord esines üsna ohtlikuna. „Keisrierakond“ oli edumeelsete juurdevoolust vesistatud ja vahe Kunze ja Heuteufeli vahel polnud oluline võrreldes kuristikuga, mis eraldas Kunzet ja Fischerit. Kirikuõpetaja Zillich, kes vahetas oma väimehe Heuteufeliga häbeliku ter vituse, seletas, et „keisrierakond“ võib oma eduga rahul olla, sest ta on kindlasti tugevdanud edumeelse kandidaadi rahvuslikku südametunnistust, kui see kandidaat peakski võidule pääsema. Kuna professor Kühnchen ajas umbes samasugust juttu, siis võis tekkida põhjendatud kahtlus, et mõlemale herrale ei piisanud Diederichilt ja Wulckowilt väljapigistatud lubadustest ja et mõlemad olid end lasknud üle võtta suurema isikliku kasu meelitusel. Demokraatliku kildkonna rikundumusest võis kõike oodata! Mis puutus Kunzesse, siis too tahtis end igal juhul valituna näha, vajaduse korral edumeelsete abiga. Teda oli rikkunud auahnus, ta oli isegi juba nii kaugele jõudnud, et oli lubanud imikutekodu toetada! Diederich oli nõrдинud; Heuteufel oli sada korda hullem kui mingi proleet; ta juhtis tähelepanu süngetele tulemustele, mis võiksid olla sel nii ebaisamaalikul tegumoel. Kahjuks polnud tal võimalik selgemini avalduda — silmade ees kujutlused streigist, südames juba keiser Wilhelmi mälestussamba varemed, Gausenfeldi ja kõigi unelmate rusud, jooksis ta vihmaga läbi kõik valimisjaoskonnad ja lohistas sinna heatahtlikke valijaid, täies teadvuses, et nende keisritruudus oleks muidu eksiteel ja aitaks võidule keisri hullemad vaenlased. Öhtul Klappshi juures, kaelast

saadik porine ja pika päeva mürglist, rohkest õllest ja otsuse lähedusest nagu palavikust oimetu, kuulis ta tulemusest: ligi kaheksa tuhat häält Heuteufelile, kuus tuhat millegagi Napoleon Fischerile ja kolm tuhat kuussada seitsekümmend kolm Kunzele. Valikvõistlus Heuteufeli ja Fischeri vahel. „Hurraa!“ hüüdis Diederich, sest midagi polnud kaotatud ja aega oli võidetud.

*

Otsus langes järgnenud pühapäeval pärast lõunat kell kolm. Keiser Wilhelmi tänavalt kostis häirepasun, kõik jooksid akende ja poeuste juurde, et selgitada, kus põleb. Too oli hoopis koondrivis ja mundris marssiv sõdurite-ühing. Ta lipp juhtis teda auteel. Kühnchen, kes kamandas, oli oma kiivri kuklasse löönud ja vehkis hirmuärataval kombel mõõgaga. Diederich, kes sõtkus reamehe kohal, rõõmustas kindlast lootusest, et kõik muu laheneb nüüd koondrivis, käskluse peale ning mehaanilisel teel. Oli vaja vaid sõtkuda, ja vanast Buckist tehakse võimu taktsammu all kompott! . . . Tänavateises otsas võeti vastu uus lipp; mürtsus orkester, karjuti uhkelt hurraa. Isamaaluse värbamise läbi tohutult pikendatud, jõudis rongkäik Klappschi lokaali ette. Seal rivistuti rühmakaupa ja Kühnchen kamandas „valida“. Valimiskomitee, selle eesotsas kirikuõpetaja Zillich, ootas juba pidulikult riidetatuna maja esikus. Kühnchen kamandas võitlushüüatustega: „Läki, kamraadid valimistele! Meie valime Fischeri!“ — mispeale paremalt tiivalt, mürtsuva muusika saatel, hakati liikuma valimisjaoskonda. Sõdurite-ühingule järgnes kogu rongkäik. Klappsch, kes polnud nii rohket vaimustust oodanudki, oli juba ammu ilma õlleta. Lõppeks, kui rahvuslik asi näis olevat andnud kõik, mida ta suutis anda, ilmus veel hurraaga vastuvõetud bürgermeister doktor Scheffelweis. Ta lasi endale kõigile nähtavalt

punase valimisedeli kätte suruda ja valimiskasti juurest naasmisel nähti teda rõõmsalt liigutatuna. „Ometi kord!“ ütles ta ja surus Diederichi kätt. „Täna võitsime lohe!“ Diederich vastas halastamatult: „Teie, härra bürgermeister? Olete alles poolest saadik tema lõuapärade vahel. Et ta teid mitte endaga kaasa ei lohista, nüüd, kus ta on kärvamas!“ Kuna doktor Scheffelweis kahvatas, tõusis uuesti hurraatamine. Wolckow!

Viis tuhat ja veel rohkemgi häält Fischerile! Heuteufel oma vaevase kolme tuhandega oli rahvuslikust lainest minema pühitud ja riigipäeva läks sotsiaaldemokraat. „Netziger Zeitung“ nentis „keisrierakonna“ võitu, sest tänu temale oli langedud üks edumeelsuse tugevamaid kindlusi. Toimunud tõsiasi tundus kõigile loomuliku, kuid ükskõiksena. Pärast valimisaja palagani oli vaja uuesti rahateenimisele asuda. Keiser Wilhelmi mälestussammas, alles hiljuti kodusõja tulipunktis, ei erutanud enam kedagi. Vana Kühlemann oli linnale annetanud üldkasulikuks otstarbeks kuussada tuhat marka — väga viisakas. Imikutekodu või keiser Wilhelmi mälestussammas, see oli lõppeks ükstapuha. Linnavolikogu otsustaval koosolekul ilmnes, et sotsiaaldemokraadid hääletasid mälestussamba poolt — väga kena. Keegi tegi ettepaneku valida kohe komitee ja pakkuda auesimehe koht härra valitsuspresident von Wolckowile . . .

Ja ei möödunud kuigi palju aega, kuni Diederich Hessling oli Gausenfeldi suurtehase peaaktsionär ja peadirektor ja pidas avakõne „Wilhelm Suure“ mälestussamba avamisel vilhelmliku Saksamaa riigitugede juuresolekul.

KUIDAS PRANTSUSMAAL SEATI ULES SAADIKUKANDIDAATI

Katkend romaanist „Pariisi langemine“

Paul Tessat oli tublile isule vaatamata kõhn; kahvatu piklik nägu etteküündiva lõua ja terava ninaga; haige või askeedi ilme. Ometi oli ta elav, koguni vallatu inimene. Kui saadikutekoja einelauast kuuldus sosistamist, mida saatsid naerurõkatused, võis täie kindlusega öelda, et mõni indiskreetne kolleeg jutustab viiekümne-kaheksa-aastase Tessat' galantseist seiklusist. Seejuures oli Tessat eeskujulik perekonnainimene, jumaldas oma kehakat abikaasat ja lapsi — neid oli kaks: Lucien, kes oli põhjustanud isale tohutult muresid, ja kaunis, kuid tagasihoidlik üliõpilane Denise. Tessat otse jumaldas tütart. Sõnul seletamatu hõlpsusega läks ta operetilauljatori buduaarist perekonna magamistuppa, kus ristikuju all kerkis otsekui altar kahe inimese voodi, mida ehtisid pronksist kupidod.

Sel kõhetul mehel oli kõlav meeldiva tämbriga hää. Teda peeti üheks paremaks kõnemeheks. Poliitilisele areenile oli ta tulnud suhteliselt hilja, olles juba tuntud advokaat. Tessat võis, näidates kasuhimulise nüri mõrtsuka peale, hüüda pateetiliselt: „Vaadake, teie ees on kannatustest nõrkev unistaja!“ Vandekohtunikud nuuskasid nina ja tegid õigeksmõistva otsuse.

Tessat' olid esitanud parlamenti ühe läänedepartemangu radikaalid. Võit oli langenud hõlpsasti: Tessat' vastu olid võidelnud kommunist, raudteedepoo lukksepp, kes oli kida-keelne ja lubadustega kitsi, ja erukindral, kes nõudis vitsanuhtlust alaealistele. Saadikutekojas esines Tessat harva. Kahel korral oli ta loobunud ministriportfellist; radikaalide erakonna tuleviku suhtes mitte kindel olles, ta vaatles ja ootas. Kuluaarides kõneldi, et ta tahab katkestada vahekorrad radikaalidega ja siirduda ühte parempoolsesse rühmitusse.

Saadikutool oli Tessat'le saanud uueks rikastumislätteks; ta võttis raha kontsessioonäridelt ja varustajatelt; viisaka tasu eest astus ta aktsiaseltside juhatustesse ja varjas oma nimega mitmeidki afääre: Vanetsueela kaevandusi ja Martinique'i istandusi. Ta polnud ahne, kuid armastas laialt elada, ei keelanud midagi perele ega armukestele, sattus kergesti võlgadesse.

Tessat tundis „kogu Pariisi“; tuhandete inimestega oli ta sina-sõber; ta söötis saadikuid ja prokuröre, külvas kinkidega üle ajakirjanikke, täitis meeleldi oma valijate palveid, taotles ministreilt kord ordenit rahandusinspektorile, kord tubakamüügi patenti vahva sandarmi lesele, kord kohtuprotsessi tühistamist, mis oli tõstetud liiga nobeda väljapressija vastu.

Tessat kugistas alla austri, jõi lonksu veini peale ja ütles: „Kas see naisõpetaja on kommunist?“

„Ei tea. Kuid otsest ohtu kolmandale vabariigile ta endast ei kujuta.“

„Sa oled küünik. Šablii on siin muinasjutuline. Sa, tähendab, ei haista ohtu? Asjata! Mina arvan, et valimised kujunevad katastroofiks. Radikaalid lähevad enesetapmisele: kui võidab Rahvarinne, kugistatakse nad... (Ta neelas alla austri.) Koguni parlamendifraktsioonis on sellele moele järele antud. Mina isiklikult olen vastu... Esitan oma kandidatuuri rahvusliku

radikaalina, kuid kardan... (Ta pigistas merikarbi kohal sidrunit ja ohkas nukralt...) Ma kardan, et mind ei valita.“

„Kas sa oled juba alanud valimisvõitlust?“

„Laupäeval on esimene koosolek. Täna õhtul sõidan ma ära.“

„Siis on kõik korras.“

„Kuidas tuleb seda „kõik korras“ mõista?“

„Väga lihtsalt: sa pead end kuulutama Rahvarinde pooldajaks.“

Tessat heitis raevunult käest salvräti ja müristas nagu triibüünil:

„Ei iialgi! Pigemini nurjang, hukk, ükskõik mis, kuid mitte reetmist! Need isandad on Prantsusmaa vihavaenlased. Vaata ometi! Blum, inimene, kel isegi nimi pole prantsuspärane, kaval ja verejanuline; intrigant Dormoy; Moch, kes januneb raudteetranspordi purustamise järele; põllunduse vaenlane Monnet; lõpuks Viard, kes otse Hitleri silme all kutsub üles desarmeerimisele! Viard, kes...“

„Viard on lihtsalt lobiseja. Pane ta ministriks, ja ta võtab korrapealt aru pähe.“

„Aga kommunistid?“

„Prantsusmaa on individualistide maa: rantjeede, vürts-poodnike, talupoegade maa. Mispärast hääletavad Jean või Jacques kommunistide poolt? Jeani maksustati kuuesaja frangi võrra liiga ja Jacques'i poega ei võetud veterinaarinstituuti vastu. See on ainult põhjus urisemiseks, ja muud midagi.“
(Tessat, süvenenud kalasse, vaikis.)

„Kas kommunistid võivad sind usaldada? Loomulikult mitte. Kuid nad on valmis toetama sinu kandidatuuri: see on sõjakavalus. Miks oleksime meiegi naiivsed? Nad on korraldanud Rahvarinde selle arvestusega, et algul hävitada parempoolsed ja pärast meid nahka õgida. Aga meie lööme nende naha üle:

me purustame valimistel parempoolsed ja pärast õiendame tasahiljukeksi arved kommunistidegagi.“

„See angerjas on tõesti vaimustav! Kuid ütle mulle, Jules, milleks on meil vaja lõhestada parempoolseid?“

„Kasvõi sellegipärast, et neid lõhestatakse meietagi, kui meie oleme kangekaelsed — endi vastu. Poliitika, näed, on pendel: ta käib vasakule, paremale, uuesti vasakule... Meie ülesanne on jälgida, et pendel ei kõiguks liiga kaugemale. Kahekümne neljandal aastal võitsid vasakpoolsed: Kartell, Jaurès kantakse Pantheoni, punased lipud. Kahe aasta pärast teevad radikaalid pöörde paremale, ja võimule tuleb Poincaré. Kolmekümne teisel aastal ei anna valimised midagi. Ükski kabinett ei suuda võimul püsida. Aga maal teostub pööre paremale — see on juba kolmekümne kolmanda aasta lõpp. Igal õhtul Saint-Germaini bulvaril meelevaldused. „Maha saadikud!“ Keda kiusatakse taga paremalt poolt? Radikaale. Kas ei püütud sindki segada Stavisky' afääri? Lõpuks on kuues veebruar. Veri. Välismaal ollakse veendunud, et Prantsusmaa on diktatuuri eelõhtul. Kuid pendel muudab ootamatult suuna, ja üheksandal veebruaril astuvad üles kommunistid. Tuleb leida kesktee. Ilmub vana Doumergue ning pendel rahuneb. Kuid maal jätkub protsess. Sel korral on ta sügavam, järelikult kestmam; ta pole veel lõppenud. Rahvarinne peab võitma ja ta võidabki. Kui ta võidab meie abiga, siis aasta pärast teevad radikaalid pöörde paremale ja kõik vaikib kolmeks-neljaks aastaks. Luba, ma kalkan sulle klaasi bordood, see on Mouton-Rotschild.“

„Tuleb välja, et ma pean soodustama oma vaenlaste võitu?“

„Kas tunned vanasõna: kui viin on klaasi kallatud, siis tuleb ta ka ära juua. Vahel tuleb seda viina lahjendada veega. Mouton-Rotschildi muidugi mitte...“

Serveeriti kukke. Tessat unustas mõneks minutiks poliitika meelehärmid — ta andus gastronoomiale.

„Kas tead, miks siin on kukk veinis parem kui kuski mujal? Kukk, see pole midagi väärt, kuid me prantslased mõtlesime välja viisi, kuidas vana kuivanud kukk muuta peeneks praeks: teda hautakse veinis. Kana on siiski kukest pehmem ja selles seisabki Dogarno saladus: sa ei söö mitte kukke, vaid kana. Sa küsid, miks nad ristivad kana kukeks? Tagasihoidlikkusest. Aga võib-olla ka uhkusest. Igal juhul kulinaari strateegia.“

Dessère puhkes naerma:

„Sinulgi tuleb järgida seda eesküju. Sinust saab rahvuslik radikaal, kuid me esitleme sind Rahvarinde poolehoidjana — tagasihoidlikkusest või uhkusest...“

„Üldiselt on see abstraktne jutt: mind nagunii ei valita. Korralikuks valimisvõitluseks pole mul ei aega ega raha.“

„Aega võid sa ise leida, seda enam veel, et sa januned Prantsusmaa teenimise järele. Aga raha pärast ära muretse: kõik valimisvõitluse kulud võtan mina enda peale...“

Tessat ei kiitnud Dessère'i strateegiat heaks, kuid ettepanek tundus talle ahvatlevana. Ta lõi näost särama, kuid tundis sealsamas kohe hämmeldust: väarikust peab silmas pidama! Kuid antrekott, „sama ajukastmega“, tegi Tessat' veelgi rõõmsamaks, aga samas toodi ka burgundi... Alati kahvatu Tessat läks roosaks. Ta oleks tahtnud kõnelda millestki meeldivast, näiteks näitlejatar Paulette'ist. Kuid tahtes Dessère'i eest varjata oma rõõmu, tuletas Tessat meelde oma perekondlikke hädasid:

„Mu poeg... (Ta hääles tundus pisaraid. Kes teab, kas ta mängis, või oli tõesti kurb?) Lucien on esinenud ebasünda kõnega. Mu nime sarjatakse praegu kõigis ajalehtedes. Ma olen katsunud temaga kõnelda. Tead, mis ta vastab? „See on klassivõitlus“. Kohutav: oma poeg, ja vaenlane!“

„Sa tunned asjata muret. Lucien jookseb sarved maha. Ilus klassivõitlus küll, kui ta jätkab elamist sinu raha peal! Küllap

näed — tast saab veel rahvasaadik, koguni rahvuslik radikaal. Ma kohtasin teda hiljuti Maxime'i juures hurmava tibukesega.“

„Lucien „Maxime'i“ juures? Logard niisugune! Ta on ise kolmekümne-kahe-aastane, kuid ei teeni ainust soudki, kirjutab ainult mingisugust plära galeriile. Usu mind: säärasest võib saada anarhist, bandiit — ei mingisugust moraali! Mind lohutab Denise. Alles töökaru! Ta uurib midagi üliigavat, — marvan romaani arhitektuuri. Tüdruk on tõsine... Kas proovisid seda juustu? Auväärne maitse... Kas tunned, kuidas haiseb? Kui meile antakse kümmeги rahuaastat! Ma kardan, et kõik võib minna liimist lahti. Kui võidab Rahvarinne, tuleb sõda.“

„Vaevalt küll. Sõdida meie ei suuda ilma liitlasteta. Me tahame hirmutada sakslasi ja lipitsemega itaallastega. Inglased rakendavad Mussolini vastu sanktsioone, kuid säästavad Hitlerit. Üldiselt, tuleb teha järeleandmisi.“

„See on võimatu! Mäherdune prantslane nõustub Elsassi loovutamiseга?“

„Mispärast Elsassi? On olemas Väike Antant. Mis, kas me neid muidu oleme toitnud? Kui vaja, loovutame tšehhid. Aga Poola? Poola abil võib samuti oma naha välja osta.“

„Kui kauaks? Viieks, kõige enam kümneks aastaks.“

„Aga miks vaadata tulevikku? Just praegu tuleb säilitada Prantsusmaa, rahu, maa, rikkus.“

„Sul on hea rääkida, sul pole lapsi. Ma mõtlen hirmuga, mis ootab Denise'i ja Lucien'i...“

See oli deklamatsioon — Tessat jõi kohvi ja muheles: Dessère maksab kinni valimisvõitluse, tähendab tema, Tessat, saab uuesti saadikuks. Aga mõtisklused tulevikust? See on ainult kerge melanhoolia pärast head einet.

Dessère vaatas: looritatud silmad, higiga kaetud terav nina, rahulolev naeratus. Tal tuli tuju narrida Tessat'd:

„Sa tahad teada, mis ootab su lapsi. Võib-olla paradiis, paa-
bulinnud veinis, lennukimatkad Guadelupile. Aga võib-olla ta-
valine sõda, töölaager, sunnitöö, surm. Pigemini viimane. Kuid
nüüd pole sul aeg nukrutseda: sa oled Rahvarinde kandidaat.
Huvitav, kuidas sa tõstad koosolekul rusikat!“

Dessère puhkes naerma ja, soovides pehmenendada liiga jäme-
dat nalja, patsutas Tessat'd õlale:

„Küllalt räägitud juba sellest neetud poliitikast! Ma nägin
eile Paulette'i. Sul veab: see on tõesti Pariisi kauneim naine.“

KUID MIDA, ÕIETI ÕELDA, MA PEAN UTLEMA?

Katkend romaanist „Pariisi langemine“

Rahulik linn, mille muinsustest oli professor Malet kõnelnud Denise'ile ja Michaud'le, oli äratundmatu. Tänavail, kus tavaliselt vanad naisaristokraadid väarikalt keelt peksid, abtid jalutlesid avatud palveraamatutega, lapsed aga mängisid luumängu, vaidlesid nüüd inimesed, žestikuleerisid; kostsid sõnad: „Rahvarinne... Fašism... Kord... Sõda...“ Vanad seinad, kortsunud nagu auväärt naisaristokraatide palged, olid kaetud mitmesuguste parteide plakatitega otsekui ruužiga. Kogu päev tungles rahvast kuulutustahvlite ümber, lugedes kandidaatide piitsutavat vastastikust sõimlemist. Aga naabruses, vanade kirikute portaalidel, õnnistasid pikanäolised pühakud patuseid ja nende kivist sõrmedele laskusid häiritud pääsukesed.

Kolm meest võistles Paul Tessat'ga au pärast olla Poitiers' saadikuks. Kahega oli Paul Tessat juba aasta eest kokku pör- ganud: kommunist Didier'ga, ametilt lukksepaga, ja erukindral Grandmaisoniga, linna konservatiivsete ringide, aristokraatia ja vaimulike agendiga, kes nimetas end „natsionalistiks“. Tookord oli Tessat löönud võistlejaid hõlpsasti. Nüüd polnud ta kaugeltki kindel võidus, kuigi Dessère oli täitnud oma lubaduse: „La Voie nouvelle“ pühendas Tessat'le numברי ja kol-

mest kohalikust lehest olid kaks radikaalide poolt ära ostetud. Kommunistid olid viimaste aastate jooksul tugevnenud. Didier, kes ei hiilanud just ilukõnega, oli kogunud hiiglasuure auditooriumi. Ilmunud oli uusi võistleja: noor agronoom Dugard, seotud „Tuliristiga“, energiline mees, kes käis majast majja ja kõikjal paljastas „rahameeste, vabamüürlaste ja juutide vägivalda“. Standardhindadega äride õitsengu tõttu kannatavad poodnikud, maksudega koormatud käsitöölised, intelligendid, kes arvasid, et nad välismaalaste poolt on elust välja tõrjutud, Stavisky' afääridest, millesse Tessat oli olnud segatud, pahandatud pensionärid — kõik need inimesed aplodeerisid kuumalt Dugard'ile.

Koosolekud olid tormilised ja Tessat, kes oli harjunud oma kaitsealuseid pilkama, tundis end sageli kohtualusena. Dugard meenutas otsekui möödaminnes üht Stavisky' poolt väljaantud tšekki. Tessat oli ammu unustanudki, milleks ta oli kasutanud need õnnetud kaheksakümmend tuhat. Ta pörutas rusikaga vastu lauda ja möirgas: „See raha oli määratud invaliididele!“ Grandmaison rõhutas jonnakalt Tessat' ebamoraalsust, tsiteerides ohtrasti Lucien'i raamatut: „Seda, näete, on noor kirjanik näinud oma isamajas!“ Didier ei puudutanud Tessat' eraelu; ta kõneles äraostetavast ajakirjandusest, „kahesaja perekonna osatähtsusest“. Kuid Tessat'le näis, et lukksepp kõneleb nimme temast. Ja vahelehiüdedki kinnitasid tema kahtlustust: Didier'l tarvitses ainult meenutada ajakirjanduse äraostetavust, kui kostsid hääled: „La Voie nouvelle!“, ja tiraade „kahesajast perekonnast“ katkestati hüüetega: „Dessère! Dessère!“

Tessat töötas nagu sunnitööline. Ta rääkis tuhandete valijatega, küsitles abikaasa tervise üle, kas poeg on sooritanud eksami, millal tulevad tütre pulmad. Ta lubas linnale uue silla ja kaks skvääri, kodanikele aga pensione, ordeneid, riigimaksunõudja kohti. Ta jõi leti ääres Daladier' ja Herriot' punanina-

liste poolehoidjatega: „Vabariigi eest! Võidu terviseks!“ Ta kõneles koosolekuil oma hääle ära, kirjutas lendlehti, redigeeris ajalehearuandeid, mõtles välja karikatuure. Ta oli kuusteistkümmend ööd magamata, rikkus endal seedimise banketididel ja unustas Paulette'i õrnad kallistused. Ühe suurima kohviku uksele oli kirjutatud: „Paul Tessat' kandidatuuri alaline valve.“ Seal kinkis Tessat oma agitaatoreile kellele täitesulepea, kellele uuri, kellele sajafrangilise. Ta tellis Pariisist kaks senaatorit, kes esinesid kõnedega. Music-hallis esitas lauljatar kuplee:

Meil pole vaja kisakõrisid ega kriitikuid,
me lemmikud on mõõdukad poliitikud,
hommikul kohvi, armastus õhtuti.
Paul Tessat valitakse uuesti!

Oma peatrumbi hoidis Tessat kõige lõpuks: Antoine'i lese. Tema poja, pisiametniku oli kohus mõistnud kümneks aastaks raiskamise pärast vangi. Antoine oli mõistetud süüdi ebaõigesti ja Tessat saavutas asja läbivaatamise. Lesk hüüdis suurel koosolekul pisaraist nõretades: „Paul Tessat on püha mees!“

Õhtul, kui loeti hääli, ei suutnud Tessat enam jalul seista; ta jõi suuri väevu tassi apelsiniõie teed, et närve rahustada. Ta ei suutnud pinget välja kannatada ja astus akna juurde. Väljakule oli kogunenud ammulisui vahtijaid: nad ootasid häältelugemise tulemusi. Tessat silmas tütarlast, kes sarnles kuidagi Denise'iga, ja ta muutus kurvaks. Miks jändas ta küll selle neetud poliitikaga? Kas pole ükskõik, kes võidab: Dugard või Rahvarinne? Kõik see on vale! ... Istuda kodus naisega. Vaadelda Denise'i. Sõita tunnikeseks kaunitar Paulette'i poole. See vast on elu! Aga kõned ja loosungid — igav, raske töö.

Vahtijad olid pettunud: valimised polnud andnud ühelegi kandidaadile enamust; nädala pärast seisid ees uued valimised.

Võrreldes möödunud valimistega oli Tessat kaotanud ligikaudu kolm tuhat häält; samuti oli kaotanud Grandmaison; kommunistid võitsid juurde; Dugard oli esikohal.

Hakati ennustama. Kui kindral võtaks maha oma kandidatuuri „Tuliristi“ kasuks, võiks Dugard võita. Kas loobub Didier Tessat' kasuks? Kelle poolt hääletavad mõõdukad? Inimesed istusid kohvikus ja arvutasid, arvutasid...

Tessat haigutas ärritatult. Ta oli mõelnud, et täna lõpeb kõik ja homme on ta kodus. Tuleb siin istuda veel terve nädala. Ta saatis naisele telegrammi: „Järelhääletamine sõidan kolmapäeval üheks päevaks kallistan sind Denise'i Lucien'i“. Kolmapäevaks jõuab ta saavutada kokkuleppe... Ees on piinarohke nädal. Isegi kui kommunistid nõustuvad tema poolt hääletama, sõltub kõik lihtsalt juhuslikkusest: kuus tuhat kuue tuhande vastu. Kuid vaevalt kommunistid sellega nõustuvad: nad vihkavad Tessat'd.

Õhtul toimus otsustav koosolek: radikaalid olid kommunistid külla kutsunud. Saal sumises kannatamatult: mis ütleb Didier? Koosoleku avas Tessat:

„Kodanikud, tänan teid usalduse eest. Ma kutsun üles kõiki, kel on kallid vabariik, kõiki rahule ja sotsiaalsele õiglusele ustavaid inimesi, kõiki kirikliku kasvatuses vastaseid hääletama minu kui ainukese...“

Ta vaikis hetkeks ja müristas seejärel:

„Rahvarinde kandidaadi poolt!“

Sõna anti Didier'le:

„Kommunistid ei osta, ei meelita; nad pöörduvad mõistuse, südametunnistuse poole. Möödunud valimistel saime me kuus sada häält. Aga seekord kaks tuhat kolmsada seitsekümmend; näete kui palju! See on jõud! Teed tuleb tõkestada fašistidel Dugard'il ja Grandmaison'il. Tessat töötab Rahvarindele ustavaks jääda. Hüva, me hääletame Tessat' poolt. Prantsusmaa

elab läbi rasket aega: välisoht kasvab, ja seespool on reeturid. Nagu on alati olnud: šuaanid liitusid inglastega või austerlastega, versailles'läsi aitasid preislased! Elagu Prantsusmaa!

Rusikad tõusid vastuseks.

Tessat tõusis ja kummardas nagu näitleja. Ta ei teadnud, kas peaks ta rõõmustama või vihastama. Ta vihkas nii Dugard'i kui Didier'd: tõusikud, piimahabemed! Kommunistid olid otsustanud hääletada Tessat' poolt. See on kindlasti edusamm. Kuid kes teab, kas töölised kuulavad sõna. Eks ta kuulnud, kuidas üks ütles: „Hääletada säärase kelmi poolt?...“ Sealjuures isegi, kui kõik Didier' poolehoidjad hääletavad Tessat' poolt, võib Dugard saada paar-kolmsada häält enam. Mõõdukatele ei või loota: Tessat vennastub ju kommunistidega avalikult. Lurjus Dessère, mis tagamõte tal küll oli? Millelt ta tahab teenida? Prantsusmaa hävingust? Aga tema, Tessat, on küll omadega rabas...

Koosoleku lõppu ootamata sõitis Tessat hotelli. Ta tõmbas näo kortsu peavalu pärast. Portjee peatas tema:

„Teid küsis keegi härra. Ta on suitsetamissalongis.“

Tessat ohkas: jällegi üks pensionitaotleja!... Kuid toetusraha paluva valija asemel nägi ta saadik Louis Breteuili.

Tessat oli hämmastunud. Mida see visiit tähendab? Tessat sõbrutses kõigi saadikutega, nii vasak- kui ka parempoolsetega... Ta sõbrutses samuti Breteuil'iga. Teisel ajal oleks ta hüüdnud ülekeeva rõõmuga: „Kallis sõber, kuidas tervis on? Abikaasal?...“ Kuid nüüd tundis ta end olevat võitlusväljal. Tal oli alles kõrvus Dugard'i solvang: „Aga tšekk?...“ Äkki võtabki see jultunud maamõõtja Tessat' tugitooli Bourboni lossis? Breteuil poleks parem pidanud tulemagi!...

Breteuil'i peljati pisut. Teda peeti fanaatikuks. Tal oli vana sportlase välimus: meeter sada kaheksakümmend viis sentimeetrit kasvu, sirge rüht, punane, igipäevitunud nägu, hallid

juuksed, lühikeseks pügatud vurrud. Ta oli sõjainvaliid: paremal käel puudus kaks sõrme, ja see vigastus sobis Breteuil'i üldise laadiga. Ta kõneles kuivalt, sõnu raiudes, ta kõne meenutas käsklusi. Kui tribüünile tõusis kommunist, lahkus Breteuil saalist; ta ütles, et ta ei või neid inimesi kuuldagi. Ta polnud seotud aktsiaseltsidega, ei tegelnud rahaliste spekulatsioonidega, elas tagasihoidlikult; kõneldi, et osa oma sissetulekust kulutab ta propagandale. Tema lemmikharrastuseks oli noorsoo kasvatamine. Ta organiseeris salku, dresseeris noorukeid, ülistas neile šuaane, rahvuskartlasi, sandarmeid, sundis mammapoegi marssima vihma käes ja käskluse peale kätt tõstma. Ta abiellus hilja vaese vigase naisega ja hoidis oma viieaastast pojakest, põdurat ja jonnakat. Paistis, et see oli Breteuil'i ainuke nõrkus...

Tessat seisis uksekünnisel, teadmata, mis öelda. Breteuil tõusis püsti:

„Tere, Paul. Sa näed halb välja. Kindlasti oled väsinud?“

„Jah. Vägagi... Kuid mis sina siin teed? Läbisõidul?...“

„Ei, ma tulen Pariisist. Sa ju tead, et Dugard on minu kasvandik? Ta on noor, kuid arukas. Teda on vaja aidata.“

Tessat vihastus. Breteuil oli sõitnud Dugard'ile appi. Olgu, see on tema asi! Kuid taktitu on tulla Tessat'd külastama ja koguni haletseda, et ta halvasti välja näeb...

„Sa vabanda, kuid ma lähen üles. Ma olen väsinud.“

„Oota, meil on vaja kõnelda. Ainult mitte siin... Ma tulen sinu juurde numbrisse.“

Tessat läks oma tuppa, vabastas kaelasideme, võttis saapad jalast ja heitis kušetile. Breteuil koputas. Tessat ütles:

„Lükkame kõneluse edasi. Ma olen väga väsinud. Pärast valimisi...“

„Võimatu. Ma tean, et sa oled väsinud, ma võtan sult täpselt viis minutit. Tingimata on vajalik otsus vastu võtta. Sa

isegi tead, et Dugard'il on kõik šansid võiduks. Ta peab saama viis-kuussada häält sinust rohkem. Kuid ma olen vastu . . .“

„Mille vastu?“

„Ma tahan, et sind valitaks. Dugard on arukas noormees, teda läheb meil ükskord veel tarvis. Kuid parlamendis saab tast statist. Kas võib teda võrrelda sinuga? Sina oled kogenud poliitik, määratute kogemustega inimene, suurepärane kõnemees, lõpuks on sul nimi. Maale oleks sinu kaotus õnnetuseks.“

„Kuule, Louis, ma ei mõista sind. Milleks need komplimentid? Kas pole sina mitte toetanud Dugardi? Ja tema on mind iga päev poriga pildunud.“

„Milleks omistada tähelepanu sõnadele, pealegi veel valimiskoosolekuil? Nagu poleks sinagi kiitnud Rahvarinnet! Ma ometi tean, mis sa mõtled kommunistidest. On veel teadmata, kes meist neid enam armastab — mina või sina. Ma tahan, et sa pääseksid saadikutekotta. Las mõtlevad, et sa oled Rahvarinde poolt. Tähtis on inimene, aga mitte etikett. Sul piisab ühe sõna ütlemisest . . .“

„Tund aega tagasi teatasin ma, et ma võtan vastu Rahvarinde toetuse.“

„Asi ei seisa mitte avalikes teadaandeis. Ma kordan: piisab sinu ühest sõnast. Ma pole lobiseja ja sa võid mind usaldada. Saa aru, Paul, riik on praegu tähtsam erakonnast. Tuleb päästa rahvas! Dugard peab taanduma. Muidugi ta ei või üles kutsuda sinu poolt hääletama. On küllalt, kui ta võtaks oma kandidatuuri maha. Kaks-kolm tuhat häält tulevad sinule.“

„Dugard'i pooldajad eelistavad Grandmaisoni.“

„Ah vana kindralit? . . . Ma tunnen teda. Loll, kuid siiski aus inimene. Ma saan temaga homme kokku. Hea küll, Grandmaisoni loobub kandidatuurist. Sina lähed läbi ainukese kandidaadina. See ongi see ühtsuse sümbol, mis võib päästa Prantsusmaa!“

Kiusatus oli niivõrd tugev, et Tessat hakkas mõttetult pomisema:

„Sümbol? ... Aga sina, tähendab, tulid siis Pariisist? Kas seal on ka palav? Ma ei kannata kuumust ...“

Breteuil vaikis. Tessat püüdis mõelda, kuid ei saanud: mõtted olid tillukesed ja tihedad nagu särjeparv vees. Ta taipas üht: ta saab uuesti saadikuks! Ta jõi klaasi vett ja pühkis käterätiga laupa. Kord-korralt pöördus ta teadvus tagasi. Ta ütles endamisi: Prantsusmaa on ohus. Vaenlased valvavad ... Aga sisemuses on reetmine. Mina saan rahvusliku ühtsuse sümboliks. Küsimus ei seisa mitte etikettides, vaid inimestes! Endalegi märkamata kordas ta kord Breteuil'i, kord Didier' sõnu. Lõpuks lallutas ta kartlikult nagu väike laps, kellele on lubatud tuua imeilus kingitus:

„Kuid mida, õieti öelda, ma pean ütleva?“

„Ainult üht: et sa oled nõus.“

„Siis — hüva ... Mul pole õigust keelduda.“

Breteuil surus tugevasti Tessat' kätt.

„Ma teadsin, et sa oled aus inimene. Aga nüüd puhka. Head ööd!“

Järgmisel päeval ärkas Tessat hilja. Päike tungis sisse luukide vahelt ja vanad malahhiidivärvilised samettugitoolid näisid väikeste muruplatsidena. Võõrastemajast väljudes märkas Tessat värskeltkleebitud müürilehte: „Jacques Dugard tänab oma valijaid ja, täites oma patrioodikohust, võtab maha kandidatuuri. Elagu Prantsusmaa!“ Tessat ei suutnud varjata naeratusi. Ta isegi heitis silma noorele lillemüüjale; silmitsedes teda ta mõtles Paulette'i kaelale. Siiski on elu ilus! Sel hommikul meeldisid talle kõik: romaani kirikud, tolmuimejad äri vaateaknal ja turueided. Ta oli valmis kõiki suudlema. Kindlasti on see Dugard tubli noormees, temaga koos võib kenasti einestada, lobiseda, naljatada. Kahju, et Tessat'l pole mõisu,

ta oleks võimaldanud Dugard'ilgi teenida. Ja Didier'gi on korralik inimene, vana heasüdamlik suurte vurrudega lukksepp. Niisugune juba oskab parandada lukku... Küsimus ei seisa mitte etikettides, vaid inimestes! Tessat peatus iga müürilehe kohal. Inimesed arutlesid Dugard'i teadaannet. Üks autojuht ronis autost, luges läkituse valjult läbi, sülitas siis ja ütles:

„Vaata sulikampa!“

Kuid isegi see ei suutnud süngestada Tessat' meeleolu. Ta säras. Ta otsustas poolteiseks päevaks Pariisi sõita: tuleb pühendada Paulette'ile terve õhtu. Ta astus kondiitriärisse sisse ja ostis Denise'ile karbi kompvekke. Seejärel istus ta väikeses kohvikus; tellis klaasi pikooni. Kõrval istus mees, kes vaatamata varasele tunnile oli jõudnud kummutada mõningadki klaasid. Ta söötis varblasi leivaraasukestega, mis olid keeratud ajalehte. Ta sõnas Tessat'le:

„Meeldiv on kõnelda linnuga. Aga müidu pole muud kui aina valimised ja valimised...“

Tessat küsis masinlikult:

„Kelle poolt teie olete?“

„Mina? Mina olen enda poolt, vaat kelle poolt! Ja linnu poolt. Aga hääletama ma ei hakka! Mis veel!“

Tessat hakkas naerma:

„Õige! Mida joote? Ma kostitan.“

Tessat sõitis ära kell neli ja kella viie ajal läks Breteuil markiis de Niort'i juurde. Teispäeviti kogunes sinna Poitiers' aristokraatia: vaesunud mõisnikud, kes elasid tagasihoidlikult, kuid etiketi kohaselt. Nende ringi oli vastu võetud kaks vabrikanti, arheoloogiainstituudi professor ja mõned vaimulikku seisusse kuuluvad isikud. Lakei serveeris lahjat teed ja tillukesi võileibu: markiis oli kuulus oma ihnusega. Tavaliselt peksid külalised keelt, pühendades viisakuse pärast viis minutit välispoliitikale või väljakaevamistele: linn oli kuulus muin-

suste tõttu ja kõik kohalikud aristokraadid jumaldasid arheoloogiat. Kuid sel päeval keerles vestlus vaid ühe aine, järevalimise ümber. Grandmaison tundis end kangelasena. See oli toriseja, kuid vagur vastündinud lapse kolbaga ja riidest kinga kängitsetud podagrahaige jalaga vanataat. Vihastades asetas kindral haige jala ette ja hüüdis: „Ei iialgi!“

Breteuil, liigutanud tassis lusikaga, ütles:

„Minu sõber, kujunenud olukorras on kõige üllam lahkuda.“

„Ei iialgi! Ma pole Dugard . . . Ma tean, et Tessat läheb läbi, kuid on kaotusi, mis on võitudest auväärsemad.“

„Meil pole tarvis ägestuda. Kaks tuhat häält, mis antud teie kasuks, heidavad Tessat' meie vaenlaste leeri. Aga muuseas on see päris tore inimene.“

Kõiki haaras üldine raevutsemine:

„Chautemps'i sõber! Tuletage meelde Stavisky' lugu! . . .“

„Vabamüürlane. Ta on „Suure Oriendi“ loožis.“

„Aga Dessère'i rahad? . . .“

Grandmaison kisendas:

„Korralik? Aga kas teie tema kirjutusi teate? Ateist. Hullem veel kui see — küünik. „Ilmalik kool“. Sellest koolist tulevadki välja logardid, kes tahavad kõike jagada . . . Ei iialgi!“

Breteuil hakkas kõnelema temale mitteomase kirglikkusega:

„Räägime otsekoheselt. Meie maa on revolutsiooni eelõhtul. Rahvarinne võib kiskuda Prantsusmaa sõtta. Kuigi me võidamegi kui riik, on see võit meile ikkagi kaotus. Et Tessat on usulise kasvatuses vastu? Lubame seda. Kuid see tähendab ju mõelda nohust, kui inimene põeb õitsvat tiisikust. Tessat pole kommunist. Ma nägin teda eile. Ta kinnitas mulle kõik. Rahvarinne pääseb homme võimule. Kui teda ei saa takistada tõk- ketulega, tuleb ta purustada seestpoolt. Kümme-kond Tessat'd tuleb sellega toime. Et päästa Prantsusmaa, olen ma valmis liituma mitte ainult Tessat'ga, vaid koguni sakslastega. Jah,

jah, kuulake mind lõpuni! . . . Kui mulle öeldaks homme: „Revolutsioon on vältimatu,“ vastan ma: „Kutsuge Hitler!““

Valitses vaikus. Markiis de Niort sosistas:

„Teie kõnelete imesteldavalt, härra Breteuil! . . . Kuid see on ju sünge! . . . Issand hoidku, kui sünge see on! . . .“

Ta pillas suhkrutangid põrandale.

ALLPREFEKT LÕOB SEKKA

Katkend teosest „Härra rahvasaadik“

Otseskui ämblik tolmuse võrgu südamikus valvas oma Bézieur's¹ asetsevas palees tavaliselt nähtamatu allprefekt Nézig-nan — l'Évêque² fanaatiliselt valimisringkonda. Ta oli saanud valitsuselt korralduse takistada iga hinna eest isand Tartuyé' tagasisivalimist parlamenti, kes ministeeriumis väsitas oma mangumistega kõiki kuni bürookäskjalgadeni ja kelle hoiak tähtsate hääletuste ajal ei pakkunud mingisugust kindlust. Lou Gareli, venelase ja nende seltsimeeste võidukisa viis allprefekti tõsisesse ärevusse. Kui mitte valijate huvides, siis vähemalt oma isiku huvides tahtis ta oma vaimu ja autoriteediga kohe sekka lüüa.

Igal veerandaastal jagab varaamet 2. detsembri³ ohvreile maksujuhendeid toetuse saamiseks. Järjekordne väljamaksu tähtpäev oli parajasti lähenemas. Allprefekt korjas toetuslehed

¹ Béziers — linn L.-Prantsusmaal Hérault' maakonnas; allprefektuuri asukoht.

² Väljamõeldud nimega linnake.

³ 2. detsembril (1851) haaras pärsastine Napoleon III võimu. III vabariigi väljakuulutamisel hakkas valitsus maksma toetust 2. detsembri riigipöördes vabariigi eest võitluses langenute või kannatada saanute perekondadele.

Rahaministeeriumi maksuametnikult enda kätte ja saabus ühel hommikul ootamatult Nézignan — l'Évêque'i raekotta.

Milline ärevus ametnike keskel!... Kiiresti läksid nad otsima härra linnapead. Viimane ruttas kohale, värisedes sõna-kuuleliku koolipoisi kombel kord hirmust, kord õnnest. Allprefekt võttis ta vastu nõukogusaalis leebe kodususega, et julgustada teda täielikule alistumisele. Allprefekt oli alles noor mees, tugeva kasvuga Püreneeде mägilane, rõugeist puretud näoga, lõual ja huulil lühikeste karvadega, ilmega, mis säras arukusest ja tahtejõust. Lahinguvalmis, kõneles ta kriiskavalt, lühikeste sõnadega.

Kärmelt esitas ta oma kava surveavalduseks valimistel.

„Ma tahan, et kõik toetusesaajad linnas tuleksid siia minu juurde, selle laua äärde, kuhu ma istuma jään.“

„Tuhat ja tuline!...“ võpatas Bonnafous, liiga lihtsameelne oma lojaalsuses. „Teil ei ole õigust kaubitseda toetuslehtedega; need on puutumatud ja võõrandamatud.“

„Mis see mulle korda läheb! Vabariik tuleb päästa!“

„Mind hakatakse süüdistama mahhinatsioonides. Ma kukun läbi!...“

„Jääb nii!... Ma tahan tõendada, et valitsus teid toetab. Kui teie ei nõustu, võtan mõne teise vastaskandidaadiks Tartuyé'le.“

„Pagana pihta!“

„Mis puutub aga teisse, jumal hoidku, minge jalutama! Nii arvatakse teid kogu loost mitte midagi teadvat.“

„Tänan!... Ma sõidan Tourbes'i!...“

Ja Bonnafous, kellel hirmust oli peagu hakanud kõht valutama, lippas minema. Ta kõndis järskude sammudega, saladusliku ilmega, mis intrigeeris kaupmehi väljakul. Milline skandaal ähvardas küll jälle kord puhkeda linnas?... Raekoja naabruse elanikud said sellest peatselt teada.

Allprefekt, täpne nagu kindral manöövriväljakul, lasi kojamehel ja politseikordnikel toetusesaajad üles otsida. Mõned neist saabusid peagi, veidi luitunud vanadusest, aga kaunistatud oma välimuse eest hoolitsemise riisemetega. Kõigepealt tuli keegi naine, Ragaoude, kuulus kaupleja kalaturult, voorimehe lesk, kelle mees oli teise vabariigi¹ tormilistel päevadel tapnud kepihoobiga ühe sandarmi. Ta astus nõukogusaali tarmukalt, käed põlletaskuis, õnnelik võida näha üht allprefekti näost näkku. Allprefekt vaatles teda ainiti teravalt ja ilma istet pakkumata ütles talle:

„Teie huvid, madame, nõuavad, et toetaksite valitsust, keda hr. Tartuyé häbistab oma saamatusega.“

„Mul ei ole hääleõigust,“² irvitas Ragaoude.

„Teie perekonda kuulub...“

„Jah, minu väimees.“

„Hästi, ma arvan, et ta hääletab hr. Bonnafous' poolt?“

„Oo! Hr. Danton³ on tubli mees. Ja maiasmokk on ta! Müün talle oma parimad kalad. Pealegi, kuna ta on linna-
pea!...“

„Vajan teilt kindlat lubadust.“

„Töotan seda. Aga maksujuhend kuulub minule.“

„Kahtlemata; siin, võtke. Pidage meeles, et teie järele valvatakse...“

„Tean, härra, tean!...“

¹ Teine vabariik kuulutati Prantsusmaal välja pärast 1848. a. veebruarirevolutsiooni; ² aastat hiljem Charles-Louis Bonaparte (Napoleon III) lasi vabariigi presidendina vahistada vabariiklike maakondade juhtivad tegelased, saatis laiali parlamendi ja, elanikkonna vastuhaku veriselt maha surunud, kuulutas välja II keisririigi.

² Prantsusmaal ei olnud naistel hääleõigust.

³ Danton on Bonnafous' hüüdnimi.

Olles vaikselt surunud valge paberilehe põlletaskusse ninarätiku alla, tegi ta kena kummarduse ja kadus.

Sisenes haigustest laastatud väike vanake punase kaelarätiga, mis varjas särgi puudumist.

„See olete teie, härra Griech?“ kõnetas teda allprefekt. „Hästi! . . . annan teile toetuslehe ühel tingimusel . . .“

„Millisel? . . . Mul ei ole midagi muud äraelamiseks.“

„Kas te võtate valimistest osa?“

„Alati.“

„Oskate lugeda?“

„Mitte liialt!“

„Hea küll. Valimispäeva hommikul lähete hr. Bonnafous' juurde, kust saate hääletussedeli. Seniks, siin teie maksujuhend.“

„Tänan, härra.“

Väike Griech lahkus taganedes. Kohe ilmus teine vanake, kuivetanud, aetud habemega, jämeda suuga, kollakaspunased silmad välkumas umbusaldusest. See oli Graillou, raamatu-koitja. Allprefekt tervitas teda järsult:

„Pidasite end 51-sel aastal väga hästi ülal. Mul ei tarvitse teie kahelda?“

„Härra,“ vastas Graillou, „toetusraha kuulub seaduse järgi üksnes minule.“

„Valitsus, olles kogenud, et teda kõikjal reedetakse, muudab vajaduse korral seaduse eeskirju. Pidasin vajalikuks teid sellest informeerida.“

„Oo! . . .“ sattus segadusse Graillou.

„Kelle poolt teie hääletate? . . . Hr. Tartuyé on sobimatu.“

„Niisiis ei jää üle muud kui hr. Bonnefous, kaupmees nagu minagi. Ta kasvas minu silme all. Koolis käies ostis ta minu kauplusest oma vihikud.“

„Kas hääletate tema poolt?“

Hetkelise kõhkluse kestel mõtles Graillou, et allprefekt oma politseinike abil tungib iga kodaniku väiksemassegi saladusse. Lootuses eemaldada kõik ohud, mis ähvardasid tema püha sisetulekut, püüdis ta seletada oma järsku poliitilist meelemuutust.

„Olen raamatuköitja, see on tõsi. Aga olen ka köster.“

„Kohalikus koguduses?“

„Mida's parata! Peab kuidagi elama. Pealegi, kes näeb valimispäeval minu hääletussedelit? Mitte keegi.“

„Alati võite kedagi tüsata... Siin, võtke oma maksujuhend. Ja pidage meeles, et olete huvitatud vabariigi püsimisest.“

Lõpmatu heameelega võttis Graillou hinnalise paberi oma valdusse ja mütsi viltu pähe surudes lahkus.

Väsimatu allprefekt võttis kord heatahtlikult naeratades, kord karmilt kärkides kuni lõunani vastu kümnekond toetuse-saajat. Ta oli suur sööja. Kevadise hommiku hõrgus värskuses pures nälga pärast nii kurnavat tööd tema kõhtu.

Allprefektile oli vastumeelt minna läbi jutuka väikelinna Börsirestorani. Niisiis ta tellis naabervõõrastemajast kuivatatud vorsti, lambakotletti, viilu Cantali juustu, pudeli Nézignan — l'Évêque'i vana veini ja asus ilma peenutsemata einestama linnapea laua taga.

Siis, kui ametnikud olid ära läinud, nautis ta sihitut kõndimist vanade oratoriaanlaste¹ antiikse elamu pikkades koridorides valgete kõlavate võlvide all, nautides eelkõige aedade ja salude lõhnu, mida ta hingas sisse koolimajale avanevalt avaralt raudrõdult. Mahedalt segunes kergesse tuulesse mee ja roheluse hõngu viinamarja- ja õlipuuistandikest ning lindude lauluga seltsinud kaarikute müra. Millisest ajendist küll innustusid

¹ Oratoriaanlased — XVI sajandil rajatud vaimuliku ordu liikmed; oratoriaanlased ei andnud mungavannet.

nad — muidu nii rahuarmastavad, kindlaskujunenud harjumustega inimesed sellel rikkal ja sulni loodusega maal — rikkuma ise oma elu valimiskampaania murede ja õelustega? ... Sel kellaajal kõnelesid nad arvatavasti kõik koos allprefektist. Too aga põlastas neid, või pigemini haletses, hoolimata hooplevast skeptitsismist, millega ta tavatses seltskonnas edvistada.

Aimus ei petnud teda. Kõigis linnaosades rääkisid valijad ärevalt tema salajasest saabumisest. Vähehaaval liikusid nad Väljaku poole, nagu südamesse, mis alati kõige pisemategi erutuste korral tõmbas enda poole rahva ägedat verd. Kuna Bonnafous oli minema hiilinud, kaitsesid dantonistid¹ oma rühmaga vallina tema elumaja, kus Pauline², varjul oma kaupluses, naeratles rahulolust. Ettevaatusest näitasid nad endid tõepoolest väikesearvulistena. Olles väga rahul oma allprefekti algatusega, ei soovinud nad olla põhjuseks segadustele, mis takistasid teda ta korralduste läbiviimisel.

Punaste³ juurdevool üha kasvas. Õnnetuseks ei viibinud Lou Garrel, ainuke, kes olnuks võimeline juhtima neid tegevusse, täna Nézignan'is. Ja Tartuyé näris kärsitusest küüsi. Valged⁴ lobisesid oma klubi rõdul. Neid ei täitnud häbi ja vihaga mitte niivõrd kellegi võõra allprefekti kuritegu, kui võrd tema hoolimatu tarmukus selle läbiviimisel. Äkitselt saabus klubi saali Roquessels⁴, käed alles nõretamas veiniaamide mustast võidest.

„Härrad! ...“ karjus ta oma kõuehäälel. „Praegu on sobiv hetk punastega liitumiseks ja tänavale minekuks. Kes järgneb mulle?“

¹ Siinses tähenduses Bonnafous' poolehoidjad.

² Bonnafous' abikaasa.

³ „Punasteks“ nimetab autor Tartyé poolehoidjaid.

⁴ „Valged“ — äärmised parempoolsed, kelle kandidaadiks on Roquessels.

Uhkelt tõstis ta oma jalutuskepi nagu mõõga. Ainult kaks kodanikku järgnes talle, kaks küpses eas vanapoissi, kes juba kauemat aega üritasid läheneda rahvale nende tütardega ameleamiseks. Siis loobus Roquessels oma kavatsusest.

„Meid ei ole rohkem kui kolm?“ oigas ta. „Sellistes tingimustes on kasulikum üldse mitte tegutseda.“

„Kuradile!...“ vaidles vastu parun Cossigniosouls. „Kuidas vaatab meile allprefekt?“

„Sellest, härra parun, ei tea ma midagi. Mida ma aga kindlasti tean, on see, et me laseme mööda võimaluse valitsuse kimbutamiseks. Kuna teie aga eelistate ootamist, ootame veel.“

„Kuulatage!... Mäss!...“

Nad pöördusid kõik rivis tagasi oma avarale rõdule.

All väljakul tõusis rahvahulgas segane kära. Naised õiendasid rusikais käsi „Jumalanna“¹ poole, mehed kogunesid õlg-õla kõrval ümber Grattemuri². Hõõguval ilmel, suur nina paisunud vihapuhanguist, kärkis Grattemur oma kaasmaalastega, keda ta pidas niisama lolliks kui oma isikut.

„Lollpead!... Kas te lubaksite kellelgi võõral tulla sülitama teie taldrikuisse! Tuleb kohe tegutseda! Oma tüsedate töömehekätega tuleb ta meie linnast välja ajada!“

„Õige!... Grattemuril on õigus!...“

Tartuyé, kade vaimustusele, mille vallandas preester, vaidles tormikalt vastu.

„Mida tähendavad teie jutlused?“

„Ütlesin seda juba, minu härra. Tuleb minna raekotta. Jah, mu lapsed. Teie heitsite endilt oma õigete peremeeste,

¹ Kuju, mille Bonnafous oli lasknud linna üles seada.

² Kohalik vaimulik, kes janunes soovist meelitada rahvast toetama äärmisi parempoolseid.

maaisandate võimu, ja alistute nüüd kellegi allprefekti hirmuvalitsusele! . . .“

„Ei, ei! Ei iialgi . . .“

„Just valgetega tuleb teil liit sõlmida redussepeitunud Bonafous' hävitamiseks! . . . Vaadeldge neid seal ülal . . . Nad ei varja endid. Need on ausad mehed, kes teist alati on lugu pidanud.“

Grattemur ei saanud lõpetada. Kõikjalt avaldati talle poolehoidu, mehed oma mütse üles heites, naised mõningaid arglikke valijaid manitsedes. Ja rahvahulk hakkas ühel hoobil liikuma kai poole, et suunduda Kooli tänavasse, vasakule. Tartuyé tahtis selle farandolo¹ oma vetoga ära keelata. Teda ei kuulatud. Tammidest vallandunud vool viis ta endaga. Grattemur sammus uhkelt esimesena, kergitades ühe käega oma talaari hõlma, vibutades teisega oma keppi. Ta lootis, et Roquessels ja tema sõbrad tulevad lõpuks tänavale, rahva juurde. Need aga kas argusest või uhkusest ei liigutanud endid. Roquessels'i sajatustele vastasid nad:

„Hiljem! Hiljem! . . . Siis, kui punased on lõplikult ära tundnud, et ainult meie võime neid anarhiast päästa!“

Punased tormasid marseljeesi lauldes Kooli tänavasse. Grattemur karjus vihaselt. „Edasi! . . . Edasi!“ Tartuyé, püüdes oma rahvasaadiku au jalule seada, jooksis, teistest valjemini kisades, asetama end rahvahulga etteotsa preestri kõrvale.

Allprefekt keeldus, mitte ilma põlastuseta, meelevaldajaid vastu võtmast. Ta koguni ähvardas õhutajaid korraliku protokolliga. Ja Tartuyé ei käinud peale. Pärast hetkelist kõhklust meelevaldajad lahkusid.

¹ Provansi rahvatants.

J. M. CARRETERO

VALIMISED PARAMOS

Katkend romaanist „Saatuse vastus“

Sisseastumisel hoovas Quintanale näkku sooja õhku ning tubakasuitsu.

Laudade marmoril klõbisesid dominod. Saali suure klaaskupli all hõljus sinkja pilvena tihedat auru.

Taamal piljardeil pörkasid elevandiluust kerad kuivade nakstatustega.

Igaõhtused klubikülastajad istusid salkadena laudade veeres. Linlaste tärgeldatud särgid ja mustad rõivad kontrasteerisid maameeste sametkuubede, rinnapaelte ning hallide mütsidega.

Kostis kurdistavat kära, taru suminat. Salkade vahel sõelusid siniste livreedega ja hõbenööpidega teenrid.

Vaevalt oli Quintana sisse astunud, vaevalt ulatanud aupaklikule uksehoidjale oma niriseva vihmavarju ning musta viltkaabu, kui nägi enda poole tulevat kedagi maameherõivais isikut.

„Tervist, don Leopoldo!“

„Kae, kuidas käsi käib, sõber?“ vastas too, kõnelejat tundmata.

Ja Quintana lähenes trepile, mis saali parempoolsest küljest viis teisele korrale, kus asetsesid raamatukogu, sekretariaat ning koosolekute-saal.

Paljastatud päi käis maamees austavalt ta kannul.

Leopoldo seisatas trepi hakul, asetas käed tuhmile klaasmu-
nale ja pöördus naeratades tundmatu külastaja poole.

„Mis siis kuulub? Kuidas asjad lähevad?“

Mees veeretas paindumatute mustade sõrmede vahel oma ku-
lunud baretti. Viimaks ta söandas vastata kogeldes:

„Noh . . . lähevad kah . . . pole halba just kedagi . . . don Leo-
poldo.“

Lühike paus, siis ta jätkas:

„Tulin teile ütlema, et tahtsin teatada: Aciselo, Peralesi tee-
vaht, tema poeg ning väimees otsustasid tulla meie poole . . .
Teadagi, et mitte ilma vaevata . . . Aga oma kolm häält ikka
juures.“

Seekord Quintana taipas, kellega tal tegemist, naeratas ja sü-
damlikkusega, mis oli tema taktika aluseks, pani käe mehe
õlale ja sõnus sunnilt patsutades:

„Hästi, väga tore! Tean, et olete kindel sõber. Alati olen
öelnud, et „Plantio“ valitseja on mees, keda võib arvestada.“

Ja rõhutades perekondlikku tooni ta küsis:

„Ja naine? Mudilased? Ikka teevad sulle sõda või?“

Mees põldude keskelt lausa nõrkes rahuldustundest.

„Nagu alati, don Leopoldo. Peaaegu nagu sõda, aga hea, et
Jumal ikka tervist veel annab.“

„See on peaasi . . .“

„Hei! President!“ hüüdis keegi tarmukalt.

Quintana pööras pead. Hüüdja oli „Õgija“.

„Tere õhtust, Julian!“

„Noh, mis sa ütled!“ hüüdis „Õgija“, kel oli kombeks rääkida
ikka karjudes. „Arvasin, et oled Feunte Piedras koosolekul.“

„Võimatu,“ vastas Quintana. „Sihukese vihmaga on tee läbi-
pääsmatu. Mulle räägiti, et isegi oja olevat üle kallaste ja üle-
pääs võimatu.“

„Tuhat ja tuline!“ hüüdis sekka keegi kolmas klubiliige. „Miks siis mulle märku ei andnud? Oleksin võtnud auto. Tangi, mu poiss. Võtaksin ette matka kasvõi Kuubale.“

See oli Miguelon Baena, Quintana koolipõlve-sõber. Otsatu varanduse pärijana polnud tal muud kirge peale autode ning naiste-viinamarjakorjajate, kes meeldisid talle seda rohkem, mida rohkem nad olid räpased ning päikesest põletatud. Halastamatu tormikusega paiskas ta neid pikali ja kukerpallitas keset välju.

Tulnud Quintana juurde, asetas ta oma hiiglaskäe tema kaela ümber.

„Kuula. Oled sa näinud „Independiente'i“ eriväljaannet? See on pühendatud sulle. Ruben Madrazol tuleb veel tasuda. Selge väljakutse sulle.“

„Jah,“ leppis Quintana teeseldud rahulolematusega. „Hoop-leja loba, laadareklaam! . . . Praegu pole küsimus mitte mõõga-täristamises, vaid hääletamissedeleis. Kellel ülehomme neid rohkem, see on ka võitja.“

„Sul on õigus, sõber,“ urises Miguelon Baena. „Nägin teda mu omandist mööda sõitvat. Mis mõte on lipata mööda maanteed ringi mingis tiivutus „Fordis“! . . . Ma soovin vaid ühte: et valimispäeva õhtul kohtaksin teda oma kuuesilindrilise „Delage'iga“. Hästijuhitud porilauahoop — ja ma paiskan ta kraavi.“

Quintana naeratas tolle metslase sõnule, kes oli võimeline neid pidama, sest temale kogu elu oli vaid bensiinimootorite võistlus.

Teised seltsimehed moodustasid nende ümber sõõri.

Leopoldo Quintana leidis igale naeratuse ning sõbraliku sõna.

„Noh, kas lööme nad lõmaks, don Leopoldo?“

See oli Macario, Bujalance endine külakohtunik.

Quintana trumpas ta üle:

„Kuidas siis teisiti, va kallid. Teietaolistega koos olles pole võimalust enam kahelda.“

Keegi juurdetuliija tönkas:

„Meie kandidaat kardab ju vett.“

See oli keegi päikesest põletatud näoga ja pronksikarva kii-ruga kuuekümnepäevane mees. Rõivastatud vana-kastiilia kombel, ta kandis mustaga paelutatud sametkuube ja lambavillast baretti.

Vastates sellele mehele, kelle patriarhaalne autoriteet embas viieteistkümnepäevast perekonda, Quintana hääl virvendas austavalt.

„Loomulikult, Rubios; mulle räägiti, et teed on läbipääsmatud.“

„Aga teist see ei takistanud,“ vastas Rubios salvavalt. „Lõuna kohtuniku pool ja õhtul koolimajas koosolek. Tulin siia, et mitte minna teda kuulama. Tunnen ennast. Oleksin teinud lollusi.“

„Lollusteks,“ sõnus sekka keegi maameeste jõuku juhtiv isik, „pole takistajaid. — Nagu meile tehti Deheases.“

„Tere õhtust, mu härrad,“ tervitas Quintana. „Kas jälle ülekohus, don Trinidad?“

„Nagu ütlesite, kandidaat,“ vastas Trinidad. „Meie panised suurendati kahekordseks, lihtsalt sellepärast, et olime teie mehi. Ja nüüd nad panid tema,“ Trinidad osutas ühele oma salgast, „looma aresti alla. Muistne lugu, mida vanajumalgi hästi enam ei mäleta... Juba kolm aastat seisis mahamaetuna, aga nüüd roogiti tolmust puhtaks, et ausa mehega tüli norida...“

„Kannatust, sõber, kannatust. Varsti vesi voolab teise kanti.“

„Et ma teda kohtaksin kuski võsas!...“ urises ohver rusikaid pigistades, kuna ta väikestes hallides silmades vilksatas vihaleek.

Salka tuli juurde Urbevieja katastriülem, don Batuista, hoolitsetud pärgamendi sarnaseks muutunud rauk halli teravapulpulise lauahabemega ja ülla käitumisega nagu mõni El Greco rüütel.

„Mu poeg,“ sosistas ta Quintanale isalik-õrnal häälel, „mitu korda olen sulle öelnud ja kordan veelgi: kuhugi ära mine üksi. Tunnen Ruben Madrazot juba lapsepõlvest saadik ja tean, et tema on valmis kõigeks.“

„Olge muretu, don Batuista, kui seadus on teejuhiks, siis pole tarvis teisi abimehi... Ja kui ma langen, mis sinna parata? Oleks õnn anda elu oma paleuse eest.“

Kõigi huulilt kostis heakskiidu-suminat.

„Hästi öeldud!“ aplodeeris Macario.

„Vahva poiss,“ rõhutas Miguelon Baena.

Quintana naeratas sunnitult. Ta rahulikkus oli vaid näiline. Valimisvõitlus Ruben Madrazo vastu sisendas temasse äärmist rahutust.

Kaht vastast lahutasid tohutud füüsilised ning moraalsed erinevused.

Ruben Madrazo küündis juba viiekümnendaise aastaisse. Ta oli ehtne atleet, raudsete rusikatega, kõrget kasvu ja rabanduslike näojoontega. Meelelaadilt ajekas ning suursugune, suur naistekütt ning aeleja, pillas ta oma andekust ning varandust raiskamishimuliste optimistidega, kes tundsid endid tugevaina elu vastu.

Ta praktiseeris arstina Urbeviejas, kust oli pärit ja kus asetses ta aukartust äratava varanduse olulisim osa.

Sellest tekkiski ta populaarsus. Tema käitumise kalk otsekohesus, tema äkiline ning siiras kõne tõid ta juurde kõik Urbevieja rikkamad abitarvitajad, keda ta muide ei säästnud, vaid alandas oma varandusega ning põlastava tujukusega. Vastupidi: ta oli sõbraks tähtsusetuile, ebajumalaks naabus-

konna töölistele, kellest tulvus tema kabinett. Neid ta kohtles hoolimatu toorusega, ei võtnud neilt tasu arstimise eest ja sageli andis kehvi kuile mõne duro ravimite muretsemiseks. Viis, kuidas ta küsitles talupoegi, oli saanud kuulsaks kõikjal. Nood tublid inimesed, kelle ihsus võrdus mustusega, ei pöördunud arsti poole muidu kui äärmise vajaduse puhul.

„Aga huvitav,“ küsis ta kord ühelt maamehelt, kelle hambad nagu kastanjetid lõdisesid äkilises palavikuhoos, „mis ajast saadik sa oma keha pole enam pesnud?“

„Mina, don Ruben . . .“ kogeles haige.

„Tean. Ilus. Mine koju ja kaheksa tundi poleeri end musta seebiga. Sigu ma enda juures ei salli.“

Tal oli maaniaks hügieeniliste pruukide moodiviimine selles rahvakihis, kes elas alalises kokkupuutes maaga. Mõned kartsid rohkem ta ülivalje korraldusi puhtuse suhtes, kui oma valu.

Oma varanduse ning isalt päritud ja Madridi poliitiliste juhtideni ulatuva autoriteedi tõttu oli ta teatavas mõttes vaieldamatuks saadikuks Urbeviejast.

Leopoldo Quintana ja Ruben Madrazo vahel polnud muid sidemeid peale soodustaja ja soodustatu vaheliste. Madrazo tõttu oli advokaadi isa saanud päästa oma poja sõjaväeteenistusest ja seega katkestamatult lasta lõpetada õpingud.

Quintana vihkas Madrazot sellepärast, et alati uskus nägevat viimases mingit põlgliku üleoleku varjundit. Nihukese koguka, karmi ning oma jõust teadliku Rubeni kõrval tundis Quintana end armetuna, alandatuna.

Saadik oli suurmeelne, ajekas, vapper ja usaldatav. Quintana aga kalkuleerija, külm, auahne ja kaval. Nende meelelaadid olid teineteist eemaletõukavad nagu samanimelised elektri-laengud. Jõud põlgas kavalust, otsekohene, avameelne tarmukus halvustas väänlevat ning salajast osavust.

Peale selle Madrazo oli ainus, kes tajus või kel pigemini oli arusaamist Leopoldo Quintana õigest olemusest. Tema pulmapäeval pidusöögi ajal Madrazo oli mugavasti pannud käe Quintana õlale ja õnnitlemise asemel öelnud valju avameelsusega:

„Ilus tükk, mis sa vanamehele mängisid... Sa jõuad kaugemale, mu poiss... Sul on suuvärki, julgust ning vundamenti... Sina jõuad kaugemale... kaugemale...“

Ealeski Quintana ei andestanud Madrazole seda naljatust.

Võideldes nüüd ametliku kandidaadi vastu, Quintana kartis allajäämist vähem kui sattuda nägu näo vastu oma vastasega. Too oli sellepärast, ja mitte vihma ning teede seisukorra tõttu, et ta keeldus minemast Fuente Piedrasse, kus Madrazot teadis veetvat kogu päeva.

„Kindel,“ sõnus keegi maamehi, „sel, mis toimub Espejos, pole piiri.“

„Mis? Mis seal toimub?“ küsis Quintana, kes, kuigi ta oli piiratud igast kandist, pühendas tähelepanu kõigile ega jätnud vastuseta ainustki märkust.

„Eile minule seal räägiti, et ilma rahata ei saa valijailt ühtegi häält... Madrazo lubab iga hääle eest kakskümmend durot.“

„Tohoh!“ hüüdis Quintana õilsat viha teeseldes, „neil pole siis põrmugi eneseteadvust oma tegevuses. Eustaquio, kas sina neid ei veennud? Eelistavad nad siis seda? Pisut raha näpu vahele — ja nad on nõus lohistama ikka sedasama orjapõlve, tohletama viletsuses ilma õigluseta, maanteedeta ning ühendusvahenditeta?“

„Jajah,“ vastas Ernesto kelmikalt. „Minge rääkige neile sellest. Noil lurjustel on kõva pea. Kui raha ei tule mitte jalamaid, siis te Espejos ei leia mitte ühte karjustki, kes teile tuleks häält andma.“

Quintana pööras jutu teisale.

„Kas don Sebastian pole veel tulnud?“ küsis ta.

„On,“ vastas keegi ümbritsejaist. „Ta peaks olema kuski piljardite pool. Kas soovite, et talle teataksin?“

„Ära näe vaeva. Ega mul ole midagi erilist. Aga seal ta tulebki.“

„Jah,“ nentis Miguelon. „„Väike müks“ ongi siin.“

„Miguelon, sa liialdad,“ sõnus don Trinidad.

„Midas! Egas see ole teotus. Eks kõik hüüa teda nii,“ rõhutas jantleja.

Sebastian Gocho tuli saalis laudade ääres istuvate salkade vahelt.

Ta oli laia pihaga, esiletikkuva suure vatsaga ja hobusekaelaga paks mehemürakas. Ta umbusklikud ning rebaslikud talupojasilmad leegitsesid kavalalt tursunud laugude vahel. Ta puhutatud ning punaseid põski kattis harv tuhakarva habe, mida ta ajas vaid kord nädalas... Selline oli Sebastian, Urbevieja võimsaim tööstur.

Liigkasuvõtlikult ostis ta kokku nisu maakonnast, et toita sellega oma veskit, millest ta ei lahkunud muuks, kui et jahu täis rõivais tulla klubisse. Miguelon teadis veel kinnitada, et Sebastiani kuuekrael polevat mitte üksnes jahu, vaid ka rasva ja kõõma kole segu.

Vaatamata oma ebapuhtusele ning kohmakale rääkimisele, mida katkestasid ropud vahesõnad, Sebastian Gocho evis imesteldavat teotsemisvõimet ning muid haruldasi omadusi.

Oma äriasjade laiaulatuslikkuse ning tõhusa varanduse tõttu kasutas ta tähelepanuväärivat mõju linnas ja selle ümbruskonnas. Tema oli maakonna vaieldamatu *cacique* — mõjuvõimsaim isik paikkonnas. Osav ning leidlik, oskas ta käsutada tahteid ning huvisid. Abistades ühtesid, huvitades teisi selles või teises asjas ning arutades laialt tulevase lõikuse väljavaa-

teid, oli ta omandanud võimu kamandada suurt sõprade ning liitlaste hulka. Ilma temata ükski valimine ei võinud õnnestuda.

Valimiste puhul isegi Madridist tuldi kasutama tema head abi ja tema arvamust kuulamata ei määratud ühtegi ametlikku kandidaati.

Veel kaks aastat tagasi oli Madrazo kasutanud Sebastian Gocho sõprust, kuid mingisuguse maatüki võõrandamine, milles saadik ei tahtnud toimida Sebastiani huvides, ajas nad tülli.

„Ah nii! Sina ei taha minu kasuks siis midagi teha!... Sa õpid veel tundma, kes ma olen, seda ma sulle vannun!“

Sellega Sebastian oli kuulutanud Madrazole sõja elu ja surma peale, ja see oli tema, kes pärast hoolikat kaalutlemist oli lasknud käiku kavatsuse ning hankinud vahendeid Leopoldo Quintana seadmiseks Madrazole vastaskandidaadiks.

Hüüdnimi „Väike müks“ tuli talle hobuselt kukkumisest, millele järgnes operatsioon ja jõuetus puusas. Ta käis voogavalt ja pentsikult, õõtsutades ristluukohta.

Ühinenud salgaga, „Väike müks“ tervitas Quintanat:

„Tere õhtust, kandidaat. Kas tööd tahad teha?“

Ja kui Leopoldo jäatas, lisandas Sebastian peaaegu käskivalt:

„Sa võiksid tulekuga rutata. Meil on leib laual.“

Quintana vabastus ümbritsejaist. Igale neist ta leidis armastusväärse sõna, surus igaihe kätt, naeratas seltsimehelikult.

„Sa issanda välk! Aitab laulmisest,“ hüüdis äkki Sebastian ja tõukas käega tagasi need, kes tahtsid kaasa tulla. „Meil on õlgadeni tööd. Tunni pärast oleme all tagasi.“

Ja võttes Quintanal käest kinni tõmbas ta tolle enda juurde nagu tahtejõuetu mannekeeni,

Klubi teine kord koosnes kolmest ruumist, mille ustest pääses üle saali ulatuvale balustraadile.

Trepist vasakul asetses raamatukogu, mille vaikusest ning üksindusest paistsid viletsavõitu puldid kaheharuliste lampide rohekate satäänvarjude alt langeva napi valgusega.

Quintana ja Gocho pöördusid hüvakule, koosolekute-saali. See oli avar neljakandiline ruum rõdudega väljaku poole. Sisustatud meelevaldse toredusega ning korrapäratult. Ampiiirstiili tugitoolid ning kanaped, kaetud tarvitamisest tuhmenenud punase damastiga. Marmorkaminal asetsev Põllumajandust kujutav kullatud pronksmatroon hoidis käes viljakõrt ning sirpi, mille küljes ripnes numbrilauaga pendel. Seinamaal sissekäigu vastas kujutas Alphonso XIII-ndat veel lapsena jalaväemundris. Madalamal punaseks lakitud bambusraamis ilutses hooplevalt linnavalitsuse antud diplom, mis tunnistas vabameelsete klubi Urbevieja kauneimaks arhitektuurteoseks. Selle vastas don Alvaro Soli portree punapuust raamis ja auto-graafilise pühendusega Madridi kuulsalt poliitikult. Kamina-trümoo külge oli kinnitatud suur pärgament klubi asutajaliikmete allkirjadega ning toogasse rõivastatud ja väikese ümmarguse sametmütsiga Leopoldo Quintana suurendatud päevapilt. Keset lage rippus küünaldega ning kristallripatsitega kaunistatud kuueharuline lühter. Selle all paiknes suur ovaalne laud, millel lebasid komiteeliikmete kuus kuivatuspaberit.

Quintana istus leentooli ja asetas küünarnukid lauale. Gocho seisis püsti ta kõrval.

„Mis uuemat?“ küsis Leopoldo kannatamatult. „Kas los-gabreroslasi oled näinud?“

„Sihuke küsimine!... Agapito ning Lorenzo tulevad üle. Lorenzo tahab saada alevivanemaks. Mis puutub Agapitosse, siis tuli teda silmini rasvatada altkäemaksuga.“

„Kui palju?“ küsis Leopoldo.

„Mis see sinusse puutub?“ vastas Gocho kalgilt. „See pole sinu asi. See on minu värk.“

„Ja don Nicolas Plantiost?“ jätkas advokaat. „Tema käsutada on üle neljakümne hääle ta krundi elanikest, ja üle-eile Madrazo külastas teda.“

„See on minu eriala.“

„Ja tema on ju üks Madrazo sõpru!“

„Ja siis! Küllap ta juba rohkem on huvitatud ühest väikest hüpoteegist, mille hankisin Plantio peale. Pikendasin talle tähtpäeva... See on niisama nagu Fuente Piedra sekretäriaga. Otsin kaks tema allkirjaga vekslit, mille tähtpäevad selle kuu kolmekümnendal. Kui ta peaks teotsema meie vastu, silmini pistan ta siirupisse... Teisel juhul aga pikendan tähtpäevi... Ka minul on omad poliitilised arvamused.“

Ja uskudes, et ta on öelnud midagi õige nupukat, Sebastian pahvatas laginal naerma. Heameel punastas veelgi rohkem ta õhetavat nägu ja raputas kergelt ta želatiinina värisevat vatsa.

Ilmus jooksupoiss ja tõi kandmikul kaks kurna kohvi, mis asetaski nende ette. Gocho pöördus tema poole:

„Kuule, ütle uksehoidjale, et kui saabub Paramo „Vasak-käsi“, tulgu ta kohe üles. Juhatad ta siia. Ükski teine ei tohi sisse tulla.“

„Hästi, don Sebastian.“

Kui nad taas olid kahekesi, Quintana küsis:

„Ja Laguna de Negrillas, sinna peaksime küll minema.“

„Milleks? Täna õhtupoolal kohtasin veskis alevivanemat ja kohtunikku. Lagunas toimuvad valimised meie käsu järgi.“

„Espejo omad kinnitavat, et alla kahtkümmend durot nad ei hääleta.“

„Hästi! Õgigu ära oma hääletamisedelid! Need on Madrazole. Vaja vaid, et neid oleks kellelgi teisel, mõnel pasatskil.“

„Nood viletsakesed ei loe valimistel palju.“

„Mis sa seletad lugemisest? Milleks mina siis olen? Ühe hääle asemel, mis kuski meilt ära võetakse, me teisel tõstame ta

sajakordseks. Arvestamata Urbeviejat, mis kuulub meile, on meie poolt veel Espinilla, Bujalance, Riogli, Los Gabreros ja Laguna.“

„Ja lõppeks, Sebastian, sa oled siis kindel meie võidus?“

See küsimine näis Gocho ajavat vihale, otsekui kahtlus oleks haavamine. Ta virutas rusikaga Quintana ees asetsevale kustutuspaberile ja kisendas raevunult:

„Ei, aga... mis jutt see on? See oleks esimene kord, et Sebastian Gocho võtab kühvli. Mis sina segad end selle mustapesuleelisesse? Kas mina pole seal? Kas ma ei mäleta enam, mis ma kaks aastat tagasi sellele su Rubenile terve linnanõukogu ees ütlesin? Tahan näidata sellele nadikaelale, et too, kes minu jalad raudu paneks, on veel sündimata. Ah! mina sul ta viskan välja Urbevieja väravast! Sa näed, kuidas ma ta välja virutan! Eks vaatame, kumb meist on tugevam: tema või mina.“

Gocho katkestas hinge tõmbamiseks ja pistis oma kohmaka kasimata käe sassis juustesse, mis jällegi lisandasid kõõma ta kuuekraele.

„Ja siis,“ jätkas ta, „kui ma poleks kindel tagajärgedes, miks ma's juba varahommikust saadik askeldan nagu ogar? Sinu valimiste pärast on juba kolmas päev, mil ma pole enam Micaelat näinud.“

Sellele, kes teda tundis, too puudumine ilmutas suurt tähtsust, mida Sebastian Gocho omistas valimisvõitlustele.

Gocho võttis taskust tohutu nahast sigaritoosi ja pakkus Quintanale sigarit. Hakkasid suitsetama. Närveldi sigarit sõrmede vahel veeretades Leopoldo esimesena murdis vaikuse:

„Siiski,“ sõnus ta tumestunult, „ma pole kindel Paramo valijais. Nendega pole mingit kokkulepet.“

Gocho imes pikkamisi sigarit ja puhus suust paksu pilve sinist suitsu.

„Paramo?“ sõnus ta põlastava naeratusega. „Paramo on tühi asi.“

„Kuidas nii?“ küsis Quintana erutunult. „See on ju kuusada häält. Ja need kõik lähevad Madrazole. Alevivanem on tema küdi, sekretär — lellepoeg. Arst — sugulane... Ja kõik need maapidajad!“

Gocho vastas venitades ning keerukalt:

„Ilus! Kuula natuke. Kõige sellega, mis sa räägid ja mis on tõsi, Ruben ei saa Paramos üle paarikümne hääle. Tema sugulased, arst ning teenijad... Võid kokku arvata.“

Silmad jõllis üllatusest, nagu osutuks ta mingi üleloomuliku, kuulmatu ees, Leopoldo ei suutnud end vaos hoida:

„Gocho, sa oled hull! Madrazole parkümmend häält Paramos, mis alati on olnud tema lään!“

Seekord Gocho ei ärritunud põrmugi, nagu see muidu oli tal tavaks iga vasturääkimise puhul. Ta mõõtis Leopoldot üleoleva ning põlgliku pilguga, liigutas pead nagu pilkamiseks ja pahvatas:

„Noh, võiks öelda, et sa ei tunne Gochot! Kui mina midagi ütlen, siis see peab nii ka olema. Paramo hääled tulevad sinule. Ja mina pole põrmugi hull.“

„Kuidas see võib olla?“ küsis advokaat ikka veel süngelt.

„Tule, siis näed.“

„Väike müks“ võttis püksitaskust võtme ja sammus saali sügavuses asetseva väikese ukse poole, mille kaudu pääseti klubi sekretariaati.

Gocho avas ukse.

Leopoldo silmitses teda vaikides.

Sekretariaadi tuled põlesid ja laua veeres istus keegi isik, kes kahe tulekut märgates tõusis kohkunult toolilt ja püüdis kähku mõnd paberit ära peita.

Quintana tundis seda kõhna olendit, peaaegu albiinot, kelle

lühinägelised silmad olid peidetud suurte prillide taha. See oli „Väike noormees“, too kummaline võõras, kes oma tulekust saadik Urbeviejasse — see oli neli aastat tagasi — „Väikese müksu“ jahuäris oli raamatupidajaks.

Ta vahetas Gochoga mõne sõna, ja viimane tuli tagasi Quintana manu, vibutades kätt paberipakiga. Üleoleva žestiga ja nautides advokaadi hämmastust ulatas ta paki temale.

„Säh! Loe!“

Quintana luges ja taas luges pabereid, nagu ei usuks ta oma silmi.

„Jah... Need on,“ kogeles ta, „Paramo valimislehed... Hääletamisedelid... Esimehe ning komisjoniliikmete allkirjad... Arst ning Madrazo küdi kontrolöride hulgas...“

Vaikus; siis, vaadates cacique'le silma, Quintana sõnus hinge kitsikust peegeldaval hääl:

„Sebastian, sa oled saatan. Mida see tähendab?“

„Sa näed. Need on Paramo valimiste tagajärjed.“

„Aga need on ju võltsid.“

„Loomulikult, va kallis!... Sina, kes sa allkirju tunnend, ütle, mida neist arvad?“

„Suurepärased,“ pomises advokaat. „Võib uskuda, et on ehtsad.“

„Väike müks“ nautis Quintana ärritust, kes küsis vaimustunult:

„Ja... kes on nende autor?“

Gocho tuli lähemale, et vastata tasasemal hääl:

„Nägid seda tüüpi, kes seal toas on?“

„Jah. „Väike noormees“, sinu raamatupidaja.“

„Tema neh. Too moskiito on meister sel alal.“

„Ja... kuidas sa teadsid tema võimeid?“

„Vaata. See on üks vana lugu, kuid ma jutustan sulle, sest meie vahel ei tohi olla saladusi... „Väikese noormehega“ ma

tutvusin ühel reisil Madridi. Ta teotses seal. Aasta olime tuttavad, kui ühel päeval ta ilmus ärisse. Usaldas mind. Oli lahkunud Madridist, et pääseda politsei küüsis. Must vekslivõltsimise lugu. Oldi ta jälil. Urbeviejas ta võis elada märkamatuks, kui annan ulualuse. Ta ei palunud muud, kui et rahulikult saaks elada.“

„Ja sina?“

„Mina? Mida ma sinu arvates oleksin pidanud tegema? Teene teene eest. Peitsin ta ära ja ta töötas teha kõik, mis soovin. Vastasin: „Siin sa leiad rahu ning leiba. Aga kui sa mulle sigadusi teed, siis ei päästa su nahka keegi. Meie pole Madridis. Esimese vingerpussi puhul löön kohe su lõuad lõhki.“ Ja võtsin ta enda juurde. Nüüd näed, mis ta mulle on teinud. Nende paberitega Paramo on sinu oma.“

Leopoldo kaalutles hetke ja sõnus siis nagu valjusti mõtiskelles:

„Sa tead, millega me riskime.“

„Usutavasti. Kujutled, et sina üksi tunned seadust? Peaasi on see, et sind valitaks. Kui Madridi läheb proteste, küllap don Alvaro Sol su päästab.“

Quintana oli süvenenud endasse: rünnatud uuest kõhklusest, ta tähendas:

„Jah, kuid et need esemed kõlbaksid, seks on vaja õiged hävitada. Ja kes selle julgusega saab hakkama?“

Gocho naeratas. Ta tahtis vastata, kuid parajasti ilmus uksehoidja.

„Don Sebastian,“ sõnus too, „„Vasakkäsi“ Paramost ootab teid.“

„Tulgu,“ vastas Gocho.

Ja pöördudes Quintana poole:

„Mahhineeritud nagu teatritükk, va kallis,“ ütles ta. „Sa näed teda, seda tüüpi, keda me kasutame seks raskeks tööks.“

Avanes galeriile viiv klaasuks ja ilmus „Vasakkäsi“, kes lühtri kaheteistkümnest küünlast pimestatuna jäi seisma lävel.

„Vasakkäsi“ oli raskepärase käitumisega maamees, umbes neljakümne-aastane, nagu sidrunikarva, keha masajas, jalad lühikesed, pea väike ja kolp pöetud, madal laup täis sügavaid kortse, silmad mustad ja läikivad, huuled paksud ning aplad.

„Jumala rahu,“ tervitas ta lähemale tulemata.

„Tule ligemale, Nicolas,“ vastas Sebastian.

„Vasakkäsi“ sulges ukse, ja et kartis käia vaibal, siis lähenes arglikult, pehmet mulda tallama harjunud töölise kallutaval sammul.

Jõudnud kahe härra ette, ta tervitas uuesti:

„Tere õhtust!“

„Noh, sõber, mis Paramos uudist?“ küsis Gocho.

„Teate isegi, don Sebastian. Kui neid lasta segamatult teotse, siis jääme jänni. Oleme löödud.“

„Jah, Kuid see ei takista veel seda, et sinu tõttu nemad jäävad jänni. Kas pole tõsi?“ päris Gocho kelmikalt.

Maamehe pargitud nägu laius naerust. Ta pomises kogeldes ning kõhklevalt:

„Jah, muidugi... Nii see asi natuke peaks olema... Ja teie olete peremees... nagu ikka.“

„Kas sind määrati juba häältelugejaks?“

„Täna. Ja kohe tegin, mis mulle rääkisite. Saduldasin muula, ja siin ma olen.“

Gocho pani naeratades käe ta õlale ja küsis:

„Tead, miks ma su kutsusin?“

„Kindlasti just... mitte, don... Teil pole ju muud, kui öelda. Nicolás „Vasakkäsi“ pole muutunud. Sest ajast, kui mu poja päästsite sõjaväeteenistusest, mu maja ja mina ise oleme teie käsutada. Inimestel on vaid üks nägu, ja seda nad peavad alati kandma otse. Kui olite koos don Rubeniga, siis ütlesite

mulle: „Nicolas, on vaja midagi teha.“ Ja Nicolas tegi. Näib, et nüüd,“ lisandas ta, heites pilku Quintanale, „on tarvis töötada selle härra kasuks. Võite olla muretu . . . Kõik on valmis.“

„Vasakkäsi“ rääkis pikkamisi, sügavasti veendunu toonil. Temast paistis siirust, intiimsust ja tervikliku ning tugeva iseloomu kindlat otsust.

Saabus vaikus, mille vältel koosolijad silmitsesid üksteist.

„Kas tunned seda härrat?“ küsis Gocho.

„Peab oletama, et tema on meie kandidaat,“ vastas Nicolas.

„Ilus!“ möönis „Väike müks“. „See härra vajab sind Paramo valimistel.“

„Ükskõik kelle kasuks, kui see soov tuleb teilt, don Sebastian.“

„Kas mäletad, mis neliteist aastat tagasi tegid don Rubeni heaks?“

Seda meenutades Nicolas naeratas kõrgilt.

„Ma usun! Ilma selleta don Ruben poleks iialgi ajanud juuri maakonnas. Asi oli hästi kombineeritud.“

„Tubli,“ katkestas Gocho. „Tuleb teha niisamuti. Paramo valimiste õiged tagajärjed on need siin.“

Ta näitas enda käes olevaid pabereid.

„Nagu tolgi korral, sa hoolitsed, et teised kaoksid. Kohe pärast hääletamise lõpetamist sa võtad oma jalad ning kaela ja Bujalencesse jõudes annad mu paki rändposti, kes on hoia-
tatud. Kas saad aru?“

„Saan. Teised on üleliigsed. Paberid, mis teie mulle annate on tarvilikud.“

„Nõnda, va kallis.“

Ja Gocho ulatas talle paberid.

Nicolas pani mütsi lauale, avas oma särgiesise, mille alt paistis määrinud nahka, ja asetaski paki vastu rinda. Kuni ta särki kinni nõõpis, Gocho küsis:

„Kas tead, et Ramôn „Poodnik“ on teine häältelugeja?“

„Tean.“

„Temal on kahtlase isiku kuulsus.“

„Ärge kartke“, vastas „Vasakkäsi“, „Paramos teatakse kõiki, ja kui tund on tulnud, siis näeb igaüks vaeva.“

Gocho jätkas häält madaldades:

„Vaja kõik ette näha. Kas tööriistu on sul?“

Nicolas kehitas õlgu.

„Nagu alati... väike taskuaparaat on.“

Ja pistnud vasaku käe kuue seesmisse taskusse, ta näitas üht tohutut vana pistolit, mille kaks poleeritud toru särasid lühtri valgel.

Quintanat läbis nõrk värin, nagu jäised küüned oleksid libisenud üle ta selgroo.

Silmapiilgu ta seiras Gochot vaimustunult. „Kindlasti,“ mõtiskles ta, „minu liit „Väikese müksuga“ evib hindamatut väärtust.“

Teda haaras rõõmu- ja lootuste laine.

„Vasakkäsi“ võttis mütsi ja küsis veel:

„Kas on teil teisi käske?“

„Ei, Nicolas.“

„Millal Paramo kanti tulete, meid vaatama?“

„Valimispäeva hommikul,“ vastas Leopoldo.

„Tähendab ülehomme.“

„Just nii. Saabume keskpäeva paiku.“

„Nõnda siis nägemiseni, sest seks korraks see on kõik.“

Gocho ulatas talle käe.

„Seks korraks kõik.“

„Vasakkäsi“ surus tugevasti Gocho vasakut kätt. Viimase märguandel astus Quintana maamehele lähemale, kes ka ulatas advokaadile oma mõhnalise käe. Kandidaat kõhkles hetke. Ta tundis mingit vaistulist vastikust kokkupuutest selle pargitud

nahaga. Saanud aga üle oma tundeist, surus ta Nicolase käsi ja patsutades seljale sõnus:

„Oleme rääkinud, kallid sõber. Eks seal näeme. Mõelge sellele, et kõik oleneb teist.“

„Vasakkäsi“ ajas pea püsti, ta mustad silmad ripsmepuhaste taga sädelesid metsiku läikega. Ta sõnus nagu kaaludes seda, mida ütles:

„Ärge kartke midagi. Sündigu see, mida soovitakse, isegi vanajumal ei suuda võtta teilt ära Paramo hääli... Nicolas „Vasakkäsi“ ütleb teile seda.“

Ja vabastanud oma käed, lahkus ta maamehe kõikuval sammul.

*

Miguelon oli sunnitud vähendama oma „Delage'i“ kiirust, sest rattad üha libisesid maantee poris. Rööpad olid nii sügavad, et Migueloniga kaasasolevad seitse sõitjat hüplesid istmeil nagu kummipallid.

„Eh, Miguelon! Ära tee tola!“ karjus Sebastian Gocho, keda vintsutav sõit hirmsasti häiris. „Ära unusta, et meil on kavatsus elusaina Paramosse jõuda.“

„Sa koerapoeg! Sa igavene siga!“ siunas Miguelon, kes iga hetke järel oli sunnitud pidurdama, kartes sõiduki vigastamist sihukesel pörgulikul teel.

„Õgija“ tähendas ta rahustamiseks:

„Peaaegu et oleme juba päral, va kallid.“

„Üle kuue kilomeetri veel,“ lisandas Eustaquio Cabeza, kes õõtsutavast matkast ähvardas merehaigeks jääda.

„Oleme oma vastase maa-alal; see männimets on Cerro Blanco, Ruben Madrazo piiri peal,“ seletas don Batuista, kes hoidis põlvedel karpi sigaritega, kakskümmend tsentimot tükk.

„Pole tarvis suurt enesearmastust, et oma teid hoida sihukeses seisukorras,“ urises Miguelon.

Gocho, poolhalvatuna ning lämbuvana raputusist, pomises täis salaviha:

„Ärge oma tuju laske langeda. Meie seame ta asjad korda. Eks ole õigus, Leopoldo?“

Kandidaat piirdus naeratuslega vastuseks. Kas ei pidanud tema rohkem kui ükski teine kandma alistuvalt valimisvõitluste vaeva ning vahejuhtumusi?

Nad olid Urbeviejast lahkunud kell kuus hommikul viimseks sõiduks küladesse, kus tuli mängida välja viimne trump.

Võitluse peategelaste Quintana ja „Väikese müksu“ kõrval Migueloni autos istus „Õgija“. See oli varandusega poiss, igas olukorras võimeline leiutama barbaarseid sõjakavalusi. Kaasas oli ka Eustaquio Cabeza kotiga, milles oli mitu tuhat üheduroolist raha kangekaelsemate vastupanukohtade kastmiseks... Katastriameti rauk esimees, kes oli soovinud võtta osa ekskursionist, registreeris suure asjalikkusega kõik valijate palved ja soovid, nagu oleks ta koostanud testamente. Don Trinidad oli varustunud sigaritega, et neid jagada valijaile.

Teele oli asunud enne päikesetõusu. Koit oli nad tabanud keset välju ja oma tulipunase valgusega rebinud hallast tõmmatud udupilved, hoobilt paljastades halli mõõtmatusse kaduvat Kastiliia kõrget kiltmaad.

Läbipaistev taevast moodustas silmipimestavalt sinise kupli üle põldude. Mõlemal pool teed jooksis haritud maa, pruunjad põllud täis paralleelseid vagusid, milles magas veel seeme. Eemal lõpmatus kauguses mäekühmade kurvid hajusid märkamatult sinitaevas.

See oli Kastiliia tasandik, karm ja raskemeelne nagu mungarüü. Lame ning viljakas maa, mis kohusena täidab oma ülesannet hankida inimesele leiba ega suuda oma hinge tõsta

selle suure, pahvatava rõõmuni ning selle toreduseni, mis moodustavad Lõuna-Hispaania õnnistatud maakondade ilu.

Võimsas „Delage'is“, mille Miguelon oli suurmeelselt andnud kandidaadi käsutusse pigemini küll uhkustunde ajel näidata oma kaasmaalastele maakonna parimat autot kui siirast truudusest Quintanale, olid nad läbinud Fuente Piedra, Los Cabrerose ning Riogli, kus jõest, mis oli ära viinud oma sil-
lad, tuli minna üle koolmekohast härgade järel.

Reisimugavuste puudumisel ja mingisuguse mõistusliku aristokraatlikkuse tõttu, mis kallutas halvustama talupoegade mihaklikku südamlikkust, ärritatud isekusega püsis Quintana vaikivana ning mõtlikuna.

Tõtt öelda, matkavintsutused leidsid tasu kujutluses, et kui valimised on läbi, siis tuleb vabadus ning kõigi tööde kergendamine. Pisut romantilisel viisil arutas ta, et reaalsus moon-dab ilusaimadki kujutlused. Olla rahvasaadik, see tähendab valitseda, olla seadusteandja, inimene, kes otsustab riigi saatust, kes võib hääletada rahu või sõda, hooletust või edu.

Kuivõrd see ideaalne kujutlus rahvasaadikust oli erinev tõelisusest, mis esines valimisvõitluses selle raskustega, selle muredega, selle kitsarinnaliste vaidlustega, häbitute võrgendustega ning alatute kombinatsioonidega!

Kokkupuutes külaelanikega kaotas valimisõigus kogu oma ülla tähtsuse. Polnud enam jälgegi veendumustest ega poliitilisest usutunnistusest. Valimisvõitlus vallandas ahelaist kõik ihad ning ahnused, pani õitsema kõik vaenud.

Tõelisus, see oli too kurb tasandik, mida hariti samade vahenditega, mida kasutasid juba roomlased ja mis vaevalt tootis nii palju, et piisas inimeste elamiseks. Nagu teod pehastunud puu küljes olid nood rāpased, maa ligi surutud külad, mille üle domineeris kirikutorn, mis olid lagedad koolidest

ning veeta, kus elekter oli tundmatu, kuhu ei saabunud aja-
lehti, kuhu ei veerenud raha.

Talupojad sammusid vankri ette rakendatud härgadena
aeglaselt, pea langetatud, liigutused alistuvad. Hallikad talu-
pojad ilma mõistusliku eluta ning julguseta, nagu puruks rud-
jutud lõikusi andmast väsinud maa ookrisest montoonsusest
ning määratult tasase ning ühetaolise silmapiiri melanhoolsu-
sest.

Kuigi farsi dekoratsioon puhuti muutus, jäi teema ikka
samaks.

Auto saabudes kostis mõni harv raketipauk ja jõuk püha-
päevaselt rõivastatud talupoegi piiras sõiduki. Nende elagu-
hüüded olid hoota, reipuseta, nende võlts tulisus ootas tasu.

Mõned pidurõivais tütarlapsed kandsid kandidaadi kohal
kurvastavat baldahhiini, mille moodustas siidsall nelja paber-
lindikestega mässitud ridva küljes. Ohver oli sunnitud liikuma
selle naeruväärse kilbi all — piin Quintana närvidele! —,
kuna parv kaltsudes põngerjaid urises neile pähetuubitud
komplimente. Sihukeses rongkäigus ta viidi kohaliku poliiti-
lise juhi, rikastunud hangeldaja poole, kes poliitikat mängis
niisama nagu veeremängu või kuutkümmend kuut.

Vältimatud olid ikka ühed ja samad rasvased pannkoogid,
mida niisutati kange viinaga või imala limonaadiga, seltersi
ja koduveini sobimatu seguga.

Noil omavahelistel vastuvõttudel tutvus Quintana oma pea-
miste, tähtsamate poolehoidjatega. Ükski neist ei näinud kan-
didaadis poliitilise veendumuse või sotsiaalse paleuse esinda-
jat. Nad nägid temas vaid maakonna valitsusringkondades
mõjuvõimsat isikut.

Üks palus Quintanat hoolitseda, et alandataks tema iseene-
sest juba õiglast maksu. Teine taotles heatahtliku saadiku
sobitusel ilma enampakkumiseta saada endale tükki kogu-

konna maast. Kolmas nõudis tasuks oma hääle eest kellegi oma sugulase vabastamist sõjaväeteenistusest. Neljas palus, et mingis juba kaua kestnud kohtuprotsessis puudutataks Themise kaalusid ivake tema kasuks.

Puhuti Quintana tundis roidumust, vastikust...

Hoolikalt väljaõpetatud rahvahulga hõiskel külastas kandidaat kõikjal valimisruume. Ja et tagajärjed olid nähtud juba ette, et tõenäolised hääletajad olid aetud kõik jalule, siis valimised toimusid rahulikult. Vastased piirdusid vaatamisega eemalt kandidaadile, kellele jõuk hõiskas vaimustunult, nagu eile oli hõisanud tema vastasele.

Sedamööda kuidas auto ligines Paramole, tee rohkem ja rohkem tõkestus aeglasel käigul küla poole sammuvaist loju-seist.

Lehmad seadsid väljakutsuval ilmel endid sõiduki ette ja vabastasid tee vaid autopasuna röögatuste peale, mida Miguelon jagas vahet pidamata. Auto hirmutas lahku lambakarja, kes segaduses jooksis laiali mööda põlde, kuna karjused haarasid lingud pihku ja läkitasid saatanliku sõiduki poole süngeid ähvardusi.

„Ole ettevaatlik,“ tähendas Sebastian. „Täna on Paramos turupäev... Täna nende näppude vahele satub raha ja täna nad prassivad. Meil tarvitseb vaid kedagi riivata — ja see oleks ilus valimispäeva hommik.“

Juba Paramo paistiski.

Küla paiknes otsatu tasandiku üksluisust murdva kahe nõlvaku vahelises nõos. Koduselt valmistatud telliskividest majadega ja tumedast kiltkivist katustega näis ta kurvana ning armetuna. Võis oletada, et see on vaostatud kollaka maa paistetis. Tohutuist tahatud kividest ehitatud üleni halli kiriku torni tipp oli lame ja üle selle veerte ulatus toonekurgede poolt pesaks kokkutassitud raage.

Teest hüvakul, ümmargusel künkal, seisis salk talupoegi mustades rõivastes, mis eraldusid teravalt hommikuse sini-taeva taustal.

Quintana valmistus uuele martüüriumile. Ta näole ilmus teeseldud naeratus ja ta ajas enda sirgemaks.

„Näete, meie omad,“ sõnus Gocho.

„Pole neid kuigi palju,“ tähendas „Õgija“ pilkavalt.

„Aga neist saab palju. Kas pole tõsi, Leopoldo?“ ennustas „Väike müks“.

Kandidaat naeratas, meenutades „Vasakkätt“ ning võltsitud dokumente. Kuid ligineti sihtkohale ja Miguelon nõustus vähendama kiirust. Raketid joonestasid õhku kauneid kurve ja puhkesid elagu-hüüded.

„Elagu meie kandidaat!“

Sõiduki ümber asus jõuk väikesi mustjaspruuni nahaga, sassis juustega ja määrdinud nägudega paljasjalgseid põngerjaid. Ka künkal ootajad tulid ligemale. Üks neist, kõhn, sarvprille kandev närvlikkude liigutustega isik tegi endale teed auto juurde.

„Buenos dias, „Apteeker“!“ tervitas teda Gocho.

Leopoldo ulatas tulijale käe ja too surus seda tarmukalt. See oli don Luis, hüüdnimega „Apteeker“, sest tema oli Paramo ainsa apteegi omanik.

„Apteeker“ oli fanaatiku ning külapoliitiku täiuslik tüüp. Valimisvõitlusse tormas ta ristsõitja usklikkusega ja oli ainus, kes huvitus sellest ka teistel põhjustel peale minutiliste kasude. Ta vihkas Madrazot sedavõrd, et tema poolehoidjaile ei müünud ravimeidki. Quintana poolehoidjaks oli ta hakanud haruldase ja õige romantilise innukusega. Vana kastiillase armastas ta oma maad ja säilitas veel veendumust, et muudatus poliitikas võib olla lunastajaks tema kodukuru mullale.

Vaevalt jõudnud auto juurde, küsis ta rahutusega:

„Kuidas valimised lähevad?“

„Igal pool hästi. Ja siin?“

Rohukaupmees viipas julgusetult.

„Siin halvasti. Igaüks teab ju: keskkocht kuulub tervelt teisele.“

„Kas paljud on juba hääletanud?“ küsis don Batuista.

„Siiani vähesed... Et on turupäev, siis rahvas ootab viimase silmapilguni. Aga Urbeviejas?“

„Seal on meil määratu enamus.“

„Jumal valvaku!“ sosistas „Apteeker“ ja tõstis tõmblevad käed taeva poole, nagu oodates sealt tulevat tasu.

„Teie äiapapa saabus juba tund tagasi koos mõne sõbraga,“ jätkas ta pöördudes Quintana poole, „Tulid La Lagunast, kus notar oli teinud kindlaks kolm või neli hääleostu. Väga võimalik, et ta ka siin leiab tööd.“

Leopoldo teadis, et äi oli samal ajal kui temagi Urbeviejast sõitnud välja ülesandega notariaalaktide varal nentida hääleostmise fakte. Oma läbikukkumise puhul võis nende abil tühistada ka võistleja valimise.

Kandidaat väljus koos saatjaskonnaga autost ja, ümbritsetud poolehoidjaist, kelle ees vadis kõigest jõust karjув kaltsudes põngerjapary, sammus alevikku Kuninga tänava kaudu. Kuninga tänav polnud muud kui maantee järg pisut sügavamate rööbastega ning alles hiljuti mahapandud suurte ränikividega.

Mõlemal pool tänavat ridanesid ühekordsed trellideta akendega majad, mille madalate sissekäikude alt võis märgata avaraid õuesid täis kõhukaid veeaame ja tööriistu.

Lävedel seisis pihikuis ning lillelisis pearätikuis naisi, kelle laiavoldiliste seelikute alt paistsid vaevalt välja kanepist taldadega sandaalides jalad. Haaratud kohtlasest uudishimust,

ühinesid nad tulijatega. Puhuti rongkäigu möödumisel laulis mõni kena tütarlaps kandidaadile pühendatud salmikese, mis kahekordistas Quintana poolehoidjate vaimustust.

Puhuti Sebastian viskas peotäie peenraha, mida poisteparv püüdis ägedas rüseluses nagu kutsikakari jõemudas.

Viimaks jõuti keset alevikku paiknevale avarale neljakan- dilisele väljakule, kus tungles loomi. Kartlikud lambad kuh- jusid pistandaia taha. Mõned turukaupmehed olid oma lõuen- dist putkad seadnud üles kiriku seinale. Salku tegevuseta talupoegi istus vesteldes eeskojas loomade keskel. Kogu väl- jakut täitis loomade rooja südantpööriv lehk.

Apteek asetses kiriku vastas kahekordses majas, mis oli ale- vikus harulduseks. Rõdu maja esikülje keskel oli ehitud lehes- tiku, lehvivate paelte ning värvilisist pabereist vanikutega. Balustraadi külge kinnitatud kalingurile oli maalitud suurte mustade tähtedega:

ELAGU DON LEOPOLDO QUINTANA!

Apteegi läheduses hüüded valjenesid ja uudishimulikud turult kogunesid salka.

„Kas algul läheme hääletamissaali?“ esines Gocho.

„Ei, te tulete minu poole ja võtate natuke suupistet,“ hüü- dis „Apteeker“ ... „Natuke ... einoodet.“

Kartes rasvaseid pannkooke ja imalat veini, ühines Quin- tana Gocho ettepanekuga.

Järjest kasvades uute juurdetulijate võrra, läks rongkäik üle väljaku hääletamissaali, mis sedapuhku asetses aleviku koolimajas.

See oli avar täisnurkne ruum madala lae ja muldpõrandaga. Paljaile kiviseinule oli riputatud luitunud pilte ja maakaart, mille kirju paber säilitas musta vitsajälge. Seinte veeres seisid rööbiti pingid ning mõned kujult erinevad lonkavad puldid.

Keset ruumi paiknes laud valijate nimestikuga ja hääletamiskast. Esimees, komisjoniliikmed ja nende abid tõusid püsti Quintana sissetulekul, kes teretas neid igaühte kättpidi ja väljendas teeseldud heameelt. Nood vastasid kandidaadi küsimistele austavalt, kuid halvasti varjatud vaenulikkuse varjundiga, mida „Õgija“ ei viivitanud hajutamast sigarite jagamisega.

Laua otsas istuv „Vasakkäsi“ naeratas Gocho viipele kaasteadlikult ja heitis talle usaldava pilgu.

Kaks komisjoniliiget sõid laual peaaegu täiesti veel puhtate nimekirjade kõrval. Nad hoidsid käes rasvaseid kotlette ja õgisisid neid ilmse mõnuga. Teine neist pidas tarvilikuks vabanduda:

„Et praegusel silmapilgul kedagi pole, siis kasutame vaba aega ivake söömiseks.“

„Uemat pole midagi?“ küsis Quintana.

„Mitte kui midagi. Siin on see tavaline, et enne einet ei tule ükski hääletama.“

Uksele oli kogunenud rahvahulk ja Quintana poolehoidjad sattusid üha rohkem hoogu „Õgija“ poolt jagatavaist sigareist ja Sebastian Gocho poolt küllalt sagedasti pillutavaist raha-peotäitest.

Quintana väljumisel valimisruumist võtsid poolehoidjad teda vastu tõugeldes.

„Rääkige!... Rääkige!“ kuuldus hüüdeid.

„Elagu kandidaat!“

„Elagu saadik!“ pakkus üle mingi kildkond.

„Räägitakse, et tema olevat kuldsuu,“ kinnitas keegi maa-naine.

Rahva hõigetega segunesid hobuste hirnumine ja lammaste määgimine.

Leopoldo kõrvad jäid sihukesest karjumisest lukku ja süda hakkas pööritama haisust.

„Tuleb ikka rääkida, don Leopoldo,“ nõustas „Apteeker“.
„Näib, kas saab neist asja.“

„Jah, räägi neile nüüd kohe,“ veenis Gocho, „sest nüüd on nad koos.“

Endaga heitlemise järel Quintana nõustus ja naeratas.

Siirduti apteeki, mindi üles trepist, mis viis teisele korrale, ja läbiti söögituba, kus „Apteeker“ oli lasknud katta laua kandidaadi kostitamiseks. Ainsa pilguga hindas Quintana selle väärtuse. Nagu ikka, suured vaagnad täis riisi piimaga, püramiidid pannkooke, pipar, äädikas ja ühes nurgas virn suuri veinivaate.

Tema ilmumisel rõdule sumin lakkas.

„Elagu vanameelsete saadik!“ karjus kellegi tohutu hää poolvaikusest.

„Mida too pajatab?“ küsis Quintana häirituna.

„Apteeker“ rahustas teda kohe:

„Siin maarahvas hüüab Ruben Madrazo vastaseid ikka vanameelseiks.“

Quintana naeratas põlastavalt ja astus rõdu äärele. Ta tõstis käe ja rahvas vaikis.

„Armsad Paramo valijad...“

Miguelon kasutas lühikest pausi talle sosistamiseks:

„Räägi's neile nende valulapsest.“

„Armsad Paramo valijad,“ kordas Quintana. „Ma taas viibin teie keskel siin Paramo valdkonnas, mis väärrib paremat saatust, mis on nii töökas, nii kannatlik ja nii hüljatud neist, kelle ülim kohus oleks hoolitseda tema eest.“

„Kõik üks pande!“ hüüdis keegi kähiseval häälel väljaku vastasküljest.

„Ma tulin,“ jätkas Quintana, nagu poleks vahele hüüdu kuulnudki, „keskustlema Kastilia õilsa rahvaga, rahvaga, kellel on minuga üks veri, üks süda...“

Quintana kõnekus hakkas isegi sihukesel sisenduskehval hetkel voolama täis võrdlusi, kujutlusi, virvendav oma laadilt ja aukartustäratav seda saatvaist žestidest.

Kõneleja ülistas Paramo kaunidust, siis selgitas tema vajadusi, kõike seda, mida aktiivne saadik võiks tema heaks teha, ja lõppeks jõudis igas kihutuskõnes kohuslikule suuresõnalisusele:

„Mina olen teie käsutada,“ ütles ta. „Mina olen see, kes nõutab teie hääli, kuid ühegi upsakuseta, samuti ka võltsi tagasihoidlikkuseta. Mina olen kastiillane, teie maa on minu maa, teie veri on minu veri, samuti ka teie soovid ning mured. Mina pole Paramole võõras, mina pole elukutseline poliitik. Mina olen tõsine inimene, kes oma töö ning pingutused tahab pühendada õilsale, pühitsetud maale, mis on mu sünnitanud...“

Nagu harilikult, lämmatas käteplagin kõneleja viimased sõnad.

Heidutatud inimeste kärast, sattusid lambad ärevusse ja kokkunud hobused hirnusid lärmikalt, nagu tahtes valimiseelse ilukõnele anda iroonilist seletust.

*

„Kas teate, palju kell on?“ küsis Gregorio.

Talupojad, kes ootasid viimast silmapilku, et oma hääled võimalikult kallimalt müüa, tõstsid päevitunud näod vaistlikult taeva poole.

„Ega neljast või enam palju puududa,“ arvas Calixto.

„Kell on pool neli,“ täpsustas Gregorio. „Häälte vastuvõtmine lõpetatakse, ja meie pole hääletanud kellegi poolt.“

„Seda parem! Las kärvavad!“ sõnus Potrales, kõõrdsilma-dega suur mehevolakas.

„Ei. Sugugi mitte,“ vaidles Gregorio. „Hääletamine on igaühe kohus, hääleta siis kasvõi tühjalt.“

„Kohus sedavõrd, kuidas soovid,“ vastas Potrales, „Aga nende esimene kohus on maksta. Siia maani pole veel ühtegi näinud lähemale tulevat.“

„Kes süüdi on?“ sõnus Calixto. „Et teid rahuldada, siis vaja miljon hääle eest anda. Don Ruben annab viis durot. See on kah midagi.“

„Miks komisjon hinda ei määranud?“ küsis Juan, teevaht.

„Kell kümme,“ seletas Gregorio, „Zapatones, don Rubeni agent, pakkus meile viis durot. Kuid „Vasakkäsi“ soovitas oodata ja ütles, et uus kandidaat annab rohkem. Nüüd aga kuulsite, mis Quintana ütles. Tema ei ostagi.“

„Pätt!“ möirgas keegi.

„Et ta oma molu vastu kivi lõhki lööks!“ hüüdis teine.

„Tuleb siia kõnesid pidama!“

„Jah, aga mis ütleb nüüd Zapatones?“

Gregorio, kes oli Madrazo agent, tundis olevat saabunud silmapilgu neile kõhklevaile inimestele kättemaksuks nende haavatud enesearmastuses.

„Zapatones,“ vastas ta, „ütleb, et olete kaotanud oma viis durot ja et olete saduldatud eeslid. Mina korraldasin asja nii, et oleksite läinud koju oma saja reaaliga, aga teie pöörasite selja. Nüüd don Ruben ei vaja enam teie hääli. Praegu on ta juba rõhuga enamusega saadikuks valitud. Igal asjal on aeg. Lasksite juhuse mööda.“

Ja rutanud ette oma kaaslaste mõttekäigust, lisandas ta salakavalalt:

„Kõik see on „Vasakkäe“ süü, kes meid pettis nagu lapsi.“

„Õigus! Täitsa tõsi!“ karjusid hääled segamini.

„... ja praegu, kui olete mehed, siis õpetage „Vasakkäele“, et ta teid enam ei peaks tobudeks.“

Kõigi pilgud olid pööratud Gregoriole, kes jätkas käskivalt: „Nüüd pole enam kahte teed. Varsti kell lööb neli. Kõige mõistlikum, mis teha, see oleks mitte enam oodata. Nahatäis nahatäie vastu, lähme kõik kambas ja anname hääled don Rubenile. Tema on meid kohelnud kõige paremini.“

Mehed kõhklesid. Nende kohmakais hingedes kahju anda oma hääl ei millegi eest heitles sooviga saada selle eest ikkagi tasu.

„Lähme! Elagu don Ruben!“ karjuti.

„Kas kõik olete nõus?“ küsis Gregorio.

„Jah.“

„Nõnda jah,“ pani süngelt punkti keegi vanamees.

„Mingem!“

Ja need maa-pojad, kes tundsid endid tüssatuina, et ei saanud müüa oma häáli, sammusid Gregorioga eesotsas hääletamisruumi poole.

Jõudnud väljaku keskele, Gregorio küsis:

„Sedelid teil ikka on või?“

Ühelgi polnud neid. Eks tema anna siis Ruben Madrazo nimel.

„Aga tähelepanu! Murdke need hästi kokku, et nime ei nähtaks. Seadus nõuab, et hääletamine oleks salajane.“

Jõuti koolimajja. Uksel korda pidavad politseinikud olid tegevuses. Esimees, komisjoniliikmed ja nende abid olid kohetadel, hunnikus leentoolides sellesama igavust taluva alistumisega, mis hommikulgi.

Nähes tulevat suurt salka valijaid, haaras „Vasakkätt“ rahutus. Kuid ta tajus kähku, et ükskõik millise hinnaga tuleb nende hääled jätta kõrvale. Ta tõusis kohe toolilt ja küsis esimehelt käskival toonil:

„Enne kui nad hääletavad, ütle, kas tead, mis kell on?“

Esimees sikutas taskust välja oma suure nikkelsibula tohutu

hõbelülidest keti otsas, mis rippus ta vatsal ja teise otsaga kadus sinise vöö vahele.

„Puudub viis minutit neljast.“

Siis „Vasakkäsi“ hüüdis Gregoriole, vaadates talle vihase otsa:

„Tõid oma lambakarja siia või, mis? Noh, huupi nägid vaeva.“

„Mis sa seletad, Nicolas?“ küsis Gregorio inimesena, kes ei saa aru, mis talle räägitakse.

„Et pole enam võimalik neid kõiki hääletada lasta, et olete hiljaks jäänud, et Ruben Madrazo jääb ilma nende häältest.“

Gregoriol tuli hea mõte. Ta astus „Vasakkäele“ ligemale ja sosistas talle:

„Nicolas, ole mõistlik. Nad tahavad hääletada, ju sinu kandidaadi poolt. Las nad hääletavad.“

„Don Leopoldo poolt?“

„Jah, va kallis. Don Ruben oli lubanud viis duros hääle eest, kuid ei maksnud krossigi. Oleme kõik vihased ja, et teda õpetada, hääletame Quintana poolt.“

Kavalus õnnestus. „Vasakkäe“ paksudele huultele tekkis muhe naeratus.

„Olgu,“ sõnus ta. „Kui see nii on, siis minupärast võivad nad hääletada kasvõi homseni. Ja sinule selle eest arvestatakse, Gregorio.“

Too pöördus meeste poole ja hüüdis neile kavala naeratusega:

„Noh, poisid! Hääletama!“

Need sõnad võeti vastu heakskiidumõminaga ja salk nihkus edasi.

„Pidada korda!“ hüüdis esimees.

Ja et vältida tõuklemist, ta käskis:

„Üksteise järele, ja et igauks väljuks pärast hääle äraandmist.“

Kuulekad valijad asusid sappa.

Ent „Vasakkäsi“ hiilis teravasti sedeleid, mida mehed mitmekordselt kokkumurtuina käes hoidsid. Ta märkas üht, mis oli murtud kokku vastupidiselt ja selgesti paljastas Madrazo nime. Äsjane kavalus oli avastatud. „Vasakkäsi“ tõusis vihaselt toolist:

„Lõpeta, esimees! Kell on neli läbi. Hääletamine suletud.“
Esimees ja Gregorio vaatasid imestunult.

„Aga Nicolas,“ palus Gregorio, „eks olnud ju räägitud? . . .“

„Mitte midagi! Oled veel liiga noor minu kõrval, Gregorio.“

Ja virutanud rusikaga hirmsa mürtsu vastu lauda, ta karjus:

„Kell on neli, kas kuuled! Ja ei ükski, isegi vanajumal mitte, ei saa enam häält anda.“

Teine komisjoniliige, Ramôn „Poodnik“, suur, kohmakas, karmi näoga mehemürakas, tõusis toolilt, et vastu vaielda. See kokkupõrge oli nende aleviku kahe põikpea vahel möödapääsematu.

„Mida? Mis on lahti? Miks nad ei saa hääletada, kui enne kella nelja saalis olid? Sina arvad, et võid teha, mis tahad või?“

„Vasakkäsi“ vastas häält madaldamata:

„Kuula mind rahulikult, Ramôn. Kell on neli läbi ja hääletamisel lõpp. Said minust aru, eks?“

Siis pöördus ta valijate poole ja sõnus neile sõbralikult:

„Kõss. Minge kõik välja. Teil pole siin enam midagi teha.“

„Me tahame hääletada!“ hüüdis keegi.

„Uksest välja, „Vasakkäsi!““ hõikas keegi teine.

Näost kaame ja silmade välkudes tuld, otsis Nicolase pilk seda, kes oli lennutanud ähvarduse. See oli Zapatones.

„Sa korda veel seda, ja ma tallan su näo sisse.“

Heidutatud sellest ähvardusest, mille väärtust ta tundis, teeskles Zapatones halba kuulmist. Kuid valijad tõrkusid väl-

jumast ja vasturääkimine võttis hoogu. Nüüd võttis „Vasakkäsi“ appi politsei.

„Hei, sandarmid!“ hüüdis ta. „Tõstke nad ukse taha. Häälamine on lõppenud.“

Politseinikud kõhklesid hetke, kuid esimees, kartes kokkupõrke muutumist pinevamaks, oli kah selle poolt:

„Jah. Nii on parem. Laske saal tühjaks teha. Meie hakkame häáli lugema.“

Valvesalk astus otsustanult ruumi ja püssipärasid ees hoides nihkus rahva poole. Kui too oli väljas, läksid politseinikud oma paika tagasi ja „Vasakkäsi“ lükkas riivi uksele ette.

„Nüüd meie,“ sõnus ta mõistatusliku viiepega.

Esimees ütles pühalikul toonil:

„Meie hakkame häáli lugema.“

„See peab sündima avalikult,“ vaidles Ramôn „Poodnik“.

„Pole mitte sinu, vaid tema asi seda otsustada,“ vastas „Vasakkäsi“, osutades esimehele, kes püüdis vältida uut kokkupõrget.

Oli saabunud valimiste otsustav silmapilk. Kast kallati ümber ja hääled, viletsad kokkumurtud paberinärtsud, puistusid lauale.

Nende harimata inimeste ees, kelle vormitud ning higised käed käperdasid rahva tahet, oli võimatu suruda maha ironiilist skeptitsismi, mis oli vallutanud moodsa demokraatia. Ajaloolase rahuliku pilguga vaadates näis kujuteldamatuna, et sajandite vältel on tuhanded inimesed ohverdanud oma elu selle vabaduse, nende kodanikuõiguste saavutamiseks, mis lõppeks andsid sihukese tulemuse: hunnikud väikesi paberitükikesi külakooli laual... Aga ometi oli see nii... Inimeshulgad, sadu filosoofe ning mõtlejaid, tosinaid kuulsaid poliitikuid olid hirmuvalitsuse ning survega pidanud halastamatut võitlust, et

saada neilt üldist valimisõigust. Lahinguväljadel, ajakirjades ning raamatuis, kõnetoolidel ning barrikaadidel olid tuhanded inimesed pillanud oma vaimustust ja ohverdanud elugi, et inimsugu pääseks ärkamisajastusse.

Oh armetu, kurb, vilets saavutis, mis ostetud sellise verehinna! Nüüd see õigluse ning võrdsuse paleus oli vägistatud, teotatud küla poliitikute ja ninameeste kohmakate käte läbi. Nüüd iga valija müüs oma vabaduse mõne reaali eest. Need, kes nüüd võidutsesid, olid osavaimad ning häbematuimad südametunnistuse-ostjad.

Lõpulejõudnud häältelugemine andis suure ülekaalu Madrazo kasuks. „Vasakkäsi“ vaatas iroonilise pilguga, kuidas tema kaaslased koostasid protokolle.

„Nõndaks,“ sõnus viimaks esimees. „Pole enam muud kui alla kirjutada.“

„Vasakkäsi“ oli asetunud laua otsa, seljaga ukse poole. Ta oli arvutanud vahemaad, mis lahutas teda uksest, ja riivi vastupidavust, mille ta, muide, oli vaid pooleldi ette lükanud.

Ramôn „Poodnik“ valmistus alla kirjutama, kuid äkki muutis oma arvamuse, haaras paberid ja ulatas need „Vasakkäele“.

„Säh. Sinul on õigus esimesena alla kirjutada.“

„Vasakkäsi“ andis õlgade kehitamisega mõista, et see au teda ei ahvatle.

„Ah ei, ei. Mina kirjutan viimasena,“ vastas ta.

Ramôn kummardus laua kohale ja suuri vaevu vedas paberile oma nime ning ümbritses selle keeruliste ilustistega.

„Nüüd sina,“ ütles ta Nicolasele paberit käe alt lahti laskmata. „Kirjuta siia.“

„Anna siia,“ urises „Vasakkäsi“.

„Ei, va kallis,“ vastas too. „Tule lähemale.“

Nicolas nägi selgesti, et „Poodnik“ teda kahtlustab, ja pidades end solvatuks, ta pahvatas:

„Kas mind ei usaldata või? Näiteks! Ma tahaksin teada.“

„Oh ei, kallis, ei. Mitte seda...“

Nähes suurepäraselt juhust oma kavatsuse teostamiseks, teeskles Nicolas tulist viha:

„Jah, Ramôn, jah... Sina kahtlustad, ja mina seda ei talu, ei talu ka sinu isikut. See pole mitte sinusugune lurjus, kes minu teele end ette seab. Kas kuuled... Kui mind ei usaldata, siis vaat mis ma teen! Näed!“

Ja välkkiire liigutusega, mida Ramôn ei jõudnud seisatada, sirutas ta käe nagu küüne, haaras paberid laualt pihku ja öökullihüppega seisatus keset ruumi.

„Vasakkäsi!“ hüüdis esimees, „Mis see tähendab? Mis sa teed?“

Vastuse asemel „Vasakkäsi“ pistis käe oma kuue taskusse, võttis pistoli ja kaaslasi ähvardades urises pöörastunult:

„Teen seda, mis mulle meeldib. Kas teie ei sahkerdanud kogu hommikupoole oma tahtmise järgi? Siin pole seda, kes keelaks ka „Vasakkäel“ teha, mis tema tahab, kas kuulete?“

„Paberid!“ hüüdis Ramôn.

„Paberid? Vaata, mis ma teen su näruste paberitega.“

Raevunud liigutusega rebis ta need neljaks, krässutas pahmakasse ja libistas selle oma vöö vahele.

„Lurjus!“ möirgas Ramôn.

Ja tegi liigutuse, nagu tahaks Nicolase kallale tormata. Esimees ja teised juuresolijad ruttasid teda takistama.

„Käpad rahule!“ käsutas „Vasakkäsi“ nagu hoobilt rahustununa. „Käpad rahule, või ma lõrvetan teile kõigile.“

Ja ta pistol joonestas poolsõõri peade kõrgusel.

Tummudes hirmust, tõmbusid selle ähvarduse peale kõik tagasi. Olles enda kui ka seisukorra täielik isand, „Vasakkäsi“ lisandas:

„Mida te õige kujutlete? Tahate minuga mängida kui väi-

kese lapsega või? Nüüd olen mina see, kes teid kamandab. Teie paberid on tükkides, ja praegusel silmapilgul ehtsad on need. Kas kuulete: need siin.“

Ja ta tõmbas seesmisest kuuetaskust välja võltsitud.

„Kuulake mind hästi,“ ütles ta. „See on teie kõigi huvides. Ma lähen ja viin need ära, ja teie — teie ülesandeks jääb vaikida. Need panen ma siia (ta pistis paberid põue). Kes arvab, et nad on halvas kohas, tulgu ära võtma.“

Kahe sammuga ta oli ukse juures, pöördus siis ümber, nagu oleks midagi unustanud, viipas taltsutamata ja lisandas metsiku otsuse põledes silmis:

„Teie ei välju siit. Kes väljub enne viit minutit, selle ma tapan kuuliga südamesse. Ema nimel, tapan.“

Ta avas ukse, peitis pistoli vöö vahele ja väljus, ust prahvatades kinni tõmmates. Väljas ta pilk uuris kohe ümbrust. Siin seal lonkis vaidlevaid talupoegi aeglasel sammul. Politseinikud koolimaja nurga juures seisid liikumata.

Et mitte kahtlust äratada, suundus Nicolas apteegi poole rahulikul sammul, kuid pistolipära kramplikult peos hoides. Don Luis, „Apteeker“, ootas teda oma poe lävel.

„Kas on?“ küsis ta hääle värisedes ängistusest.

„Kus hobune on?“ vastas Nicolas küsimisega.

„Siin, tänavanurgas... Aga kas said paberid?“

„Muud polnudki ju püüda.“

„Seda parem. Siis ära viida aega. Bujalances ootab sind rändpost. Paberid allakirjutatud ümbrikus anna sellele ja teised eksemplarid vii Urbeviejasse. Mine nii ruttu kui suudad.“

„Ma ei usu, et nad mulle järele jõuavad, don Luis,“ vastas „Vasakkäsi“, heites kiiret pilku väljakule.

Koolimaja uks jäi suletuks ja politseinikud seisid paigal oma kohtadel.

„Vasakkäsi“ pöördus ümber apteegi nurga ja siirdus kitsasse

üksildasse tänavasse, kus teda ootas hobune. Niipea kui ta sai sadulasse, vajutas ta mõlemad kannused ratsu külgedesse. Loom pistis kihutama metsikus galopis.

Et lühendada teed, oli põgeneja valinud üksiku raja, mida varjas tihe lehis. Viie minuti pärast oli ta ainsa hüppega üle loigu ja maanteel.

„Nüüd Bujalance,“ mõtiskles ta.

Ja kannustega sundis ta hobust kahekordistama kiirust.

„Ah!“ hüüdis ta äkki, märgates kibedat üllatust.

Vaistlikult tõmbas ta suuraudu nii tugevasti, et ratsu ajas enda tagumistele jalgadele.

„Neetud saatus!“ „Poodnik“ oli tee ära lõiganud, tulnud vastu läbi puuviljaaia.

Sada sammu eespool hüppas üle aia Ramôni tüse kogu ja seisatas keset teed.

„Hoia eest, Ramôn. Su elu on kaalul!“ hüüdis talle „Vasakkäsi“ üha edasi kihutades.

„Anna paberid siia!“

„Kui sa pole argpüks, siis tule ja võta.“

Vastased olid viis sammu teineteisest eemal. Ramôn hüppas ja tahtis vasaku käega haarata kinni ratsuteist, kuna paremas käes säras lojuva päikese valgel punetav noatera.

„Pea, kaltsakas!“ hüüdis ta, „või ma tapan su hobusekronu.“

„Koerapoeg!“ möirgas „Vasakkäsi“, nähes poodnikku kumarduvat, et küündida hobuse maoni.

Äkilise tõmbega ratsuteist sundis ta hobuse hüppama, nii et selle kabjad riivasid Ramôni pead. Kuid juba too valmistus uuele rünnakule. Seekord haaras „Vasakkäsi“ pistoli. Läheda maa tagant tühjendas ta kaks laengut kallaletungija pähe.

Verejuga värvis Ramôni näo, ta karjatas kurguhäälel, vaarus nagu joobnu ja kukkus prantsatades pikali, kergitades maanteelt pisut tolmu.

„Sõida, sa räpane lojus! Otsisid surma. Nüüd võid jääda rahule,“ urises Nicolas.

Ta heitis pilgu tagasi ja nägi, et külast ruttas rahvast maantele. Uskus märkavat politseinike kolmnurkseid kübaraid. Ja taas ta kannustas hobust, kannustas teda märatsevalt.

„Nüüd,“ mõtiskles ta, „vaja päästa oma nahk.“

Maa näis põgenevat ratsu kapjade all. Mõlemal pool teed möödusid puud ja väljad viirastustena. Tuul vingus kõrvus ja piitsutas nägu. See polnud enam galopp, see oli muinasjutuline kihutamine, tuulekeeris, mis kannab tolmujuga üle lagendiku.

Ja varsti polnud põgeneja jälitajate silmis muud kui videvikku kaduv must täpik.

*

„Arvan, et võiksimme avada pudeli šampanjat võidu pühitsemiseks. Oleme ju selles kindlad,“ ütles „Õgija“.

Quintana viipas kõhklevalt.

„Ärgem kiirustagem millegagi,“ sõnus ta. „Ei maksa enne karu nahka müüa, kui karu käes pole.“

Oli tulnud kokku klubisse koosolekute-saali. Lesides muga-
vais leentoolides rüüpasid Miguelon, don Trinidad ja „Õgija“
vähehaaval mokat isiklikest tassidest, mis olid klubi suureks
toreduseks.

Keset saali, sekretariaadist toodud laua ääres Quintana, Sebastian, Gocho, don Aquilino ning „Väike noormees“, liites keskohtadest saadavaid andmeid, arutasid peaaegu et kindlat võitu.

„Espejo... nelisada,“ märkis „Väike noormees“. „La Laguna de Negrillos — kolmsada kakskümmend... Puuduvad veel vaid Riogli ja Paramo.“

„Pole midagi hämmastavat, et Rioglist tagajärjed veel puuduvad,“ tähendas Cocho. „Tee on pikk ning vilets. Kuid eks need ole teada. Võid märkida viissada.“

„Kõigega kokku on minul vaid neljasaja-hääleline enamus,“ sõnus Quintana pessimistlikult. „Kui Paramo on hääletanud don Rubenile, oleme omadega põhjas.“

Gocho ei suutnud tagasi hoida pahameele-väljendust.

„Mis sa hädaldad!“ hüüdis ta kannatamatult. „Kuidas sinule asju peab rääkima? Paramo on kindel. „Vasakkäes“ ei saa kahelda. Me saame sedelid, kuigi selle eest oleks tulnud kasvõi esimehe ja komisjoniliikmete näod hakkida. See oleks esimene kord, et tema ei pea sõna.“

„Jah... aga ma ei saa rahu enne, kui ta siin on.“

„Ta tuleb,“ vastas Gocho flegmaatiliselt.

Quintana, kelle rahutus väljendus oma tiheda hoolitsetud habeme palavikulises silitamises, lahkus laua veerest ja siirdus aeglasel sammul suurde saali.

Sealt eemaloleku pehmendusel võis jälgida klubi suminat.

Suur saal oli nagu laetud täis inimesi, kes asetsevad diivanil või seisid salkadena vaheruumides. Quintana soojemad poolehoidjad olid saabunud maakonna igast külast ja seletasid valjul häälel valimispäeva vahejuhtumusi. Veini voolas ülikülluses ja suures vaimustuses olijate kähisevad hääled panid virvendama sigarisuitsust raskeks muutunud õhu.

Tänavalt, kus liikus viina ja vaimustuse joobumuses talupoegi nagu rahvapeol, kostis võiduhüüdeid ja puhuti hüppas õhku sädelev rakett.

Quintana astus närvlikult sadakond sammu, suitsedades ühe sigari teise järel. Ka Gochot, vaatamata tema näilisele rahulikkusele, oli hõlmanud mingi ebamäärane rahutus.

„Ah, Leopoldo, pole enam põhjust meelt heita. Kui mina sulle ütlen, siis pole enam mingit kahtlust,“ kinnitas ta rohkem küll enda reibastamiseks kui kandidaadi rahustamiseks.

Äkki avanes üks ja teener teatas:

„„Vasakkäsi“ Paramost on all.“

„Las tuleb üles . . . kohe!“ hüüdsid Leopoldo ja Gocho korraga.

„Kas jätaksite meid üksi?“ lisandas Gocho teiste poole pöördudes.

„Vasakkäe“ kohmakas ning kokkupressitud kogu ilmus uksele nagu kolm päeva tagasi.

„Jumal kaitsegu teid,“ sõnus ta.

„Astu sisse, Nicolas!“ ütles Sebastian rõõmust säraval ning sümpatiseerival näol, nagu oleks võtnud vastu oma südamlikku sõpra.

Olles hoolikalt sulgenud ukse, tuli „Vasakkäsi“ pikkamisi ligemale. Juba algul oli ta tõstnud käe pea paljastamiseks, kuid ärrituses unustanud selle vasakule meelekohale nihutatud mütsi külge. Nende kahe mehe ees ta toibus arglikkusest ning talupojalikust saamatusest. Ta oli maaga seotud pärisori, maaga, mille kohal hõljus sajandeid iket.

„Noh, Nicolas, kuidas läks?“ küsis Gocho läbematult. Talupoeg vastas pikkamisi ning mõistatuslikult:

„Hästi . . . ja . . . halvasti.“

„Mida sa tahad öelda?“ päris häiritud „Väike müks“.

„Hästi teie suhtes . . . halvasti enda.“

„Sedelid igal juhul on kadunud?“

„Tont võtaks! . . . Loomulikult . . . Muud muret mul polnud ju! Õiged — need on siin,“ ja ta viskas lauale põuest võetud paberipahmaka. „Teised on postil, need tõin siia.“

Sellal, kui Quintana uuris ahnelt pabereid, Cocho, kes oli külmaverelisem, küsis „Vasakkäelt“ häält madaldades:

„Kas ka paugutamist oli?“

Nicolas viipas rahutult:

„Palju.“

„Räägi, räägi siis ometi,“ lausus Quintana.

Talupoja kollane nägu ähmistus. Ja „Vasakkäsi“ jutustas kortsutatud kulmi, kähisevi, vasardavi hääli...

„... ja siis üle põldude tulnud „Poodnik“ tõkestas mu tee...“

Ta katkestas hetkeks, sõrmed surutud mütsisse.

„Ja siis?“ küsis Quintana.

„Ja siis, et ta tahtis tappa mu hobuse, lõin ta maha keset maanteed.“

Gocho ja Quintana vahetasid masendatud pilgu. Nende südametunnistus, kuivõrd see ka oli kõvastunud, polnud näinud ette sihukest asja. See roim, mille nende heaks oli pannud toime too algeline olend, sisendas vaistlikult neisse väikekodanlikku vastikust mõrvari ees.

„Aga,“ sõnus „Väike müks“, „kas sa ei saanud seda teisiti korraldada?“

„Polnud teist rohtu... ta otsis surma. Ja leidis.“

Äkki tormas sisse kahvatu ning värisev jooksupoiss:

„Don Sebastian!“ hüüdis ta, „politseinikud on siin. Tuled areteerima „Vasakkätt“.“

Too hüppas nagu haavatud metsloom ja haaras kohe pistoli.

„Miks te ütlesite, et ta siin on?“ kahetses Quintana.

„Võimatu oli toimida teisiti. Tema hobune seisab all.“

„Kähku!“ pahvatas Nicolas metsiku tarmukuse ning hirmuga. „Kustkaudu saan põgeneda?... Kuhu peituda?... Needus!“

Ja enesevalitsemist täitsa kaotades, pimestatud pöörasest enesesäilitamise vaistust, sööstis ta ukse juurde ja jäi seisma langetatud päi ning rusikais kätega, nagu oleks metsloom seadnud sarved vastu koerakarjale.

Quintana aga tajus temale omase kiire otsustamisvõimega seda rasket vastutust, mis teda seoks juhul, kui laseb põgeneda „Vasakkäel“, samuti ka ohtu, mida see metsik lojus vabaduses

olles võiks temale tulevikus sepitseda. Ta hüppas Nicolase juurde, haaras kinni ta käest ja küsis:

„Pea... Kuhu sa lähed?“

„Vasakkäsi“ pöördus küsija poole, vaatas talle otsa ja sõnus segadusse viiduna:

„Kuhu ma lähen? Pole tähtis, kuhu, peaasi, et päästaksin enda. Eks te näe, et sandarmid on mul juba kukil?“

Külmavereline, täiesti end valitsev Leopoldo soovitas Nicolasele veenval toonil:

„Ole rahulik. Miks sa ei taha end nende kätte anda? Kas mind pole siis olemas?“

Talupoeg kõhkles hetke. Siis kindlalt ning pea kerkides välja õlgade vahelt vaatas ta advokaadile kogu oma taltsutamatu tahte keskustudes pilgus.

„Ilus,“ sõnus ta. „Jään paigale. Vangistagu!... Aga pärast — jään lootma teile.“

See polnud palve, see oli nagu leping, mis katkestas Quintana hingamise.

Ilmus kaks politseinikku. Nende taga uudishimust nõelatud jõuk.

„Tere õhtust,“ tervitasid politseinikud austavalt. „Vabandage meid. Tulime areteerima seda lindu, kes Paramo lähedal on tapnud inimese.“

„Jah, seda küll,“ sõnus Leopoldo vastutulelikult. „Ta tuli meie juurde kaitset otsima, ja me ei keelanud seda. Näib olevat kindel, et ta toimis seadusepäraselt, enesekaitseks.“

„Jah,“ kinnitas karedalt „Vasakkäsi“ keset üldist vaikust, „tapsin ta sellepärast, et tema ei tapaks mind.“

„Hästi,“ katkestas teine politseinik. „Seda lugu sa räägid siis, kui küsitakse... Head õhtut, mu härrad. Vabandage meid tülitamise eest...“

Ja viisid kaasa Nicolase, olles ta käed enne raudu pannud.

Uksel pöördus too veel ümber ja vaadates Quintanale kohutava kiindumusega sõnus:

„On siis nii . . . Loodan teile.“

Pärast politseinikkude lahkumist koos Nicolasega valitses klubis rusuv vaikus, milles ängistatud hinged näisid üksteiselt küsivat, kas see kõik on küllalt kokkukõlas paleusliku õiglussega.

Ent korraga kostis Gocho toores hääl:

„Vaadake, kui toredasti läheb, mu härrad . . . Paramos viisada kolmteist häält meile, kakskümmend kuus Madrazole.“

Ja viskudes kaela Quintanale, kes seisis liikumatult, sõnus ta teesklevalt:

„Sinu kõned on paramolased ümber pööranud. Sina oled Urbevieja saadik.“

„Elagu meie saadik!“ rõkkas veinist ning karjumisest kähisev „Õgija“.

„Elagu! . . . elagu! . . . elagu!“ vastas jõugu kohutav kaja.

CHICAGO DOKTOR JUTUSTAB

Katkend raamatust „Ühekordne Ameerika“

Üks Chicago doktor jutustab meile.

„Lühikest aega enne Illinoisi osariigi kongressivalimisi,“ ütles ta, „tuli minu juurde koju inimene, keda ma polnud kunagi näinud. See oli respublikaanlaste erakonna „politican“. „Politican“ — see on tegelinski, mees, kelle elukutseks on madal poliitika. Poliitika on tema teenistuseks. Ma vihkan seda tüüpi inimesi — lõuakaid, jämedaid, jultunuid. Tingimata on neil limane sigar suus, kaabu on asetatud pähe liiga viltu, neil on nüri pilk ja väärkalliskiviga sõrmus paksus nime-tissõrmes. „Good morning, doc!“ ütles mulle see mees. „Tere hommikust, doktor! Kelle poolt te mõtlete hääletada?“ Ma tahtsin talle virutada mööda vahtimist ja visata ta uksest välja. Kuid võrrelnud meie õlgade laiust, ma mõistsin, et kui keegi tänavale lendabki, siis kõigepealt olen see mina. Seepärast ma ütlesin tagasihoidlikult, et hääletan selle kandidaadi poolt, kes mulle kõige rohkem meeldib. „Well,“ ütles „politican“. „Teil vist on tütar ja ta ootab juba neli aastat õpetajakohta?“ Ma vastasin, et on ja ootab. „Niisiis,“ ütles minu kutsumata külaline, „kui te hääletate meie kandidaadi poolt, katsume paigutada teie tütre tööle. Seejuures me ei luba teile midagi kindlat. Kui te aga hääletate meie vastase poolt, siis võin ma teile juba kindlalt öelda: teie tütar ei saa iialgi tööd, ta ei saa

iialgi õpetajaks.“ Sellega meie kõnelus lõppes. „Nagemist, doktor!“ ütles ta lahkudes. „Valimiste päeval sõidan ma teile järele.“ Noh, muidugi ma vihastusin väga, isegi kannatasin ja raevutsesin selle häbituse pärast. Ent valimiste päeval sõitis ta tõesti mulle autoga järele. Jälle puges ta oma jämeda sigariga minu majaukse vahelt sisse. „Good morning, doc,“ ütles ta. „Võin teid sõidutada valimispunkti.“ Ja kas teate, ma sõitsin temaga ühes. Ma mõtlesin, et kas lõppeks pole ükspuhas, kes valitakse — demokraat või vabariiklane. Kuid tütar saab võib-olla tööd. Ma pole sellest veel kellelegi peale teie jutustanud — häbi oli. Ja niisugust poliitilist elu ei ela mina üksi. Kõikjal valitseb racket,¹ kõikjal valitseb vägivald ühel või teisel kujul, ja kui tahad tõesti aus olla, siis pead hakkama kommunistiks. Ent selleks tuleks praegu ohverdada kõik. See on mulle raske.“

¹ Mõistet „racket“ selgitavad autorid sellesamas raamatus veidi ülemal järgmiselt:

„Racket“ — see on kindlaim ja tulutoovaim elukutse, kui seda võib elukutseks nimetada. Pole vist ühtegi inimese tegevusala, mida racket ei puudutaks. Kauplusse tulevad laiaõlalised noormehed heledate kaabudega ja paluvad, et kaupluse omanik täpselt iga kuu maksaks neile noormeeste heledais kübarais hüvitust. Siis nad püüavad alandada tulumaksu, mida kaupmees maksab riigile. Kui kaupmees nende ettepanekuga ei nõustu, võtavad noormehed välja käsikuulipildujad ja hakkavad tulistama letti. Siis kaupmees nõustub. See on racket. Selle järele tulevad teised noormehed ja paluvad viisakalt, et kaupmees maksaks neile hüvitust selle eest, et nad vabastavad tema esimestest noormeestest. Ja samuti tulistavad letti. See on ka racket. Kollaste ametiühingute töötajad saavad vabrikantidelt raha streikide nurjaajamise eest. Töölistelt saavad aga nad raha töömuretsemise eest. Ka see on racket. Artistid maksavad kümme protsenti oma teenistusest mingisugustele agentidele tööjõu palkamise alal isegi siis, kui nad endile ise töö muretsevad. Seegi on racket. Sisehaiguste arst saadab neeruhaige konsultatsioonile hambaarsti juurde ja saab sellelt nelikümmend protsenti honorari. Ning seegi on racket.

Chicago racket — see on kõige kuulsam Ameerika racket.

S. LEWIS

BABBITT TEEB KIHUTUSTÖÖD

Katkend romaanist „Babbitt“

I

Ühendriikide presidendiks valiti sel sügisel keegi härra W. G. Harding, pärit Marionist, Ohios, ent Zenith oli palju vähem huvitatud üldrahvuslikest heitlustest kui kohalikest valimistest. Seneca Doane, kuigi ta ise oli advokaat ja State University lõpetanu, kandideeris Zenithi linnapea kohale lärmavas sotsialistlikus nimistus. Temale vastukaaluks ühinesid demokraadid ja vabariiklased madratsitööstur Lucas Prouti kandidatuuris, kellel oli hästi kindlustatud rahuliku, parajusliku inimese kuulsus. Härra Prouti toetasid pangad, kaubanduskoda, kõik korralikud ajalehed ja George F. Babbitt.

Babbitt oli Floral-Heightsi valimisringkonna juhte, kuid ta oma ringkond oli täiesti kindel ning ta ihkas verisemat võitlust. Ta kongressikõne andis talle kõnemehe kuulsuse alguse, ja nii saatis siis vabariiklik-demokraatlik keskkomitee ta kõnema seitsmendasse valimisringkonda ja Lõuna-Zenithi tööliste ja ametnikele ning neile naistele, kes ei teadnud, mis oma äsjase valimisõigusega peale hakata. Siin sai ta endale nädalaid püsiva kuulsuse. Vahetevahel oli ka mõni ajakirjanik ta kõnekoosolekuil ja siis osutasid pealkirjad (kuigi just mitte väga suurte tähtedega), et George F. Babbitt oli kõnelnud aplodeeriva rahvahulga ees ja et üllas ärimees oli paljastanud Doane'i

pettusi. Kord ilmusid pühapäevases „Advocate-Times'i“ illustreeritud lisas isegi Babbitti ja tosina teise ärimehe pildid järgmise pealkirjaga: „Zenithi raha- ja ärimaailma juhid, kes seisavad Prouti seljataga.“

Ta pälvis oma au ja hülgust õiglaselt. Ta oli otse hunnitu eestvõitleja. Tal oli usku; ta oli veendunud, et kui Lincoln elaks, siis oleks ta teinud kihutustööd härra W. G. Hardingi heaks — kui ta just poleks Zenithi tulnud Lucas Proutile kihutustööd tegema. Ta ei hakanudki oma kuulajaskonna meeli segama lollide peenustega; Prouti nimi juba tähendas ausat tööstust. Seneca Doane aga vinguvat laiskust, ja igaüks otsustagu ise. Oma laiade õlgadega ja tugeva häälega oli ta ilmsesti Heavennastuse ordu liige; ja mis veel haruldasem: ta armastas inimesi. Ta peaaegu armastas lihttöölisi. Ta tahtis, et nad saaksid head palka ja jõuaksid siis ka kõrgeid üüre maksta — kuigi, iseenesest mõista, nad ei pea sellega endid segama aktsionäride mõistlikku kasusse. Sellise õilsa programmiga ja vaimustunud avastusest, et ta oli sündinud kõnemees, rühkis ta läbi valimisvõitluse, oli üldiselt õige armastatud kõnekoosolekuil, ja mitte ainult seitsmendas ja kaheksandas valimisringkonnas, vaid osalt isegi kuueteistkümnendas.

II

Täistuubitud autos sõitsid nad Lõuna-Zenithi Turnverein Halli ette — Babbitt, ta abikaasa, Verona, Ted ja Paul ning Zilla Riesling. Saal asetseb delikatesskaupluse peal, ühes tänavas, mis kajab vastu trammikolinast ja haises sibulaist, bensii- ning kuivatatud kaladest. Uus lugupidamine Babbitti vastu täitis neid kõiki, Babbitt ise kaasa arvatud.

„Ma ei mõista, kuidas sa suudad kõnelda ühel öhtul kolmel

koosolekul. Oleks ka minul sinu jõud," pajatas Paul Riesling; ja Ted hüüdis Veronale: „Vana oskab neid kindlasti kätte võtta ja õigele teele viia!“

Mustades satäänsärkides ja äsjapestud nägudega, ent siiski mustusviirudega silmade all, loivasid mehed raskelt mööda laia treppi üles saali. Babbitti seltskond tegi endale viisakalt nende vahelt teed valgekslubjatud ruumi, mille vastasseinas oli punase plüüšiga kaetud trooniga kõrgend ja kuusepuust vesisiniseks värvitud altar, mida kasutasid igal õhtul arvutute loožide suurmeistrid ja teised kõrgemad aukandjad. Saal oli tulvil. Läbi tagumiste ridade tungeldes kuulis ta endale üpris kallist auavaldist: „See ongi tema!“

Koosoleku juhataja tõttas piki keskkäiku alla ning küsis tähtsal toonil: „Kõneleja? Kõik valmis, sir! Hm — vabandage — kuidas teie nimi oligi, sir?“

Siis sukeldus Babbitt kõnemerre:

„Lugupeetud kuueteistkümnenda valimisringkonna daamid ja härrad! On olemas üks inimene, kes ei saa kahjuks täna õhtul meie keskel olla, mees, kellest pole ühtegi võimsakäelise-mat trooyalast kogu poliitilisel areenil — ma mõtlen sellega meie juhti, auväärt Lucas Prouti, Zenithi linna ja maakonna lipukandjat. Et teda pole siin, siis ma loodan, et te lepite minuga, kes ma kui sõber ja naaber, nagu inimene, kes on uhke, et võib jagada teiega koos õnnistust olla suure linna Zenithi kodanik, võin teile öelda otsekoheselt ja ausalt, kuidas vaatab neile küsimustele, mille ümber käesolevad kriitilised võitlused käivad, lihtne ärimees — ärimees, kes kasvanud üles vaesuse ja kehalise töö õnnistuses, pole siiski unustanud, isegi kui ta saatuse sunnil peab istuma kirjutuslaua taga, mis ta tundis, jumala tõsi, kui ta pidi üles tõusma kella poole kuue ajal ja vabrikus olema, vana lõunasöögimannerg paatjas käes, kui vile puhub kella seitsme ajal, kui vabrikuomanik just meilt kümme

minutit ei näpanud ja vile varemini ei puhunud! (Naer!) Kui tulla nüüd tagasi valimisvõitluse otsustavamate ja põhilisemate küsimuste juurde, siis peab ütleva, et üks suur eksitus, mida Seneca Doane väärsti levitab...“

Leidus ka töölisi, kes irvitasid ja naersid — noored, küünilised töölised, enamasti välismaalased, juudid, rootslased, iirlased, itaallased, aga vanemad mehed toetasid teda, kannatlikud, hallijuukselised, küürus puusepad või lukusepad; ja kui ta jõudis haripunktini, jutustades anekdooti Lincolnist, siis olid nende silmad märjad.

Malbelt ja kähku rühkis ta hõrgutavana tunduva aplausi saatel saalist välja ja kihutas oma tänaõhtuse kolmanda kuulajakonna juurde. „Ted, sa parem juhi,“ sõnas ta. „Päris väsitab see kõnelemine. Noh, Paul, mis sa sellest siis arvad? Kas tabasin õige tooni?“

„Suurepärane! Kena! Sa olid õige hoos.“

Proua Babbitt jumaldas: „Oh, see oli nii kena! Nii selge ja huvitav, ja niisugused ilusad mõtted. Kui ma sind kuulasin, siis ma ei mõista, kuidas ma enne ei ole taibanud, kui sügavamõtteline sa oled ja kui peen mõistus ja rikkalik sõnavara sul on. Ühesõnaga — imeilus.“

Ent Verona viis ta jällegi reast välja. „Taat,“ piinas ta, „kust sa tead, et kõik avalikud ühisettevõtted ja nii edasi peavad tingimata nurjuma?“

Proua Babbitt sõnas laitvalt: „Rone, ma arvan, sa võiksid isegi näha ja aru saada, et kui isa on kõnelemisest väsinud, siis pole õige aeg temalt oodata vastuseid niisugustele keerukatele asjadele. Ma olen kindel, et kui ta on puhunud, siis ta selgitab sulle selle heameelega. Noh, olgem nüüd kõik vaiksed ja andkem papale võimalus valmistuda järgmiseks kõneks. Mõtelge ometi! Nad praegu juba kogunevad Maccabee Temple'isse ja o t a v a d meid!“

III

Härra Lucas Prout ja Soliidne Ärindus löid härra Seneca Doane'i ja Klassivalitsust, ning Zenith oli taas päästetud. Babbittile pakuti mõned väiksemad ametikohad ta vaesemate sugulaste jaoks, ent Babbitt eelistas saada eelinformatsiooni selle kohta, kuhupoole sillutatakse maanteid, ning tänulik linnavalitsus andiski talle seda. Ka oli ta üks neist üheksateistkümnest, kes kõnelesid siis, kui kaubanduskoda pühitses dineega õigluse võitu.

MINU KANDIDATUUR KUBERNERI KOHALE

Mõni kuu tagasi esitas grupp iseseisvaid valijaid minu kandidatuuri suure osariigi, New Yorgi kubernereri kohale mr. John T. Smithi ja mr. Blank G. Blanki vastu. Ma oletasin, et mul on eeliseid nimetatud džentlmenide ees — määrimata reputatsioon. Ajalehtede järgi oli kerge näha, et kui nad kunagi teadsid, mis on aus nimi, siis see aeg on ammu möödas. Oli täiesti silmanähtav, et viimaste aastate jooksul olid nad paadunud kõigis võimalikes häbiväärseis tegudes.

Hommikueine ajal, lehitsedes ükskõikselt ajalehti, ma satusin järgmisele artiklile. Julgen öelda, et kunagi varem pole ma olnud sellises kohmetuses.

„Valevandumine. Võib-olla, millal mr. Mark Twain esineb rahva ees kubernerikandidaadina, suvatseb ta selgitada, milliseil asjaoludel ta paljastati 34 tunnistaja poolt valevande andmises, mis toimus Vakavakis, Cochinchinas, 1863. aastal. Nimetatud valevandumise eesmärgiks oli omastada vaeselt leselt-pärismaalaselt ja tema abitult perekonnalt armetu banaanisalu, ainuke tugi ja abi vaesuses ja üksinduses. Nii iseenda kui ka suure rahva ees, kelle häáli mr. Twain taotleb, on ta kohustatud selgitama seda lugu. Kas ta teeb seda?“

Ma mõtlesin, et lõhken imestusest. Milline julm, süd ametu laim! Iialgi, ühe silmagagi pole ma näinud Cochinchinat! Ma ei ole kunagi kuulnud Vakavakist. Ma ei ole suuteline eraldama banaanisalu kängurust. Ma ei teadnud, mis teha. Hakkasin märatsema, kuid tundsin enda täielikku abitust. Ma kaotasin asjatult terve päeva, ent ei võtnud midagi ette. Järgmisel päeval trükkis seesama ajaleht järgmised read:

„Tähelepanuväärt! Väärrib märkimist, et mr. Twain vaikib ilmekalt vaelevandumisest Cochinchinas.“

(Kuni valimiskampaania lõpuni see ajaleht ei nimetanud mind teisiti kui „alatu vaelevanduja Twain“.)

Siis esitas teine ajaleht järgmise märkuse:

„Soovitav oleks teada. Kas uus kubernerikandidaat ei nõustus selgitama oma kaaskodanikele (kes otsustavad hääletada tema eest) üht väikest sündmust: kuidas see juhtus, et tema barakikaaslastel Montanas kadusid pidevalt igasugused pisi- esemed, mis muutumatult osutusid mr. Twaini taskusse või tema kirstu (nii nimetati ajalehte, millesse ta mähkis oma rämpsud) sattunuks, kuni lõpuks peeti vajalikuks anda talle väike sõbralik õppetund tema isiklikuks kasuks, nimelt: ta määriti tökatiga, püherdati udusulgedesse ja sõidutati latil, selle järel aga soovitati jätta igavene tühjus sellesse kohta, kus ta harilikult asus laagris. Kas ta teeb seda?“

Kas võib endale kujutella kurikavalamat õelust? Kogu oma elu jooksul ma ei ole viibinud Montanas.

(Sellest ajast peale see ajaleht nimetas mind lakkamatult: „Twain, Montana varas“.)

Nüüd ma hakkasin ajalehti avama väga ettevaatlikult — umbes nii, nagu kõrvaldatakse tekk, mille all arvatakse olevat latsutaja madu. Ükskord nägid mu silmad järgmist:

„Vale paljastati. Michael O'Flanagani, esquire, ja mr. Snub Rufferti ning Charles Maligaini, Waterstreedist, vande all

antud tunnistuste kohaselt on tehtud kindlaks, et mr. Mark Twaini alatu kinnitus, et meie õilsa lipukandja Blank G. Blanki õnnis vanaisa on poodud röövimise eest maanteedel, on jäme jultunud vale ilma faktilise põhjenduse varjuta. Igal südametunnistusega inimesel on kurb vaadata, et poliitilise edu saavutamiseks lastakse käiku nii alatud vahendid, nagu hauas puhkavaile surnuile kallaletungimine ja nende auväärsete nimede mustamine.“

(Muide, sellest ajast alates nimetas see ajaleht mind: „Twain, haudade rüvetaja“.)

Järgmine ajaleheartikkel, mis tõmbas endale mu tähelepanu, kõlas nii:

„Armas kandidaat. Mr. Mark Twain, kes pidi eile õhtul pidama piksekõne iseseisvate miitingul, ei ilmunud määratud ajaks. Tema arstilt saabunud telegrammis öeldi, et mr. Twain on kukkunud maha lõhkumahakanud hobuse seljast. Tema jalg on murdunud kahest kohast, haige kannatab suurimaid piinu...“ (jne. — terve rida jaburdusi sellessamas toonis.) „Ja iseseisvad püüdsid igati neelata alla selle viletsa vale, teeseldes, nagu ei teaks nad selle viletsa olendi, kelle nad valisid oma lipukandjaks, eemalejäämise tõelist põhjust. Eile õhtul toimetati keegi surmani purjus mees võõrastemajja, kus elab mr. Mark Twain.“

Selleks ajaks hakkasid anonüümkirjad etendama tähtsat osa minule saabuvas postis. Tavaliselt nad kõlasid:

„Kuidas elab eideke, kellele te andsite jalahoobi omas kodus, kui ta palus teilt almust?“

Samuel Pry“.

Või:

„Teie mõningaist tegudest ei tea keegi peale minu. Parem loobuge mõnest dollarist teie alandliku teenri kasuks, muidu te kuulete ajalehtede kaudu ühtteist.“

Henry Andy'st.“

Ja nii edasi samas vaimus. Ma võiksin siin tsiteerida selliseid kirju lugeja täieliku tüdimuseni, kui vaid sooviksin.

Varsti paljastas mind tähtsaim vabariiklik ajaleht valijate massilises äraostmises, kuna juhtiv demokraatlik häälekandja naelutas mind kinni kuritegeliku šantaaži eest.

(Sel kombel sain ma veel kaks täiendavat hüüdname: „Twain, räpane häälte ülesostja“ ja „Twain, nurjatu väljapressija“.)

Pärast seda algas selline ulgumine „vastuste“ nõudmisega mulle esitatud hirmsaile süüdistustele, et ajalehetoimetajad ja minu partei juhid ütlesid, et minu edasine vaikimine võrduks minu poliitilise hukkumisega. Ja just nagu selleks, et teha nende üleskutse veel käskivamaks, tõi üks ajaleht selsamal päeval järgmise sõnumi:

„Imestelge seda subjekti! Iseseisvate kandidaat jätkab vaikimist. See tähendab, et ta ei julge rääkida. Iga tema vastu esitatud süüdistus on täielikult põhjendatud ja kõik need on kinnitatud tema ilukõnelise vaikimisega, nii et praegu võib teda pidada lõplikult paljastatuks. Vaadake oma kandidaati, iseseisvad! Vaadake alatut vaelevandujat. Montana varast, haudade rüvetajat! Imestelge oma kehastunud joomarit, oma räpast häälte ülesostjat, oma nurjatut väljapressijat! Vaadeldge teda, kaaluge teda hästi ja otsustage siis, kas te võite anda oma ausad hääled olendile, kes on pälvinud seda õelate sõimunimedele suletud ringi oma vastikute kuritegudega ja kes ei söanda avada suud, et tõestada oma süütust kasvõi üheski nendest!“

Ei olnud enam mingit võimalust väljarabelemiseks ja suurima alandustundega ma asusin valmistama vastust sellele põhjendamatute süüdistuste hulgale ja alatule pettusele. Kuid ma ei viinud seda tööd lõpuni, kuna järgmisel hommikul esines üks ajaleht uue jõledusega, värske laimuga, ja süüdistas mind

täiesti tõsiselt selles, et ma olevat põletanud maha hullumaja ühes kõigi selle elanikega, kuna see olevat varjanud väljavaadet minu maja aknaist. See viis mind paanikasse. Siis järgnesid süüdistused selles, et ma olen mürgitanud oma onu eesmärgiga omastada tema varandus, ja visad nõudmised haua lahtikavamiseks, et asja uurida. See viis mind peagu hullumiseni. Ma kõhklesin, kõhklesin. Lõpuks — see oli häbitu tagakiusamise haritipp, mille tõi mulle kaela parteiline vihkamine — üheksa tillukest, vaevalt jalalt jalale tatsuvat lapsukest kõigis nahavarjundeis ja kõigis räbaldumise astmeis jooksid valimiseelse koosoleku ajal lavale ja hakkasid embama mu jalgu, hüüdes: „Isa!“

Ma ei pidanud vastu. Ma langetasin lipu ja alistusin. Ma ei olnud nende nõudmiste kõrgusel, mida esitati New Yorgi osariigi kubernerile. Ma saatsin kirjaliku loobumisteate ja suures südamevalus kirjutasin alla:

„Teie ustav kunagi korralik inimene, kuid nüüd

MARK TWAIN, alatu valevanduja, Montana varas, haudade rüvetaja, räpane häälte ülesostja ja nurjatu väljapressija.“

H. RAUDSEPP

KUIDAS VALITI KIKERPILLI LINNAPÄID

Katkend komöödiast „Kikerpilli linnapead“

Toomas Õilismaa korter. Vähenõudlik töötuba, kuid mugav ja kodune. Kirjutuslaud, sohva, toolid. Paremal väliskäik. Vasakul kaks akent tänavale. Tagaseinas kaks käiku, paremal saali, vasakul söögituppa. Väljas kevade ja päike. Välisuksest sisse püüdes ja ettevaatlikult ümber vaadates astub sisse K ö ö g e r d a l. Ta on vanapoiss hilisemates aastates, kes ammu tüüri kaotanud ja keda elulained vabalt vintsutavad.

KÖÖGERDAL (*enesele*): Inimmaterjali poolest sõredavõitu!

Saali ukse kaudu tuleb nähtavale T o o m a s Õ i l i s m a a. Ta on seebivabrikant, kelle kaup läheb hästi, kelle käes kõik kergesti edeneb ja kes oma seitsmest tütrest juba viis on mehele pannud. Ta on väga rahul iseene ja maailmaga ning ei oska midagi paremat tahta.

ÕILISMAA: Kes seal on?

KÖÖGERDAL (*alandlikult, kuid usaldavalt*): Ainult Köögerdal, härra Õilismaa.

ÕILISMAA: Mis on siis, armas Köögerdal? (*Võtab oma laua taga istet ja tegeleb paberitega.*)

KÖÖGERDAL (*kohutava süngusega*): Hirmus kõlbeline kokkuvarisemine, härra Õilismaa.

ÕILISMAA (*lohutust pakkudes*): Vana tõbi, eks?

KÖÖGERDAL (*leppides*): Kaks korda kuus. (*Põlastusega.*) Püksteni jõin välja! (*Häält madaldades.*) Teist päeva pole saanud midagi hamba alla.

ÕILISMAA (*imetlusega*): Rahvapartei! Ja laseb härra toimetaja nälga surra.

KÖÖGERDAL (*osatavalt mökitades*): Toimetaja! Ainult vastutav. Kui on tarvis — istuda.

ÕILISMAA: Seda õnnetust juhtub vist harva.

KÖÖGERDAL: Kahjuks jaa. (*Saladuslikult, rõhuga.*) Viimases „Tõrviku“ numbris, nagu räägitakse, olevat väga rängasti öeldud härra linnapea kohta. On lootusi . . .

ÕILISMAA (*sõbraliku etteheitega pead vangutades*): Aga, armas Köögerdal —

KÖÖGERDAL (*veendumusega*): Miks ma ei peaks rõõmustama? Prii leib ja palk on kolmekordne. Kole kahju enne seda õnnistust ära kärvata!

ÕILISMAA: Kas „Tõrvik“ avanssi ei anna?

KÖÖGERDAL: Tohi üldse nägugi näidata toimetuse ruumides. Seisab lepingus.

ÕILISMAA: Aga minu onupoeg Kõrevaras, rahvapartei ja „Tõrviku“ vaimline juht —

KÖÖGERDAL (*silmi lakke visates*): Oh jumal, härra Õilismaa! Minu lugupidamine teie onupojale! Aga teate ise, ta on ju (*väga alandlikult*) — idealist! (*Imiteerides.*) Rahva tulevik! Inimkonna edu! Aiva suurel määdul, ainult angroo! Aga kui üksik inimene jalgu jääb, maha tallab kui ussikesi.

ÕILISMAA: Jaa, Joosep on tõesti natuke käre.

KÖÖGERDAL: Hoidku Jumal idealistide eest! Ikka seisad sa

neil teel ees, ikka on tarvis kedagi purustada ja hävitada — inimkonna parema tuleviku pärast.

ÕILISMAA: Ma arvan, kallis Köögerdal —

KÖÖGERDAL: Ei, ei — las inimkond jookseb härra Kõrevarese järel! Aga kui Köögerdalil peenike pihus, siis tema otsib üles härra Õilismaa. Teie olete kõige lahkem ja — tänu jumalale — kõige jõukam mees meie linnas.

ÕILISMAA: Nüüd liialdate kindlasti, armas Köögerdal!

KÖÖGERDAL: See on suurim voores, kui heldus paarib end jõukusega. Ka vaene inimene võib olla lahke, aga kes saab sellest söönuks!

Söögitoa kaudu ilmub Truuta, naervate silmadega ümarik vanaproua.

KÖÖGERDAL (*sügava kummardusega*): Madam Õilismaa!

TRUUTA (*röömsalt*): Ah see on ju meie Köögerdal!

ÕILISMAA: Sina, Truuta! Võta Köögerdal enesega kööki. Ta vaeseke on jälle kõlbeliselt kokku varisenud.

KÖÖGERDAL: Kere on täiesti hele!

TRUUTA: Vaene Köögerdal! Tulge kohe kaasa! Küll me teid juba jalule seame.

KÖÖGERDAL (*silmi lakke visates*): Kui lahkesti siin majas ühe Köögerdaliga ümber käiaks. See on mind alati pisarateni liigutanud.

TRUUTA: Palun, Köögerdal, astuge ees!

KÖÖGERDAL (*viisakusest nõretades*): Pardon, madam! Daa-midel on eesõigus!

TRUUTA (*naerdes*): Meie Köögerdal on alati kaval. Sa võiksid, Toomas, midagi õppida.

Truuta ja Köögerdal lahkuvad söögitoa kaudu.

*

ÕILISMAA: Ei, äri läheb suurepäraselt. Nähtavasti on väga moodi läinud seepi osta ja ennast pesta. Mis ma tahtsin nüüd öelda? Ahaa — see Köögerdal! On ta juba läinud?

TRUUTA: Oh ei! Ta istub köögis ja sööb.

ÕILISMAA: Kui ta enesele mitte liiga ei tee!

Väliskäigu kaudu ilmuvad linnapea Köösel ja tema Minna. Andreas Köösel on isiklikult sümpaatne ja soliidsust rõhutav väikelinna vanahärra, oma ümbrusele vastava piiratud silmaringiga. On üks neist meeldivatest keskpärasustest, kes oma isikuga konflikte ei sünnita ja kes selle tõttu hästi sobib avalikkude ametite peale. Oma Minna tõttu on ta sunnitud olnud saksikute ringkondi arvestama, seepärast on ta vabariiklikkudes oludes pisut kindlusetu ning üldse ära hirmutatud moodsast demokratismist ja selle tehnikast.

ÕILISMAA (*lahtiste kätega vastu minnes*): See on ilus! See on ilus, Andreas, et sa meid ka vahel vaatama tuled!

TRUUTA: Tõesti armas, proua linnapea!

MINNA: Mötelge, frau Õilismaa — see villa, mis ma teile kõnelin, ei kölba. Ja see ümbrus — siin põld, seal põld — ei kedagi mets! Ja mitte üks vesi. Väga kurblich maastik! Aga nüüd te näitate mulle need uued vaibad, frau Õilismaa, nicht wahr?

TRUUTA: Palun, proua linnapea!

Minna ja Truuta saali kaudu ära.

ÕILISMAA: Noh, armas naisevend, kuidas käbarad käivad?
(*Pakub istet.*)

KÖÖSEL: See on ju põrgu!

ÕILISMAA (*istudes*): Tahavad sind vägisi aujärjelt alla kiskuda.

KÖÖSEL: Sinu onupoeg, see Kõrevaras! Ta on püsti saatan! Kisendab koosolekutel kui indiaanlane! Ja mis etendused need linnas on — rongkäik turutrummiga. Häbi on vaadata!

ÕILISMAA: Rahvale meeldivad maksuta etendused. Nad jooksevad kokku — rahvameestele otse suhu!

KÖÖSEL: Ja mis nad kirjutavad? Oled sa lugenud viimast „Tõrvikut“?

ÕILISMAA: On sulle pisut liiga teinud küll, Andreas!

KÖÖSEL: Pisut?

ÕILISMAA: Nii hull sa ikka ei ole.

KÖÖSEL: Eluaeg aumees olnud! Teist aega linnapea! President seltsides ja klubides. Aga nüüd? Tulesüütaja! Vekslivõlt-sija! Pärandusepetja!

ÕILISMAA: Ja-jaa! Ma lugesin!

KÖÖSEL: Vahekord oma köögitüdrukuga! Mõtle — köögitüdrukuga! Minna läks päris roheliseks seda lugedes.

ÕILISMAA: Valimiste aeg, armas Andres. Kõik teavad, mis pärast sa korraga nii suur kelm oled.

KÖÖSEL: Aga piirid? Peavad ometi mingisugused piirid olema, Toomas?

ÕILISMAA: Teie Kodanikkude Liidul on ju ka ajaleht. „Valgus“ on ta nimi. Mis „Tõrvik“ tõrvanud, eks „Valgus“ tee jälle valgeks.

KÖÖSEL: „Valgus“ ei saa enam ilmuda enne valimisi.

ÕILISMAA: Kuidas ei saa?

KÖÖSEL: Nad on öösel „Valguse“ trükikotta sisse murdnud!

ÕILISMAA: Tule jumal appi!

KÖÖSEL: Ladu laiali ajanud. Tähed segi kallanud. Käsikirjad ära viinud. Masinad rikkunud. Mis sa nüüd ütled?

ÕILISMAA: Tõesti uus ja algupärane! Kuidas see tehnika meie päevil edeneb! Eks ma näe seda omast seebivabrikust.

KÖÖSEL: Niisuguste abinõudega mina ei saa —

ÕILISMAA: Siis jääd alla. Meil oli ju ka teine seebivabrik siin.

KÖÖSEL: Oidermann.

ÕILISMAA: Ei uuendanud masinaid, ei jälginud uut tehnikat. Jaa, see vana Oidermann. Tore iseloom! Kuldne süda! Aga tegi halba seepi. Tagajärg pankrot.

Väliskäigu kaudu astub sisse Kõrevares.

Joosep Kõrevares on absoluutne idealist. Ta pilk on ikka kaugele paremasse tulevikku juhitud, seepärast ei näe ta jala ette ja tallab valimata kõik maha. Ta ilmub ikka kurjakuulutavalt, ja kust ta lahkeb, seal korjatakse kildusid maast.

KÕREVARES: Tere, Toomas! (*Silmab Kõöselit.*) Mis? Sinu majas kohtad igasuguseid subjekte?

ÕILISMAA: Aga, armas Joosep! See on ju härra linnapea! Minu lihane naisevend.

KÕREVARES (*lügub rahutult. Kõöselit pilkudega hävitades*): Hm!

KÖÖSEL (*kaeblikult Õilismaale*): Sa võtad seda inimest siin vastu!

ÕILISMAA: Kallis Andreas, ta on ju minu onupoeg!

KÕREVARES: Linnapea! Linnapea! (*Jäeb Kõöseli kõrvale seisma.*) Sõbralik nõuanne. Muretsege enesele tiivad. Aga kohe!

KÖÖSEL: Tiivad? (*Õilismaale.*) Kas ta pilkab mind?

ÕILISMAA: Tahab vist öelda, et sa varsti lendad.

KÕREVARES: Mina teen tuult ja teie lendate!

KÖÖSEL (*ennast sirgu ajades*): Ma küsin teilt — mis olete minust kirjutanud „Tõrvikus“?

KÕREVARES: Mina? Tänan au eest. Meil „Tõrvikus“ kirjutavad palgalised jõud.

KÕÖSEL: Rahvapartei häälekandja! Teie juhite erakonda ja lehte —

KÕREVARES: Muidugi juhin. Ma andsin „Tõrvikule“ käsu — Kodanikkude Liit — (*näitab käega*) maatasa!

KÕÖSEL (*Õilismaale*): Kuula! Kuula!

KÕREVARES: Linnapeale — türgi pipart nina alla!

KÕÖSEL: Sa kuuled, Toomas!

KÕREVARES: Aga kuidas nad seda teevad, see on nende asi. Nad on oma alal eriteadlased.

KÕÖSEL: Röövmõrtsukaks on nad mu teinud, need eriteadlased.

KÕREVARES: Kui neil on andmeid, härra Kõösel! Ei kirjutata ometi ilma andmeteta.

KÕÖSEL: Andmed! Andmed! Solki kallavad nad! Solki!

KÕREVARES: Vabandage, härra Kõösel! „Tõrvikut“ toimetavad pealinnast väljakirjutatud ajakirjanikud. Vilunud jõud, kes teavad, milleks nad on ja mis nad võivad.

KÕÖSEL: Kohtusse kaeban laimamise eest! Küll te veel näete!

KÕREVARES: Ka selleks on meil palgaline inimene. Vana Köögerdal istub heameelega. Saab kolmekordse palga ja tänab jumalat. Kulub mehele vahel ära, siis ei tolgenda mööda kõrtse.

KÕÖSEL: Maa ja taeva looja! Ja need on meie abinõud, härra Kõrevares! Niisuguste abinõudega...

KÕREVARES (*Kõöselile üsna lähedale astudes*): Teate, mis on poliitika? Võitlus on see! Ja võitlus on vägivald. Füüsiline, vaimline ja kõlbeline vägivald.

KÕÖSEL: Teeröövimine on see!

KÕREVARES: Mis pühadus te olete, et nii väga peab valima abinõusid? Maju olete ehitanud ja üürnikke nõörinud, jälle ehitanud ja jälle nõörinud — see on kogu te elutöö. See

on te ausus ja auväärsus, mille eest teised, samasugused nõõrijad, teid linnapeaks upitasid —

KÖÖSEL: Minu peale pole keegi kunagi näpuga näidanud!

KÖREVARES: Siis näitan mina. Ennäe inimest! On seesuguse päkapiku-hinge kätte kunagi sattunud mõni raamat, mis käsitleb inimsoo ideaale, suuri ühiskondlikke probleeme, inimsuse kõrget mõtet? Kodus keelepeks kohvitassi taga, klubis kaardimäng väikese riskiga — see on teie haridus ja poliitiline silmaring. Ja niisuguste vaimliste kääbuste, niisuguste ühiskondlikkude lutikatega peaksin mina, veel kauplema, k u i d a s ma nad ära pühin — tänan väga!

KÖÖSEL: Ühiskondlik lutikas! Toomas, ta ütleb — ühiskondlik lutikas!

Saali kaudu tuleb M i n n a.

MINNA: Mis on, Andreas? Sa oled nii kahvatu! (*Silmab Kõrevarest.*) Aa — keda ma näen! Herr Kõrrevarres! (*Ulatab käe suudlemiseks.*)

KÖREVARES (*suudleb kätt*): Proua linnapea on ikka — perfekt!

MINNA: Ah, mis tore rongkäik! Oo! Ja see pritsimeeste muusik! Kolossaal!

KÖREVARES: Mitte nii palju komplimente, proua linnapea.

MINNA: Ja kuidas herr Kõrrevarres sammub — kui üks Hindenburg! Ja tema kõrval — oo gottchen — kes kõnnib tema paremal käel — minu pesunaine! Mõtelge — minu pesunaine!

KÖREVARES: Jaa, proua linnapea. Pesunaine on nüüd inimene. Ja täieõiguslik vabariigi kodanik.

MINNA: Mõtles, Andreas, meie pesunaine on nüüd keiseriina!

KÖREVARES: Jaa, kes meie päevil proua linnapea tahab olla, peab meeldima oma pesunaisele, oma köögitudrukule ja oma kutsarile. Vastasel korral — jumalaga au ja hiilgus!

MINNA: Mis hirmus aeg!

KÕREVARES: Jaa, olid kord kuldsemad päevad! Ma mõtlen, kui saksa sõdurid linna sisse sõitsid ja meie daamid nende hobustele kaela langesid. Üks saaremaa hobune vist praegu veel unistab proua linnapea suudlustest.

MINNA: Fuih! Tule, Andreas. Meie ei kuule mitte see liiderlik jutt!

K ö ö s e l j a M i n n a l a h k u v a d v ä l i s u k s e k a n d u.

ÕILISMAA: See Minna — see Minna! Seesugusega oleks vist üsna keeruline — pühas abielus elada, mis? Aga tead, Joosep, ära pane pahaks —

KÕREVARES: Noh?

ÕILISMAA: Ma mõtlen, need kõrged eesmärgid — ja siis see uus tehnika — kas see ei ole siiski pisut liig —?

KÕREVARES: Rumalus! Suure idee taga peab seisma suur rusikas! Kui väike vaim oma väikest egoismi rahuldab, siis püüdku ta seda teha võimalikult vooruslikkude abinõudega. Sest kui abinõud ka närused on, kuidas näeb siis see jõledus välja! Aga kus inimkonna hüve, rahva ja inimsoo tulevik kaalul, seal ei saa ometi sõjariistade valikus olla pedant.

ÕILISMAA: Muidugi — muidugi! Aga mõtelda, kui mina ka —

KÕREVARES: Mis?

ÕILISMAA: Kui mina ka oma seepi tahaksin levitada, nagu sina oma ideid! Ikka seebikangiga ostjale pähe.

KÕREVARES: Aga, Toomas, on ometi vahe seebi ja — kõrgema poliitika vahel!

ÕILISMAA: Jaa, pole küllalt, et seep on hea. Sa pead sinna juurde ka sõbralikult naeratama. Aga ära pane pahaks, Joosep. Tead, neist ideedest ja inimkonna asjadest, neist ei tea ma ju mitte mõhku!

KÕREVARES: Jaa, sind vaadates tuleb teinekord lihtsalt hirm peale! Milline enesearmastus ja huvide kitsus! Et inimene nõnda elada võib! Mõttele, Toomas, i n i m e n e!

ÕILISMAA: Olen ju ainult seebivabrikant!

KÕREVARES: A i n u l t seebivabrikant! Teha seepi! Ikka jälle seepi! Ja muud midagi? Ei kunagi tunda tungi millekski kõrgemaks. Ja see — see seebikeetmine täidab ühe inimese elu?

ÕILISMAA: Jumaluke — hommikust õhtuni jooksen ringi! Ei, Joosep, sa teed mu päris araks! Ons see tõesti midagi nii halba — head seepi teha ja seda paraja kasuga müüa?

KÕREVARES: Seda ei keela sulle keegi! Aga mind ärritab, et ajal, mil kogu linn ärevuses elab ja oma parema tuleviku pärast võitleb, sina nii rahulikult võid istuda oma seebikastide juures!

ÕILISMAA: Milleks ennast erutada! Kui võidab Kodanikude Liit, siis linnapea on minu naisevend. Kui võidab Rahvapartei, siis linnapea on minu onupoeg. Ikka kuulub linnapea perekonda ja minu seebivabrikut ei ähvarda mingisugune hädaoht! Aga astume tahapoole, seal on pisut mugavam!

KÕREVARES: Toomas! Kas sul kunagi pole soovi targanud ka ise kord linnapeaks saada?

ÕILISMAA: Mitte uneski, armas Joosep!

Õilismaa ja Kõrevares saali kaudu ära. Söögitoa kaudu liigub mõnutseva aeglusega Köögerdal, sigar suus. Ta on jälle sisemiselt jalul ning ta enesetunne ja iseteadvus võnguvad oktaavi võrra kõrgemal.

KÖÖGERDAL (*vesti üle kõhu sirutades*): Otse uskumatu, mis inimene võib oma õõnsustesse mahutada! Kaks-kolm päeva on selle-eest asi hooletu.

HELMİ (*saali lävele ilmudes*): Härra Köögerdal!

KÖÖGERDAL: No-noh?

HELMİ: Mul on teiega kõnelda — midagi tõsist! Väga tõsist!

KÖÖGERDAL (*suitsu puhudes*): Hm! Toimetuse kõnetunnid on küll juba möödas. Aga olgu, teile ma teen erandi. (*Istub sohvale, ajab jalad harki.*) Palun istuge.

HELMİ (*istudes*): Võin ma teid täielikult usaldada, härra Köögerdal?

KÖÖGERDAL: Täiesti. Kõik, mis mulle ilmutate, on — toimetuse saladus.

HELMİ: Kas on see midagi väga kindlat?

KÖÖGERDAL: Toimetuse saladus, jumal hoidku! Seda ei avaldata tuleriidal ega ristisambas.

HELMİ: Siis kuulge! Ma pean tingimata saama — linnapea tütreks!

KÖÖGERDAL: Toho pime! Hm, linnapea tütreks? Seal olete oma isa valikus pisut eksinud!

HELMİ: Kas siis tõesti minu isast ei saa teha linnapead?

KÖÖGERDAL: Materjal väga sant.

HELMİ (*meelitades*): Härra Köögerdal! Võtke see asi enese teha.

KÖÖGERDAL (*üllatusega*): Mina — ?

HELMİ: Teie olete ju nii suur ja vägev mees!

KÖÖGERDAL: Suur ja vägev? Ja — ja —

HELMİ: Igakord, kui ma „Tõrviku“ lahti löön, seisab seal all: vastutav toimetaja — Köögerdal. Mul hakkab pea ringi käima, kui kõrgel teie seisate.

KÖÖGERDAL: Jaa, ma mängin tõepoolest meie avalikus elus väga vastutusrikast osa.

HELMİ (*väga meelitavalt*): No kuidas oleks, armas Köögerdal? Kas teete ära? Mis see teil maksab? Aga mulle see on eluõnn.

KÖÖGERDAL: Ah nii! Tähendab, linnapea tütar?

HELMİ: Jaa, südameasi, härra Köögerdal.

KÖÖGERDAL: Südameasi? Ei noh — siis teeme ära. Et ühe noore tüdruku süda lõhkema peaks, seda ei suudaks ma vastutada.

HELMİ: Härra Köögerdal, te olete ingel!

KÖÖGERDAL: Ingel — ja — ja — Aga asjal on üks konks man!

HELMİ: Hoidku jumal!

KÖÖGERDAL: Arvate, et see nii kerge on, teha linnapea tütreid! Keda seal määrima peab, keda üles ostma, keda lihtsalt purustama!

HELMİ: Taevas halasta!

KÖÖGERDAL: See maksab midagi! Ja silmapilgul mul ei ole — peent raha.

HELMİ: Kust võtan ma need koledad summad!

KÖÖGERDAL: Taskuraha on?

HELMİ: See paar tühat —

KÖÖGERDAL: Tooge aga siia!

HELMİ: Jaa! (*Kaob söögitoa kaudu.*)

KÖÖGERDAL: Lahke rahvas need Õilismaad. Söödavad ja maksavad veel juurde.

HELMİ (*tagasi tulles*): Siin, härra Köögerdal!

KÖÖGERDAL (*raha tasku peites*): Kui puudus tuleb, panen omast käest juurde.

HELMİ: Veel üks palve, härra Köögerdal!

KÖÖGERDAL: Ikka veel!

HELMİ: Kui te minu isa linnapeaks teete, siis tehke nii, et ta seda ise ei märkaks —

KÖÖGERDAL (*üles tõustes*): Ise ei märkaks? Hm, see on juba pisut keerulisem. Aga olgu. Kes üle koera on astunud, astub ka üle saba.

SOODOMA LINNAISAD TEEVAD VALIMISLIIKU

Katkend romaanist „Pidu kestab“

Soodoma uue linnavolikogu esimene istung raekojasaalis ei olnud veel alanud. Kestsid edasi läbirääkimised rühmade vahel, mis olid veninud juba üle nädala, ilma et oleksid andnud mingeid tulemusi. Iga rühm tahtis linnapea kohal näha oma kandidaati, ja kuna neid rühmi oli peagu niisama palju kui volikogus liikmeid, siis loomulikult osutus kokkuleppe saavutamine üliiraskeks. Rohkem kui nädalase kauplemise järel oli lõpuks jõutud ainult nii kaugele, et esialgsed ühemehelised rühmad olid liitunud teiste oma kandi meestega. Aga sellest ei olnud kuigi palju kasu, sest seetõttu oli rühmade arv vähenenud vaevalt poole võrra. Soodom teatavasti on juba looduse poolest väga omapärane linn. See õieti ei olegi linn, vaid rohkearvuline kogu väikesi üksikasulaid, mis küngaste ja orgude, jõgede ja järvede, metsasalude ja põldude läbi on üksteisest niivõrd eraldatud, et nende vahel puudub otsene side. Need on nagu omaette piskised vabariigid, millest igitüks elab oma iseseisvat elu. Iga niisuguse pisiala kodanikud näevad ainult oma kodunurga hädasid ja muresid ega tahagi teada sellest, mis sünnib väljaspool nende piire. Nad armastavad üle kõige oma kitsast maa-ala, ning see armastus teeb nad sallimatuks, koguni vaenulikuks

kõige vööra vastu. Pilpaküla elanik ei ole mitte sõber jõeäärse linnaosa elanikuga ega Palumetsa elanik mitte tuttav Konnaoja kandi elanikuga. Mis tehakse vana turu lähikonnas, see on täielikult hüljatav uue turu ümbruse kodanikule, ja vastuoksa. Ei ole Soodoma kodanikud kunagi leidnud ühist keelt, ei leidnud ka seekord linnavolikogus.

Aga linnavalitsus oli siiski tarvis valida, sest seda nõudis riigi seadus. Ja nii nad askeldasid seal, raekojasaalis kõik need viisteistkümme volinikku, kes järgnevate aastate jooksul Soodoma hiilgavale tulevikule pidid vastu viima, nagu nad olid töötanud enne valimisi, ja nägid kõik hiiglakombel vaeva ning kippusid kasvõi nahast välja, et vastastikku üksteist veenda kokkuleppe paratamatuses. Kui aga miski ei aidanud, kutsus August Madjak, kel sellest pikaleveninud kauplemisest juba kõrini villand oli, Pilpaküla ja naabruse Konnaoja mehed eri ruumi, pidas neile lühikese manitsuskõne, põrutas siis rusikaga vastu lauda ja ütles:

„Poisi, sii asi om niisedäviisi joba liiale lännü. Kõrd piäp üitskõrd majja saama, sedä miä teile ütle. Selleperäst lääme nüüd ja anname oma ääle keskliina meestele. Nemä tahava liinapääss kaupmiist Jaan Nüblikut — noh, olgu neil kah üits ää päiv! Meie toetame neid. Ja selle iist nemä jälle annava oma ääle meile, ku meie oma liinanõunigu kandidaadi üles säeme.“

„Aga keda me seame?“ küsis keegi seepeale vaikse ning argliku häälega.

„Ah kedä vai?“ imetses Madjak. „Noh, egas me sinna mõnda tohmanni kah valida saa. Piäme iks saatma mehe, kes kõrd juba liinavalitsusen om ollu ja egäpidi seda asja tunnep. Ja niisuke miis ole mia esi. Miu te piäte valima, sest parembat miist teil ei oleki. Ja liigu tii mia teile kah ausa, sedä pidäge meelen.“

Kui keegi nüüd veel katsus vastu vaielda, katkestas Madjak selle jutu väga järsult ning sundivalt:

„Noh, lääme siss! Mes siin iks... niisedäviisi pal'lu lori-seda!“

Ning edasi hargnes kõik juba väga libedasti. Hälteenamusega valiti linnapeaks kaupmees Jaan Nüblük ja esimeseks linnanõunikuks August Madjak, kes ennegi sellel kohal oli olnud. Sarapiku ja Varangu mehed oleksid nüüd leppinud ka teise linnanõuniku kohaga, kuid jäid arusaamatul kombel sellestki ilma, mis neid loomulikult südamepõhjani kurvastas. Ja kui nende vastased Linnusilma kõrtsi läksid oma suurt võitu pühitsema, keerasid nemad omakorda sisse Hõimukõrtsi, et teha seal kahjuliiku. Soodomas oli ju niisugune vana hea komme, et joodi nii rõõmu kui kurvastuse, nii võidu kui kaotuse puhul, ning Sarapik ja Varang oma meestega ei tahtnud mitte seda kommet rikkuda. Nad hoidusid igas asjas liigest vabameelsusest, sest nõnda oli neile parem.

Linnusilma kõrtsis laskis Madjak kaheksa mehe peale kohe neli liitrit lauale tuua, suupisteks aga tellis igale mehele terve portsjoni seakarbonaadi hapukapsastega, ja pidusöök algas.

„Noh, võtame siss,“ tõstis August Madjak esimesena klaasi. „Meil om iks vaiva kah külländ ollu, ja selle pääle kulup üits naps peris ärä. Proost!“

„Proosit!“ pidas ka uuestivalitud linnapea Jaan Nüblük oma kohuseks midagi öelda: Ta jõi klaasi ühe sõõmuga tühjaks ning jätkas siis: „Mina arvasin juba, et see asi meil ka täna korda ei lähe. Sarapik ja Varang panid ju kõik rattad käima, et meie ühist väerinda lõhkuda. Aga näe — ei vedanud neil. Meie mehed jäid kindlaks nagu müür.“

„Sii om kõik miu tüü, et sii niisedäviisi läits,“ tähendas Madjak väga iseteadvalt vahele. „Ku mia ei oless õigel ajal

sekka löönü, ei tiia, kas te siss olesside siin . . . niisedäviisi ütenkuun istnu. Proost!“

„Õigus jah! See on Madjaku töö!“ hüüti seepeale kooris.
„Elagu Madjak! Hurraa!“

Tühjendati jälle klaasid, ja siis seletas linnapea Nüblük edasi:

„Mina olen muidugi väga rõõmus, et mul niisugune kange abiline on, nagu August Madjak. Aga ma näen veel suuremat abi selles, et need volinikud, kes meid on valinud ja kes siin nüüd kõik koos on, ka edaspidi ühte hoiavad. Nii ei võida meid mitte keegi, ja meie võime oma ameti ajal seda läbi viia, mida me heaks ja õigeks peame. Selle peale tõstan mina praegu klaasi!“

Ja linnapea Nüblük tõstiski klaasi, tehes seda väga tähtsa näoga, sest ta oli enda meelest öelnud niisuguse tõe, mida keegi teine peale tema iialgi ei oleks osanud öelda, ja võis seetõttu end nende meeste silmis ka eriliselt välja paista lasta. Nii ta muidugi mõtles ise, kuid teised ei pannud tema sõnadele suuremat rõhku, vaid kiindusid meelsamini oma toidutaldrikuisse, nagu oleks neile korruga otse hundi-isu peale tulnud. Linnapea oli sellest pisut haavunud ega saanud teisiti, kui pidi uuesti oma tähtsust esile tõstma hakkama.

„Mina olen juba vanem inimene,“ seletas ta väga tõsiselt, „ja ma ütlen teile, meie peame ühte hoidma, sest siis oleme meie tugevad ja siis võime ka teha, mis me tahame, ja keegi ei saa selle vastu midagi. Nii nagu on öeldud juba Siiraki Tarkuseraamatus: „Meie võim olgu meie õiguse aluseks, sest kes nõrk on oma tahtmist tegema, see ei kõlba mitte kuhuigi.“

„Tohoo hullu!“ irvitas seepeale Pilpaküla volinik Oskar Pärsimägi. „Meie linnapea kõneleb ju päris prohveti sõnadega. Ei tea, ehk on viimati veel mõni baptist või adventist? Neid ju nüüd siin Soodomas igasuguseid.“

„Pole ma kellegi baptist ega adventist,“ vaidles linnapea endise tõsidusega. „Ma kõnelen ainult seda, mis õige on ja mida juba vanad piiblitargad on õigeks pidanud. Teie nimetate neid prohvetiteks. Aga ega nad seepärast prohvetid olnud. Nad olid ainult targemad inimesed kui teised, olid elus rohkem elanud ja maailmaasju paremini tähele pannud. Sest iga tarkus tuleb vanadusega ja elukogemustega, seda te peate teadma. Niiviisi olen ka mina teist kõigist targem ja teie võite mind, kui tahate, ka prohvetiks nimetada niisama nagu Siirakut.“

„Mis sääls om?“ lõõpis nüüd Madjak teiste heakskiitva naeru saatel. „Ristime su täämbätsest päiväst Siirakuss, ja asiki tettü. Proost! Elagu meie Siirak!“

Ning aina hirnuvamaks paisuva naeruga võtsid kõik klaasid, löid neid kõlistades kokku ja keerasid siis järsu liigutusega suu peal kummuli, nii et klaasi sisust ainult korraks sai neelatada.

Kui need järjekordsed napsid olid tehtud, jätkas Madjak, kel kange lust oli linnapead nokkida:

„Aga ei tiia, mes ütlep tuu peris Siirak selle pääle, et sii meie Siirak nüüd siin... niisedäviisi proositap?“

„Oleks huvitav kuulda jah,“ itsitasid ka teised kaasa.

„Tema ütleb... niisedäviisi,“ muhatas linnapea korra oma pikkadesse vurrudesse, „et... ehtige endid pärgadega õiepungadest, enne kui need närtsivad. Ärgu ühelgi meist puudugu oma tore elu ja jätkem igale poole rõõmsa meele märgid, sest see on meie osa ja see on... meie saatus.“

„Hurraa! Braavo!“ rōkatas seepeale ligi kümnest kõrist korraga, nii et kõrtsilaest lupja hakkas maha varisema ja poolpurjus kelner ehmatuse pärast ära teise tuppä jooksis.

„Hurraa, Nüblik!“

„Elagu Siirak!“

„Hei, las käia, poisid!“

„Ajame Linnusilmale kord elu sisse!“

„Teadku terve Soodom, et täna oli linnapea valimine.“

„Ja et valiti niisugune tore vanamees, et paremat pole enam tahtagi.“

„Hurraa! Elagu!“

Linnapea Nüblük tundis end sellest rõkkavast meelevaldusest ülimal määral meelitatud olevat ning teiseks ei tahtnud ta ka oma abilisest Madjakust halvem olla, nii et ta omaltki poolt neli liitrit ja igale ühe sibulaklopsi käskis lauale tuua. Ning nüüd kestis pidu niisuguse tõusva hoo ja hallooga, et iga mees, kes veel kõrtsiuksest juhtus sisse tulema, sealt kohe jälle tagurpidi välja lendas ja kiiresti kogu Soodomale jooksis sõnumit viima, et ärgu nüüd jumala pärast keegi mingi Linnusilma, sest seal lõbutseb Tema Kõrgus — Soodoma uus linnavalitsus, ja lihtrahvale ei ole seal enam jalatäitki ruumi.

Kui iga mees vaevalt poole temale määratud viinast oli ära joonud, olid kõik juba nii suured ning tähtsad tegelased, et valimiste puhuks moodustatud koalitsioon mitmest kohast korraga rebenema kippus. Madjak üksi räuskas ning hooples mitme mehe eest, ja kes talle iganes juhtus vastu vaidlema, selle saatis ta ilma pikema jututa kõige pimedamasse ning rumalamasse kohta ja põrutas veel rusikaga otsa, nii et kogu kõrtsirahvas kuuleks:

„Kes om siin Soodoman kõrgemb võim, mes? Mia ole siin kõrgemb võim, ja teie kõik olete mardiku miu kõrval. Mia tii, mes mia taha, ja teil ei ole siin kellekil torisemist. Proost!“

Linnapea Nüblükul oli tegemist rohkem kui teomehel, et Madjakut vähegi vaole sundida ja oma isiklikku ning ametlikku autoriteeti tema üle maksma panna.

„Armas sõber Madjak!“ katsus Nüblük algul manitsemisega õnne. „Sa oled nüüd teist aega Soodoma linnanõunikuks valitud ja oled juba uhke, nagu oleksid sa mõni keiser või ei tea

mis. Sa vaata mind ja võta minust eeskuju. Mina olen kolm aega Kõlguta vallavanem olnud, ja nüüd olen ma Soodoma linnapea, ja kas on minu sees uhkust või midagi?“

„Õige! Nüblük ei ole sugugi uhke! Ta on täitsa rahvamees!“ kiitsid volinikud kooris, unustades jälle kõik oma äsjased lahakuminekid, kuid Madjakut see ei suutnud veenda.

Äkilise liigutusega tõmbas ta Nüblükul käega üle näo, nagu tahaks ta seda millestki puhtaks pühkida, ja ilkus ning hooples seejuures:

„Sa ütlet, et olet kolm aiga vallavanemb ollu. Aga mes om üits vallavanemb? Sii om kõöme üte Soodoma liinanõunigu kõrval. Ja viil tsaariaigne vallavanemb! Tol es oleki endäl midäki tetä: mes tälle ülembä ette kirjutiva, toda ta pidi täitmä. Ärä sa tule mulle puhkma, et sa suuri äätegusid ärä teiet sellega, et sa kolm aiga vallavanemb ollit. Ülembide taldu lakset ja kintse kaapset — selleperäst ollitki nii kavva. Aga proovi nüüd siin Soodoman liinapää olla — kae, ku kavva sa siin olet! Nüüd om liinapääl iks kõik õiguse käen ja puha, aga selle-iist om vaja koh oskamist ja esisaisvat otsustamist. Mia ole kõrd joba liinavalitsusen ollu — kolm aastat ole ollu, sii ei oleki nii lühike aig — ja mia tiia küll. Ja ku miu nüüd jälle om tagasi valitu, siss tähendäp, mia iks midäki ole ja midäki mõista kah. Aga proovi sina olla. Kõtt! Ilma miuta sa ei saa mitte ütte nädälitki ametin olla, sedä mia sulle ütle. Ja selleperäst ärä sa miuga tükiki vaidlema — kuule enne, mes mia ku targemb sulle ütle.“

Linnapea oli küll juba peagu purju jäämas, kuid nii palju ta sai siiski aru, et siin tema autoriteeti tõsine hädaoht ähvardab, ja seepärast ta ütles rõhuga:

„Armas Madjak, see ei ole mitte tarkus, mis kõneleb sinu suu läbi, vaid kõrkus ja upsakus, ning kõrkuse ja upsakusega ei saa sa, kui sa valitud mees oled, mitte rahva ette minna, ise-

äranis mitte Soodoma rahva ette. Rahvaga peab oskama läbi saada . . .“

„Ja sina sedä ei oska,“ naeris Madjak väljakutsuvalt.

„Noh, mina ei jää mitte hätta,“ toonitas Nüblik oma, „räägi sina, mis sa tahad. Vaata siin seda kuldkella,“ ja nende sõnade juures tõmbas Nüblik oma kuldkella taskust välja ning hoidis Madjakul silme ees, „tead sa, mis-eest ma selle olen saanud?“

Madjak tegi käega halvakspanevalt tõrjuva liigutuse ning hakkas jälle räuskama, ilma et ta kellelgi oleks lasknud vahele kõnelda:

„Sa võit oma kuldkellä pistä, kohe sa tahat, aga miu nõna alla ärä tule teda liputama. Nisuketsi kelli vōi mia saada egäl ajal, ku ma esi taha. Aga mia tollest kullast ja karrast ei hooli, mes enneki liputamises kōlbap. Ja mia ütle sulle, ku sa rahva nõna iin kah . . . niisedäviisi liputama nakkat, siss ka küll kaugele ei jõvva. Rahvaga piäp oskama ümbre kävvä . . . jah. Aga sedä tulep tetä oopis tõistviisi ku sina arvat. Tulep iks olla miis kah, kon miist vaja om. Tii õigust ja ütle kōva sõna nink kärätä pääle, ku mudu ei saa — siss sinust peetäss lugu ja puha . . . Ja nisuke kange miis ole mia . . . sina joba miu vasta ei saa, liputa oma kellä niipa'lu ku tahat.“

„Õigus, Madjak!“ kinnitas keegi Konnaoja volinik omalt poolt. „Ega Soodoma rahvaga ole heaga midagi peale hakata.“

„Mina ei olegi seda ütelnud, et just . . . heaga,“ vaidles linna-pea Nüblik juba päris pehme keelega. „Aga seda ma ütlen küll, et . . . inimestele ninna karata ei tohi ka mitte. Vaadake siin seda kuldkella“ — ja nüüd hakkas see kuulus kuldkell, mis keti otsast lahti päästeti, juba lauas käest kätte ringi käima. „Selle sain ma mälestuseks . . . Kõlguta valla rahvalt, kus ma . . . kolm korda järgemööda vallavanem olin . . . Mõtelge ise: kolm korda vallavanem! . . . Ja kingituseks niisugune tore kell! . . . Ju see kõik ikka seda peab tähendama, õkk . . . et ma

vallarahvaga hästi läbi sain ja et rahvas, õkk... minust lugu pidas. Ja nüüd tuleb Madjak rääkima, et... mina ei oskavat inimestega ümber käia. Oskan, sõbrad, õkk... Mina tunnen inimesi... Ja mina alles näitan teile, kuidas siin Soodomas... õkk, valitsetakse... Ära lorise vastu, Madjak! Kas olen mina... õkk, Soodoma linnapea või... sina? Joo parem, lakekrants... seda sa oskad... Proosit... õkk!“

„No mes nüüd sinu ulluga maid jagada,“ lõi Madjak seepeale käega. „Egas sa sellest... targembass üks ei saa. Eläme — näeme, kummale... õigus jääb. Proost!“

Linnapea kuld kell oli lauas ringi ära teinud, kus vaikset ohkavat imetlust, kus ilmset kadedust esile kutsudes, ja rändas nüüd tagasi omaniku taskusse.

„Jah,“ pani linnapea nagu punkti peetud kõnelustele. „Meie peame ühte hoidma... õkk, siis me oleme... tugevad ja võime teha, mis tahame... õkk!“

„Ja sina, linnapea, pead meile ikka vastu tulema,“ üritas seepeale volinik Alekõrs Perakül last hoopis teist juttu, „kui meil sinult midagi... paluda on või nii.“

„Muidugi, seda ta peab,“ toetas Alekõrt Pilpaküla volinik Pärsimägi. „Mina olen juba ammugi endale tahtnud ehituskrunti... Konnaoja pargi äärest, ja nüüd ma... pean selle saama.“

„Ja mulle võiksite anda odava hinnaga ehituspalke linnametsast,“ avaldas oma soovi kolmas volinik. „Linnal ju seda metsa küllalt, mis ta seal... jumalamuidu mädaneb... kurrat!“

„Ka mina mõtlen kevadel ehitama hakata,“ arvas neljas. „Ja ega te mullegi... krunti keela?“

„Ei, sellest ärge kõnelge,“ käratas linnanõunik Madjak sellepeale. „Prõlla ei anna liin kellekile üttegi ehituskrunti väl'la. Plaaniirmisekava ei ole viil valmis.“

„Aga kuidas te tolele Karmauhtile andsite?“ küsis korraga volinik Pärsimägi väljakutsuva naeruga.

„Messugusele Karmauhtile?“ tegi Madjak suured silmad.

„Eks ikka tolele Tall'na vuntsile, kes tuli viinapudeli ja süldikausiga,“ ilkus Pärsimägi.

Teised volinikud naersid laginal kaasa selle, nende arvates õnnestunud nalja üle.

Madjak aga läks viha pärast näost tulipunaseks.

„Te ärge a'age siin vananaiste jutte,“ ägetses ta. „Kõnelge iks, mes tõsi om ja medä te esi kah usute.“

„Noh, küll kohtus kuuleme, kellel õigus on,“ ei jätnud Pärsimägi järele. „Kumalase ja Piirandi asi tuleb ju varsti arutusele. Räägitakse, et nad tolle Tall'na untsantsaka pärast istuvadki.“

„Sii om puha tühi lori. Tolle asja pärast nemä küll ei istu.“

„Kahju küll,“ irvitas nüüd Alekõrs omakorda. „Niiviisi pääseb Madjak viimaks veel terve nahaga.“

„Mes sa, konn, sellega üteldä tahat?“ oli seepeale Madjak ühe hüppega Alekõrre nina all, rusikas valmis tõusma temale paraja obaduse virutamiseks. Kuid sealsamas olid ka teised juba jaol, haarasid Madjakul mõlemast käest kinni ja talutasid ta Alekõrrest eemale, hoopis teise nurka, kus talle tasakesi midagi hakkasid seletama.

Kuid Madjak ei lasknud midagi seletada. Ta oli häbistatud, häbistatud nii paljude pealtkuulajate ees, ja seda ta ei suutnud välja kannatada, selle pidi ta kuidagi heaks tegema, kuidagi kätte tasuma — ükskõik siis, kuidas või kellele.

Ning ta rabeles enda meeste käte vahelt lahti, sööstis, vihane nagu härg, silmade metsikult põledes laua juurde, haaras, enne kui keegi midagi taipas, järsu liigutusega laudlina äärest kinni ja tõmbas kõigest jõust, nii et kõik, mis laual oli — kõik need pudelid ja vaagnad kalli raha eest ostetud söökide ja jookidega,

millest veel küllalt maitsta oleks saanud, klirinal põrandale puruks lendasid. Siis heitis ta pea uhkesti kuklasse, keeras kanna peal ümber ja kõndis sirgel sammul uksest välja.

Nõnda lõppes liikudetegemine Soodoma uue linnavalitsuse valimise puhul.

MILLISENA ANATOLE FRANCE NÄEB KODANLIKU DEMOKRAATIA OLEMUST

Katkend satiirilisest romaanist „Pingviinide saar“

Pärast kuulmatult vaheldusrikaste sündmuste ahelat, millest ülekohtune aeg ja ajaloolaste halb stiil on kustutanud suure osa mälestusi, kehtestasid pingviinlased oma riigis rahvavõimu. Nad valisid riigipäeva ehk parlamendi ja andsid talle eelisõiguse riigipea ametisse nimetamiseks. Valitud lihtsate pingviinlaste seast, ei kandnud riigipea isevalitseja koletislikke embleeme ega omanud rahva üle absoluutset võimu. Ta oli ise allutatud rahva seadustele. Riigipeale ei omistatud kuninga-tiitlit, tema nimele ei järgnenud ordinaali.

Uus riik nimetati rahvaasjaks ehk vabariigiks. Tema poolehoidjaid hakati kutsuma respublikaanideks ehk vabariiklasteks. Vahel nimetati neid ka kelmideks, aga viimast ütlust pandi pahaks.

Pingviini demokraatia ei teostanud oma võimu ise. Ta alistus sõnakuulelikult finantsoligarhiale, kes ajalehtede kaudu mõjutas avalikku arvamust ja hoidis oma pihus rahvasaadikuid, ministreid ja presidenti. Rikkad käsutasid isevalitsejalikult vabariigi rahandust ja juhtisid tema välispoliitikat.

Impeeriumid ja kuningriigid pidasid tollal ülal hiiglaslikke armeesid ja sõjalaevastikke. Sunnitud oma julgeoleku huvides

tegema samuti nagu nemad, Pingviinia lämbus relvastuse koorma all. Kogu maailm kahetses või teeskles kahetsevat nii ränka hädavajalikkust. Ometi alistusid rikkad ja ärimehed sellele koormale heameelega, nad tegid seda isamaa-armastusest ja sellepärast, et nad lootsid sõdureile ja madruseile oma varanduste kaitsmisel ning uute turgude ja maa-alade juurdevõitmisel. Taotledes innukalt oma kodumaa julgeolekut ja riiklikke tellimusi, õhutasid suurtöösturid sõjalaevade ja suurtükkide ehitamisele. Keskklassi kuuluvaist kodanikest ja vabakutselistest alistusid ühed ilma kaebamata asjade sellisele käigule, arvates, et see alatiseks jääb muutumatuks. Teised ootasid kannatamatult lõppu ja lootsid viia suurriike üheaegsele desarmeerimisele. Kuulus professor Obnubile¹ kuulus viimaste hulka.

„Sõda,“ ütles ta, „on barbaarsus, millele teeb lõpu tsiviilsatsiooni areng. Suured demokraatiad on rahuarmastajad ja peatselt on sunnitud nende seisukohtadega ühinema isegi autokraatiad.

Professor Obnubile, kes elas juba kuuekümnne aasta kestel eraklikku ja üksildast elu oma laboratooriumis, kuhu ei tunginud sisse välismaailma kära, otsustas omal käel tundma õppida rahvaste meeolusid. Ta alustas oma uurimust demokraatiaist suurimaga ja asus laevale Uus-Atlantisessa sõiduks.

Pärast viieteistkümnne-päevast merereisi saabus laev öösel Titanport'i sadamasse, kus oli ankrus tuhandeid laevu. Üleni tuledes helkiv raudsild, heidetud üle vete, ühendas kaht üks teisest nii kaugel asetsevat kaid, et professor Obnubile mõtles end viibivat Saturni meredel ja nägevat imeväärset rõngast, mis vöötab seda planeeti.

Pärast maabumist teenindati Pingviinia teadlast ühes neljakümne-ühe-korruselises hotellis automaatide poolt, mille järel

¹ Obnubile — eestikeelses tähenduses „looritatu“, „tumestatu“.

ta asus rongi, mis pidi teda viima Uus-Atlantise pealinna Gigantpolisesse.

Rongis leidis restorane, mängusaale, sportimisvõimalusi, telegraafibüroo ärimeestele, kabel ja mahuka ajalehe trükikoda. Ajalehte ei saanud doktor lugeda sellepärast, et ta ei osanud uusatlantide keelt. Suurte jõgede kaldail läbis rong tööstuslinna, mis pimendasid taeva oma korstnate ja kõrgahjude suitsuga, linnu, mis olid päeval mustad ja öösel hõõgupunased, kärarikkad nii päevases päikeses kui öistes varjudes.

„See rahvas,“ mõtiskles doktor, „on selleks liialt tegevuses oma tööstuse ja äriaga, et sõda pidada. Olen juba veendunud, et uusatlandid harrastavad rahupoliitikat. Pealegi on kõik majandusmehed võtnud omaks aksiooni, et kaubanduse ja tööstuse arenguks on hädavajalik rahu sees- ja väljaspool.“

Jalutades Gigantpolis ta leidis kinnitust oma arvamusele. Inimesed liikusid seal sellise tempoga, et nad paiskasid maha kõik, mis neile teel ette jäi. Olles mitmel korral pikali tõugatud, õppis Obnubile sellest paremini käituma: pärast tunniajalist retke tõukas ta juba ise ühe uusatlandi pikali.

Jõudnud ühele suurele väljakule, ta nägi klassikalises stiilis palee sammastikku, mille korintose sambad tõstsid seitsmekümne meetri kõrgusele üle stülobaadi oma akantuse lehelisi kapiteele.

Samal ajal, kui ta, pea tagasi heidetud, neid imetles, lähenes talle peatnäha lihtne inimene ja ütles pingviini keeles: „Näen teie riitusest, et olete Pingviiniast. Oskan teie keelt, olen vanutatud tõlk. See siin on parlamendihoone. Istung on parajasti käimas. Kas soovite sellest osa võtta?“

Juhituna publikutribüünile, sukeldas doktor oma pilgu seaduseandjate murrule, kes istus pilliroost tugitoolides, jalad sirutatud laudadele.

Juhataja tõusis. Keset üldist tähelepanematust ta rohkem

ümises kui hääldas järgnevad väljendused, mida tõlk otsekohe andis edasi doktorile.

„Kuna sõda Mongoolia turgude avamiseks on vastavalt riigi healole lõpule viidud, teen ettepaneku anda sellega seoses olnud kulude aruanne läbivaatamiseks rahanduskomisjonile.

Vastu ei olda? Loen ettepaneku vastuvõetuks.

Kuna sõda Kolmanda Meremaa turgude avamiseks on vastavalt riigi huvidele lõpule viidud, teen ettepaneku anda sellega seoses olnud kulude aruanne läbivaatamiseks rahanduskomisjonile.

Vastu ei olda? Loen ettepaneku vastuvõetuks.“

„Mõistsin ma õieti?“ küsis doktor Obnubile. „Kuidas? Teie, tööstusrahvas, olete pidanud nii palju sõdasid?“

„Kahtlemata,“ vastas tõlk, „need on ju tööstussõjad. Rahvad, kes ei oma kaubandust ega tööstust, ei tarvitse sõdida. Tööstusrahvas aga on sunnitud arendama vallutamispoliitikat. Meie sõdade arv kasvab paratamatult koos meie toodangu aktiivsuse suurenemisega. Niipea kui üks meie tööstustest ei suuda enam turustada kogu oma toodangut, on vaja sõda, mis talle avaks uued turud. Nii oli meil sel aastal kivisõda, vasesõda, villasõda. Kolmandal Meremaal tapsime kaks kolmandikku sealsest elanikkonnast selleks, et ülejäänud ostaksid meilt vihmavarje ja püksitrakse.“

Sel hetkel ronis kõnetooli keegi tüse mees, kes oli istunud saali keskel.

„Nõuan,“ ütles ta, „sõda Émeraude'i vabariigi vastu, kes ülbelt taotleb võrdsust meie sigadega võistluses meie sinkide ja vorstide ülemvõimu vastu maailmaturgudel.“

„Kes on see seaduseandja?“ küsis doktor Obnubile.

„Keegi seakaupmees.“

„Vastu ei olda?“ ütles president. „Panen ettepaneku hääletusele.“

Sõda Émeraude'i vabariigi vastu otsustati ülestõstetud käte järgi ilmse häälteenamusega.

„Kuidas?“ hüüdis Obnubile tõlgile. „Teie otsustate sõjaküsimusi sellise kiiru ja ükskõiksusega?“

„Oh, see on tähtsusetu sõda! Läheb maksma vaevalt kaheksa miljonit dollarit...“

„Ja inimesi...“

„Inimesed on sellesse summasse juba juurde arvatud.“

Doktor Obnubile võttis siis pea käte vahele ja mõtiskles mõrult:

„Kuna rikkus ja tsivilisatsioon annavad niisama palju põhjusi sõjaks kui vaesus ja barbaarsus, kuna inimeste rumalus ja õelus on parandamatud, jääb üle sooritada vaid üks heategu. Mõttetark peaks küllaldaselt hulgal koguma dünaamiti selle planeedi õhkulaskmiseks. Kui see tükkidena lendab maailmaruumi, teostub universumis märkamatu paranemine olematu maailmakõiksuse südametunnistuse rahuldamiseks.“

SISUKORD

<i>A. Aule</i> . Eessõna	5
<i>Ch. Dickens</i> . Valimised Eatanswillis. Katkend romaanist „Pickwickklubi kirjad“	11
<i>Ph. Oppenheim</i> . Mr. Bundercombe teeb kihutustööd. Katkend romaanist „Mr. Bundercombe“	34
<i>H. Mann</i> . Valimised vilhelmlikul Saksamaal. Katkend romaanist „Riigialam“	54
<i>I. Ehrenburg</i> . Kuidas Prantsusmaal seati üles saadikukandidaati. Katkend romaanist „Pariisi langemine“	90
<i>I. Ehrenburg</i> . Kuid mida, õieti öelda, ma pean ütlema? Katkend romaanist „Pariisi langemine“	97
<i>G. Beaume</i> . Allprefekt lööb sekka. Katkend teosest „Härra rahvasaadik“	108
<i>J. M. Carretero</i> . Valimised Paramos. Katkend romaanist „Saatuse vastus“	116
<i>I. Ilf ja J. Petrov</i> . Chicago doktor jutustab. Katkend raamatust „Ühekordne Ameerika“	160
<i>S. Lewis</i> . Babbitt teeb kihutustööd. Katkend romaanist „Babbitt“	162
<i>Mark Twain</i> . Minu kandidatuur kubeneri kohale	167
<i>H. Raudsepp</i> . Kuidas valiti Kikerpilli linnapäid. Katkend komöödiast „Kikerpilli linnapead“	172
<i>J. Kärner</i> . Soodoma linnaisad teevad valimisliiku. Katkend romaanist „Pidu kestab“	184
<i>A. France</i> . Millisena Anatole France näeb kodanliku demokraatia olemust. Katkend satiirilise romaanist „Pinguinide saar“	195

Kaanejoonise valmistanud **E. Kollom**.
 Vastutav toimetaja **M. Jürna**.
 Keeleline toimetaja **N. Rimmel**.

Ladumisele antud 24. XI 1947. Trükkimisele antud 2. I 1948. Paber 56:79 sm^{1/16}. Trükiarv 5200. Trük tanti trükipoognas 33 184. Trükipoognaid 12,5. Arvutuspoognaid 10. MB-01601. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk t. 54/58. Tellimise nr. 1752.

На эстонском языке.
 Писатели рассказывают о выборах в б, ржуазных странах.

K

8376

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00467285 5